

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Anti Sulavee

**KARISTUSSEADUSTIK § 255 KURITEGELIKU ÜHENDUSE
KOOSSEISUTUNNUSTE VÕRDLEV KÄSITLUS EUROOPA LIIDUS**

Magistritöö

Juhendaja

mag. iur Andres Parmas

Tartu

2024

SISUKORD	
SISSEJUHATUS	3
1.ÕIGUSLIK RAAMISTIK	8
1.1 KURITEGELIKU ÜHENDUSE MÕISTE KUJUNEMINE.....	8
2. KarS § 255 KURITEGELIKU ÜHENDUSE KOOSSEISUELEMENTIDE ANALÜÜS ..	20
2.1 KOLM VÕI ENAM ISIKUT.....	21
2.1.1 Käsitlus Eesti õiguses.....	21
2.1.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil	24
2.1.3 Käsitlus EL liikmesriikides	25
2.2 PÜSIV ÜHENDUS.....	28
2.2.1 Käsitlus Eesti õiguses.....	28
2.2.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil	33
2.2.3 Käsitlus EL liikmesriikides	36
2.2.3.1 Käsitlus Slovakkia õiguses	37
2.2.3.2 Käsitlus Leedu õiguses	39
2.2.3.3 Käsitlus Saksa õiguses	40
2.2.3.4 Käsitlus Itaalia õiguses	43
2.2.3.5 Käsitlus Austria õiguses	48
2.3 ISIKUTEVAHELINE ÜLESANNETE JAOTUS.....	52
2.3.1 Käsitlus Eesti õiguses.....	52
2.3.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil	54
2.3.3 Käsitlus EL liikmesriikides	55
2.4. TEGEVUSE SUUNATUS II ASTME KURITEGUDE, MILLE EEST ETTENÄHTUD VANGISTUSE ÜLEMMÄÄR ON VÄHEMALT KOLM AASTAT VÕI I ASTME KURITEGUDE TOIMEPANEMISELE	57
2.4.1 Käsitlus Eesti õiguses.....	57
2.4.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil	59
2.4.3 Käsitlus EL liikmesriikides	60
KOKKUVÕTE	63
ABSTRACT	68
KASUTATUD ALLIKAD	74
SISERIIKLIKUD ÕIGUSAKTID.....	78
VÄLISMAISED ÕIGUSAKTID	78
EESTI KOHTULAHENDID.....	79
VÄLISMAISED KOHTULAHENDID	80

SISSEJUHATUS

Justiitsministeerium koostab iga-aastaselt kuritegevuse statistikat, mis kajastab politseile ja teistele õiguskaitseasutustele teatavaks saanud kuritegusid. Nimetatud kuritegevuse ülevaate viimase 20 aasta andmete alusel joonistub KarS § 255/256 kuritegeliku ühenduse koosseisu osas välja üsna ebatavaline pilt. Lihtsustatult saab selle pildi jagada kolmeks. Esiteks, kuni 2010. a oli statistika järgi KarS § 255/256 alusel kvalifitseeritavaid kuritegusid registreeritud maksimaalselt 12. Alates 2011. aastast tõusis registreeritud kuritegude arv järsult ning kõikus kuni 2018. a vahemikus 20-41. See on keskmiselt 30 registreeritud kuritegu aastas. 2019. a toimus taas järsk kukkumine ning arv langes kõigest seitsmeni. Alates 2020. a on registreeritud vaid üksikuid KarS § 255/256 järgi kvalifitseeritud tegusid (selgema arusaama loomiseks on alates 2007. a arvandmed välja toodud ka tabelina lõigu lõpus).¹ Prokuratuuri poolt esitatud süüdistuste statistikast nähtub, et kui 2018. a saadeti kuritegeliku ühenduse paragrahvi süüdistusega (KarS § 255/256) kohtusse 81 isikut 20 kriminaalasjas, siis 2019. aastal poole vähem ehk 40 isikut kuues kriminaalasjas ja 2020. a vaid 11 isikut kuues kriminaalasjas. Sealt edasi on kohtusse jõudnud vaid üksikud süüdistusajad.² Statistiliste andmete põhjal võib jääda mulje, et organiseeritud kuritegevus on Eesti Vabariigis kas välja juuritud või põranda alla läinud.

Tabel 1. Registreeritud kuriteod aastatel 2007–2023.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
§ 255	5	4	8	10	24	15	26	20	22	34	34	16	5	3	1	2	-
§ 256	2	1	1	2	2	6	9	5	7	7	7	4	2	1	1	-	2

Registreeritud kuritegude arvu suurel kõikumisel on kolm tõenäolist põhjust. Esimeseks põhjuseks võib pidada kriminaalpolitsei õnnestunud tööd. Ajavahemikul 2014-2019. a said süüdistuse seitse kuritegeliku ühenduse liidrit, mitmed n-ö brigadiri staatuses olnud vahejuhid ning 82 kuritegeliku ühenduse liiget. Aastaks 2022 oli kohtu ette saadetud juba oluline osa Eestis tegutsevatest suurt mõjuvõimu omavatest kuritegelikest ühendustest. Seega on viimase kümne aasta jooksul läbiviidud kriminaalmenetlustega pärsitud märkimisväärselt enimohtlike kuritegelike ühenduste tegevust Eestis, mistõttu ei ole ka nende aktiivsus ja mõju enam võrreldav 10–20 aasta taguse ajaga. Lisaks on Eesti organiseeritud kuritegevus alates Nikolai

¹ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna võrguleht. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2023. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus2023/> (18.04.2024).

² Organiseeritud kuritegevus. Prokuratuuri aastaraamat 2020, 2021 ja 2022. Arvutivõrgus: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/> (18.04.2024).

Tarankovi tapmisest 2016. aastal endiselt ilma juhita. Sellest tulenevalt on ilmnunud ja võib ennustada jätkuvat kuritegelike ühenduste liikmete suundumist rahvusvahelisele areenile, siirdumist raskemini tõendatavasse valgekraelisesse kuritegevusse ning ka muutusi ühenduste struktuuris.³ 2018. aastal ERR-ile antud intervjuus ütles toonane Politsei- ja piirivalveameti juht, Elmar Vaher, et Eestis tegutseb hetkel umbes 20 kuritegelikku ühendust, millest ohtlikud on umbes kaheksa.⁴ Seega ei ole eelpool nimetatud vahistamistega organiseeritud kuritegevus Eestis sugugi välja juuritud, nagu pelgalt statistiliste andmete põhjal võiks järeldada. Ka Euroopa Liidu andmed näitavad aktiivsete kuritegelike ühenduste arvu järjepidevat kasvu, mis tõusis ainuüksi ajavahemikus 2013-2017 3600-lt ühenduselt ca 5000-ni.⁵

Registreeritud kuritegude langustrendi teiseks oluliseks põhjuseks võib pidada Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 21.02.2019. a lahendit nr 1-16-6452, tuntud ka kui nn „Tõnusoo“ lahend, mis täpsustas oluliselt kuritegeliku ühenduse kvalifitseerimise nõudeid ja seeläbi kitsendas KarS § 255 järgi süüdistuse esitamise võimalusi. Prokuratuuri poolt heidetakse lahendile ette, et see tehti nn 90ndatel alguse saanud ja vanglate subkultuuris kehtivate „ponjatijate“⁶ alusel toimivate grupeeringute pinnalt. Prokuratuuri hinnangul raskendab see oluliselt näiliselt legaalse majanduse seest ja vahelt kuritegude avastamist ning nende struktureeritud ja püsiva toimepanemisega seotud kuritegelike ühenduste olemasolu tõendamist. Ka tulevikuks prognoositakse vaid üksikute kriminaalasjade kohtusse jõudmist iga-aastaselt KarS § 255/256 süüdistusega.⁷ Selline trend on murettekitav, kuna EUROPOL-i nii 2017. kui 2021. a raske ja organiseeritud kuritegevuse põhjustatud ohtude hinnangu järgi on kõige ohtlikumad organiseeritud kuritegelikud grupid need, kes on võimelised investeerima märkimisväärsed vahendeid seaduslikku majandusse ja omaenda kuritegelikesse ettevõtetesse, kindlustades seeläbi majandusliku järjepidevuse ning oma kuritegeliku tegevuse edaspidise leviku. Tänu ühiskonda ja majandust aina enam mõjutavale tehnoloogia arengule on organiseeritud kuritegevuse maastik teatud osades oluliselt muutunud. Ühiskonna digitaliseerumine ning tehnoloogia arengu järjest suurenev osakaal pakub organiseeritud kuritegevusele nii uusi

---

³ Prokuratuuri aastaraamat 2019, 2020 ja 2022. Arvutivõrgus: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/> (18.04.2024).

⁴ Berendson, R. Elmar Vaher: 20 grupeeringust ohtlikud on kuni üheksa. – Postimees 18.04.2018. Arvutivõrgus: <https://www.postimees.ee/4474976/politseijuht-allilmast-20-grupeeringust-ohtlikud-on-kuni-uehksa> (18.04.2024).

⁵ European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment (SOCTA) 2013, lk 6. Arvutivõrgus: <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf> (18.04.2024); SOCTA 2017. Arvutivõrgus: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report> (18.04.2024).

⁶ *Ponjatijad* on vänglaühiskonnas kehtivad kirjutamata seadused (*понятия* vene keeles).

⁷ Reitsak, K. Organiseeritud kuritegevus. Prokuratuuri aastaraamat 2020. Arvutivõrgus: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/organiseeritud-kuritegevus> (18.04.2024).

kriminaalse tulu teenimise võimalusi, meetodeid kui ka vahendeid.⁸ Ka Interpoli 2022. a ohuhinnang viitab, et organiseeritud kuritegevuse peamiseks trendiks on legaalsete äride ja tehnoloogia kasutamine.⁹ Need muutused omavad vaieldamatult mõju ka kuritegelike ühenduste sisemisele struktuurile. Näiteks ei vasta kübermaailmas tegutsevad kuritegelikud grupid oma vormilt sugugi traditsioonilisele organiseeritud kuritegevuse kontseptisoonile¹⁰ ja hinnanguliselt kasutavad 60% kõigist EL-is tegutsevatest gruppidest traditsioonilise hierarhilise struktuuri asemel hoopis lõtva struktuuri või projektipõhiselt kitsa tuumiku ümber koondumist¹¹. Seetõttu on Eestis raskendatud sellistele gruppidele KarS § 255/256 järgi süüdistuse esitamine.

Lisaks eelnimetatud kahele põhjusele on süüdistuste esitamise statistiline vähenemine tingitud ka efektiivsete konspiratsioonimeetmete ning krüpteeritud suhtluskanalite kasutamisest¹² ning kurjategijate järjest kasvavast teadlikkusest õiguskaitseorganite poolt tõendite kogumiseks kasutatavate vahendite, meetodite ja taktikate osas.¹³

Arvestades organiseeritud kuritegevuse muutuvat loomust on oluline, et riik käiks kuritegelike ühenduste arengute ja tegevusvaldkondadega sama sammu. Selle eesmärgi täitmiseks on vajalik järjepidevalt hinnata ja analüüsida, kas kehtiv regulatsioon ja väljakujunenud kohtupraktika suunised tagavad maksimaalse võimaliku efektiivsuse õiguslikus võitluses organiseeritud kuritegevuse vastu¹⁴.

Käesoleva magistritöö eesmärk on võrrelda KarS § 255 kuritegeliku ühenduse (edaspidi KTÜ) koosseisu ja Eesti kohtupraktikas juurdunud seisukohti teiste EL liikmesriikide vastavate käsitlustega, et selgitada välja sarnasused ja erinevused ning anda nendele tuginevalt hinnang koosseisu ja kohtupraktika edasise arengu vajadustele rahvusvaheliste õigusaktide suuniste ning organiseeritud kuritegevuse tänapäevaste trendide kontekstis. Kuna rahvusvahelises ja EL-i õiguses on kuritegeliku ühenduse mõiste defineeritud avaralt ning jäetud liikmesriikidele

---

⁸ SOCTA 2017, lk 11 ja 24; SOCTA 2021, lk 92. Arvutivõrgus: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report> (18.04.2024).

⁹ 2022 INTERPOL global crime trend summary report, lk 8. Arvutivõrgus: <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis/Our-analysis-reports> (18.04.2024); SOCTA 2017, lk 14.

¹⁰ Di Nicola, A. Towards digital organized crime and digital sociology of organized crime. Trends in Organized Crime 05.2022, lk 9. Arvutivõrgus: <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09457-y> (18.04.2024).

¹¹ SOCTA 2021, lk 20.

¹² Krüpteeritud suhtluskanalite kasutamise ulatusele heidavad valgust EncroChat, Sky ECC ja ANOM suhtluskanalitega seotud kaasused. Vt <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/800-criminals-arrested-in-biggest-ever-law-enforcement-operation-against-encrypted-communication> (18.04.2024).

¹³ Prokuratuuri aastaraamat 2020.

¹⁴ Töös kasutatakse organiseeritud kuritegevuse ja kuritegeliku ühenduse mõistet sisuliselt sünonüümidena, mille puhul esimene kirjeldab antud ühiskondlikku nähtust laiemast funktsionaalsest ja teine kitsast struktuurilisest vaatepunktist.

ruumi seda siseriikliku õigusega kohandada ja kohtupraktikaga täpsustada, siis võivad väljakujunenud käsitlused olla üsna erinevad. Samas, paiknedes ühises Mandri-Euroopa õigusruumis ja Schengeni vaba liikumise alas, peaks põhiproblematika olema riigiti sarnane. Töö autor püstitab hüpoteesi, et Eesti kohtupraktika kuritegeliku ühenduse koosseisu osas on ülemäära kitsendav ja ei vasta organiseeritud kuritegevuse maailmas aset leidvatele arengusuundadele ega Euroopas rakendatavale parimale praktikale.

Kuritegeliku ühenduse probleematikat on käsitletud mitmes magistriastme lõputöös¹⁵, kuid autor ei ole leidnud lähenemist küljest, mis käsitleks temaatikat EL liikmesriikide regulatsioonidega ja õiguspraktikaga võrdlemise läbi.

Töö kirjutamisel on valdavalt kasutatud võrdlevat uurimismeetodit, et tuvastada erinevusi ja sarnasusi Eesti hetkel kehtiva käsitluse ja EL liikmesriikide ning rahvusvahelise õiguse käsitluste vahel. Esimese peatüki puhul on kasutatud kvalitatiivset analüüsi ning materjal on esitatud süsteemsel kronoloogilisel viisil, et anda ülevaade kuritegeliku ühenduse koosseisu olemusest ning ajas kujunemisest õiguskorras nii Eestis kui rahvusvahelisel tasandil. Allikatena on kasutatud olulises osas nii kodu- kui välismaist õiguskirjandust, aruandeid, statistikat, kohtupraktikat, veebiväljaandeid ning Eesti, Euroopa Liidu, EL-i liikmesriikide ja ÜRO õigusakte. Välismaised allikad, mis ei olnud töö autorile inglise keeles saadaval, tõlgiti läbi masintõlke inglise keelde ja sealt edasi autori poolt eesti keelde. Seetõttu võib tekstis esineda väiksemaid ebatäpsusi.

Magistritöö on jaotatud kaheks suureks peatükiks, millest teine on jagatud omakorda neljaks alapeatükiks. Esimene peatükk annab ülevaate kuritegeliku ühenduse koosseisu kujunemisloost, olemusest ja põhiprobleemidest rahvusvahelises ning Eesti õiguses, eesmärgiga mõista koosseisu iseärasusi ja seadusandja mõttekäiku läbi aja. Käsitlemist leiavad Palermo konventsioon, Euroopa Liidu Nõukogu raamotsus, kriminaalkoodeks ja karistusseadustik. Teine peatükk keskendub KarS § 255 koosseisuelementide käsitlemisele Eestis, valitud EL liikmesriikides ja rahvusvahelistes õigusaktides, et tuvastada omavahelised kokkulangevused ja lahknevused. Teise peatüki neli alapeatükki sisaldavad igaüks ühe KarS § 255 lg 1 koosseisuelemendi käsitlust. Alapeatükkide sisemine struktuur põhineb loogikal, kus esmalt antakse ülevaade konkreetse koosseisuelemendi käsitlusest Eesti õiguses, sellele järgneb käsitlus rahvusvahelises õiguses ja viimasena käsitlused EL liikmesriikides. Kuna uurimistöö

---

¹⁵ Rattam, E. Kuritegeliku ühenduse mõiste määratlemine riigiüleses õiguses. Magistritöö. Juhendaja Priit Pikamäe. Tartu: Tartu Ülikool 2014; Ets, E. Kuritegeliku ühenduse mõiste sisustamisega seotud probleemistik Eesti karistusõiguses. Magistritöö. Juhendaja Anneli Soo. Tartu: Tartu Ülikool 2016.

põhirõhk on langenud püsiva ühenduse elemendile, siis vaadeldakse selle raames eraldi viie valitud liikmesriigi KTÜ koosseisude käsitlusi. Valimi kujunemise aluseid on selgitatud vastava peatüki sissejuhatuses. Käsitluste liigse laialivalguvuse välistamiseks ja ühtse arusaama edasiandmiseks puudutatakse lisaks püsivusele sealjuures vajalikul määral ka teisi koosseisutunnuseid.

Magistritööd iseloomustavateks märksõnadeks on: *karistusõigus, kuritegelikud ühendused, organiseeritud kuritegevus, maffia.*

1.ÕIGUSLIK RAAMISTIK

Esimeses peatükis antakse ülevaade kuritegeliku ühenduse regulatsiooni kujunemisest ja õiguslikust raamistikust Eesti ning rahvusvahelises, eelkõige Euroopa Liidu, karistusõiguses. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse kuritegeliku ühenduse mõiste kujunemist rahvusvahelises õiguses ja sellega seonduvat probleemistikku. Teises alapeatükis tuuakse välja kuritegelike ühenduste poolt täideviidavate süütegude koht Eesti karistusõiguses, vastav kuriteokoosseis ning selle sisu koos arengulooga. Samuti analüüsitakse, kas ja mil määral on kuritegeliku ühenduste säte kooskõlas riigiüleste õigusaktidega.

1.1 KURITEGELIKU ÜHENDUSE MÕISTE KUJUNEMINE

Esmakordselt kasutati väljendit "organiseeritud kuritegevus" tõenäoliselt Ameerika Ühendriikides 19. sajandi lõpus ja seda seoses riigiametnike kaitse all tegutseva illegaalse hasartmängu- ja prostitutsiooniäriaga. Tõeliselt populaarseks muutus mõiste aga alles 1950. aastate alguses, kui valitsus andis sellele Itaalia maffiakeskse vaate, mis jäi USA ametlikuks seisukohaks järgnevat kolmeks aastakümneks. Organiseeritud kuritegevust määratleti üleriigilise tsentraliseeritud kuritegeliku organisatsioonina, mis domineerib kõige tulusamatel illegaalsetel turgudel ja tuleneb analoogsest Sitsiilia organisatsioonist ning mille eesotsas ja liikmeteks on Itaalia päritolu migrantid. Varasemalt mõisteti organiseeritud kuritegevust kui ebaseaduslikke äritehinguid, milles osalesid poliitikud, politseinikud, advokaadid või elukutselised vargad, mitte suured hierarhilised gangsteri- või maffia-tüüpi kuritegelikud rühmitused. Vaatamata maffiakeskse vaate meedia- ja poliitilisele edule, sai organiseeritud kuritegevuse samastamine võimsate maffia-tüüpi organisatsioonidega enamiku Ameerika sotsiaalteadlaste poolt juba alates 1960. aastatest tagasi lükatud. Seda peeti ideoloogiliseks, isiklike poliitilisi huve teenivaks ning empiirilistele tõenditele mittevastavaks. Alates 1970. aastate algusest on teaduslik tähelepanu suunatud organiseeritud kuritegevuse kõige nähtavamale ja mittevaidlusi tekitavale aspektile: ebaseaduslike toodete ja teenuste pakkumisele. Organiseeritud kuritegevus muutus illegaalse ettevõtluse sünonüümiks.¹⁶

---

¹⁶ Fijnaut, C.J.C.F., Paoli, L. Organised crime and its Control policies. European journal of crime, Criminal law and criminal justice 2006/3, lk 309; Obokata, T. The Value of International Law in Combating Transnational Organized Crime in the Asia-Pacific. Asian Journal of International Law 7 2017, lk 42.

Vägivald või võim olid sealjuures vaid käibe hankimise või kindlustamise vahendiks, mitte eesmärgiks omaette.¹⁷

Alates 1970. aastate keskpaigast omandas illegaalse ettevõtluse lähenemisviis domineeriva positsiooni ka Euroopa teadusarutelus, mõjutades nii Itaalia maffiat käsitlevaid uuringuid kui veelgi sügavamalt organiseeritud kuritegevuse kontseptualiseerimist kõigis neis Euroopa riikides, kes pidasid end pikka aega selle probleemi suhtes immuunseks. Mõisteti, et ettekujutus organiseeritud kuritegelike rühmituste hierarhilisusest on liiga lihtsustatud ega kajastanud tegelikkust. Pooldati nn võrgustiku mudelit, mille puhul viivad organiseeritud kuritegevust ellu üksteisega erineval viisil koostööd tegevad üksikisikud, väikesed rühmad või võrgustikud. Vaatamata teaduslikele arusaamadetele on alates 1980. aastate lõpust võimsad maffia-tüüpi kuritegelikud organisatsioonid – eelkõige itaalia maffia, aga alates 1990. aastate algusest ka vene ja teised etnilised "maffiad" – kerkinud ikka ja jälle meedia, poliitikute, õiguskaitseorganite ja rahvusvaheliste organisatsioonide tähelepanu keskpunkti.¹⁸ Alates 1994. aastast on organiseeritud kuritegevuse mõiste arengut suunanud Napolis toimunud ülemaailmsel ministrite konverentsil, kus osalesid 142 riigi esindajad, vastu võetud poliitiline deklaratsioon ja tegevuskava rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu. Kohtumisel kutsuti riike üles võtma meetmeid, mida Ameerika Ühendriigid ja Itaalia nägid ette võitluses maffialaadse organiseeritud kuritegevuse vastu, jättes sealjuures tähelepanuta asjaolu, et sellist organiseeritud kuritegevuse vormi enamikus ÜRO liikmesriikides üldse ei esinenud.¹⁹

Esimesed sammud kuritegelike ühendustega seotud süütegude kriminaliseerimise poole Euroopa Liidus astuti 1998. a ühismeetme 98/733/JSK²⁰ vastuvõtmisega, millega tunnistati Euroopa Liidu liikmesriikides kuritegelikku ühendusse kuulumine kriminaalkuriteoks. Sellele järgnes ÜRO peassamblee 15.11.2000. a resolutsiooniga 55/25 vastu võetud rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon²¹, millest sai peamine vahend võitluses rahvusvahelise organiseeritud

---

¹⁷ Hauck, P., Peterke, S/Madsen, F.G. International Law and Transnational Organized Crime. The Historical Evolution of the International Cooperation against Transnational Organised Crime: An overview. Oxford: Oxford University Press 2016, lk 4. Arvutivõrgus: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780191053474_A30389762/preview-9780191053474_A30389762.pdf (18.04.2024)

¹⁸ Fijnaut/Paoli, lk 310-311; Obokata, lk 42.

¹⁹ Fijnaut, C., Paoli, L. Organised Crime in Europe. Concepts, Patterns and Control Policies in the EU and Beyond. Dordrecht: Springer 2004, lk 38-40.

²⁰ Euroopa Liidu Nõukogu 21.12.1998 ühismeede, millega tunnistatakse Euroopa Liidu liikmesriikides kuritegelikku ühendusse kuulumine kriminaalkuriteoks. – EÜT L 351/41 29.12.1998.

²¹ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. - RT II 2003, 1, 1.

kuritegevusega ja mis põhines suuresti Napoli konverentsil püstitatud poliitikaeesmärkidel. Kuigi konventsioon on nime poolest suunatud rahvusvaheliste mõõtmetega organiseeritud kuritegevuse vastu, on selles toodud mõisted ja põhimõtted teadlikult sõnastatud selliselt, et need aitaksid avada osalisriikide riigisisese õiguses tee ka kohaliku tähtsusega grupeeringute tegevuse tõkestamisele ja sellistesse gruppidesse koondunud isikute kuritegelikule panusele adekvaatse õigusliku hinnangu andmisele.²² Euroopa Liit (endine Euroopa Ühendus) osales konventsiooni teemal peetud läbirääkimistel, kirjutas konventsioonile alla ja on selle osaline.²³ EL leidis, et rahvusvahelised konventsioonid, mis keskenduvad konkreetsetele süütegudele, võimaldavad liidu kriminaalpoliitiliste eesmärkide efektiivsemat täideviimist. Organiseeritud kuritegevuse mõiste osas konventsioonis arengut ei toimunud, kuivõrd selle definitsioon peegeldas peaaegu sõna sõnalt 1998. a ühismeetmes formuleeritud.²⁴ 19.01.2005. a esitas Euroopa Komisjon ettepaneku võtta vastu raamotsus organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta²⁵. Raamotsusega püüti jätkata nii ühismeetme kui ka rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni (edaspidi Palermo konventsioon) raames tehtud edusamme, nähes ette järjepidevama ühtlustamise, et võidelda organiseeritud kuritegevusega EL-i tasandil tõhusamalt. Läbirääkimiste tulemus ei olnud kokkuvõttes nii kõrgelennuline kui esialgne ettepanek: komisjon, keda toetasid Prantsusmaa ja Itaalia, otsustas teha avalduse²⁶, milles seati kahtluse alla raamotsuse lisaväärtus minimaalselt vajaliku ühtlustamise saavutamise seisukohast.²⁷ Euroopa Liidu Nõukogu võttis organiseeritud kuritegevuse vastast võitlust

---

²² Siinmaa, A. Kuritegelikud ühendused: müüdid ja tegelikkus. *Juridica* VII/2015, lk 476.

²³ Nõukogu otsus 2004/579/EÜ, ELTL 261, 06.08.2004, lk 69.

²⁴ Rattam, lk 5.

²⁵ 2005/0003 (CNS), mis viis nõukogu raamotsuse 2008/841/JSK vastuvõtmiseni.

²⁶ „Komisjon leiab, et organiseeritud kuritegevuse vastast võitlust käsitleva raamotsusega ei saavutata eesmärki, mille poole komisjon on püüelnud seoses ühismeetmega 98/733/JSK Euroopa Liidu liikmesriikides kuritegelikku ühendusse kuulumise tunnustamise kohta kriminaalkuriteoks ja seoses 2000. aasta 15. novembril vastu võetud rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooniga, mille osaline ühendus on alates 29. aprillist 2004 olnud. Raamotsusega ei saavutata kuritegeliku ühenduse juhtimist ja sellesse kuulumist käsitlevate õigusaktide minimaalselt vajaliku ühtlustamist, rakendades ühtset kuritegeliku ühenduse mõistet, nagu pani ette komisjon ja mis on raamotsuses 2002/475/JSK terrorismivastase võitluse kohta juba vastu võetud. Peale selle võimaldab raamotsus liikmesriikidel mitte võtta kasutusele kuritegeliku ühenduse mõistet, vaid jätkata olemasoleva siseriikliku kriminaalõiguse kohaldamist, tuginedes konkreetsetes süütegudes osalemist ja nende ettevalmistamist käsitlevatele üldnormidele. Seepärast on komisjon kohustatud märkima, et raamotsusega ei saavutata eesmärki ühtlustada rahvusvahelist organiseeritud kuritegevust käsitlevaid õigusaktid, nagu on ette nähtud Haagi programmis“.

²⁷ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja Nõukogule, mis põhineb nõukogu 24. oktoobri 2008. aasta raamotsuse 2008/841/JSK (organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta) artiklil 10, COM(2016) 448 final, lk 2.

Arvutivõrgus:
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2016/0448/COM_COM\(2016\)0448_ET.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2016/0448/COM_COM(2016)0448_ET.pdf) (18.04.2024).

käsitleva raamotsuse 2008/841/JSK 24.10.2008. a siiski vastu.²⁸ Raamotsuses keskendutakse peamiselt kuritegelikku ühendusse kuulumisega seotud süütegude kriminaliseerimisele (raamotsuse artikkel 2), tuginedes artiklis 1 esitatud määratlustele.²⁹ On märkimisväärne, et 20 liikmesriiki, sh Eesti, vastasid täielikult või osaliselt raamotsuse artiklites 1 ja 2 toodud miinimumstandarditele juba enne selle vastu võtmist ja vaid 8 liikmesriiki tegid oma seadustes kohandusi.³⁰ See on selge viide meetme olulisele sarnasusele Palermo konventsiooniga. Raamotsuse artiklis 1 sätestatud definitsioonid järgivadki suures osas ühismeetmes ja Palermo konventsioonis toodud määratlusi ja on põhimõtteliselt nende hübriid.

Raamotsuse artikli 1 eestikeelne tõlge sätestab kuritegeliku ühenduse definitsiooni järgmiselt:

1. Kuritegelik ühendus – teatud ajavahemiku jooksul toimiv organiseeritud ühendus, millesse kuulub rohkem kui kaks inimest ning mis tegutseb kooskõlastatult, et panna toime süütegusid, mille eest on karistuseks ette nähtud vähemalt nelja aasta pikkuse maksimummääraga vabadusekaotuslik karistus või vabadust piirav julgeolekumeede või sellest rangem karistus, ja mille otseseks või kaudseks eesmärgiks on rahalise või muu ainelise kasu saamine;
2. Organiseeritud ühendus – ühendus, mis ei ole moodustatud süüteo vahetuks toimepanekuks juhuslikult ning mille liikmetel ei pruugi olla formaalselt määratletud ülesandeid ja millel ei pruugi olla järjepidevat koosseisu ega väljakujunenud struktuuri.

Raamotsuse rohkem kui kaheliikmelise ühenduse element tuleneb ühismeetmest. Ühismeetme artikli 1 lõige 1 järgi on kuritegelik ühendus "teatud ajavahemiku jooksul toimiv struktuuriline ühendus, millesse kuulub rohkem kui kaks inimest ning mis tegutseb kooskõlastatult, panemaks toime kuritegusid, mille eest on karistuseks ette nähtud vähemalt nelja aasta pikkuse maksimummääraga vabadusekaotus või vabadust piirav julgeolekumeede või sellest rangem karistus, kusjuures need kuriteod on eesmärgiks omaette või materiaalse kasu saamise vahendiks ning kahjustavad ametivõimude tegevust. Liikmete arvu nõue on kooskõlas ka Palermo konventsiooniga, mis eeldab vähemalt kolme isikut. Võrdluseks on järgnevalt välja toodud ka Palermo konventsiooni sõnastus. Konventsiooni artikli 2 eestikeelne tõlge sätestab kuritegeliku ühenduse mõiste järgmiselt:

---

²⁸ Euroopa Liidu Nõukogu 24.10.2008 raamotsus organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta. – ELT L 300/42, 11.11.2008.

²⁹ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja Nõukogule, lk 2-3.

³⁰ Study strengthening the fight against serious and organised crime: Assessing the legislative framework. Final report. European Commission, lk 43.

- a) Organiseeritud kuritegelik ühendus – teatud ajavahemikus toimiv korraldatud ühendus, kuhu kuulub vähemalt kolm isikut, kes kooskõlastavad oma tegevuse, et panna toime käesolevas konventsioonis raske kuriteona määratletud tegu või tegusid, et otse või kaudselt saada rahalist või muud materiaalist kasu;
- b) raske kuritegu – kuritegu, mille eest on karistuseks ette nähtud vähemalt neli aastat vangistust või muu range karistus;
- c) organiseeritud ühendus – ühendus, mille vahetu eesmärk ei ole kuriteo toimepanemine, mille liikmete ülesanded võivad olla täpselt jaotamata, millel puudub kindel liikmeskond ja kindel struktuur.

Sarnaselt Palermo konventsiooniga, on raamotsuse järgi KTÜ otseseks või kaudseks eesmärgiks saada rahalist või muud ainelist kasu. Raamotsuse preambuli lõike 4 järgi ei tohiks otsusest tulenevad kohustused siiski piirata liikmesriikide vabadust liigitada kuritegelikeks ühendusteks ka muid isikute rühmi, näiteks rühmi, kelle eesmärk ei ole rahaline või muu ainealine kasu. Ka Palermo konventsioon tõlgendab materiaalist kasu väga laialt. Konventsiooni seletuskirja kohaselt võib materiaalseks kasuks olla ka igasugune isiklik kasu, nagu näiteks seksuaalne rahuldus. See tagab, et inimkaubandusega, lapspornoga või pedofiiliaringkondades laste jagamisega sugulisel, mitte rahalisel eesmärgil tegelevad grupid ei jääks konventsiooni kohaldusalast välja. Seletuskirja kohaselt on nimetatud artikli kohaldamisalast välistatud vaid need grupid, kes tegutsevad puhtalt poliitilistel ja sotsiaalsetel motiividel, nagu näiteks terrorirühmitused ja vastupanuvõitlejate grupid.³¹

Raamotsuse „struktureeritud ühenduse“ kontseptsioon järgib Palermo konventsioonis väljendatud – selle asemel, et öelda, mis struktureeritud grupp on, millised tunnused seda iseloomustavad, seletatakse hoopis, mis see ei ole. Ka ajaline kriteerium ja liikmete kooskõlastatud tegevus piiravad mõiste efektiivset rakendamist, kuna on sõnastatud ebamääraselt ja ei anna mingeid täpsustavaid juhiseid. Itaalia tunnustatud kriminoloogiprofessor Francesco Calderoni järgi hõlmab antud definitsioon kriminoloogilisest aspektist vaadatuna mitmeid erinevaid nähtuseid ja ei käsitle organiseeritud kuritegevuse tüüpilisi tunnuseid. Õiguslikust vaatenurgast võib ebamäärane struktureeritud ühenduse määratlus tekitada probleeme seaduslikkuse põhimõtte ning sellest johtuvalt kriminaalõiguse selguse ja täpsuse põhimõtete tagamisega. Niivõrd lai määratlus ei võimalda mingit selektsiooni

---

³¹ United Nations legislative guides for the implementation of the United Nations convention against transnational organized crime and protocols thereto, p 26, lk 13.

selle osas, kas mingi struktureeritud ühendus kuulub normi kehtivusalasse või mitte. Et definitsioon vastaks legaliteedi põhimõttele, peavad liikmesriigid seda igal juhul tõlgendama ja täpsustama. Definitsiooni rakendamine riiklikul tasandil võib lõppeda aga väga erinevate määratluste ja lähenemisviisidega, liikudes algsest kavatsusest väga kaugele.³²

Kuivõrd EL-i ülese meetmena võib õiguslase koostöö raames kuritekoosseisu tunnuste ja karistuste suhtes harmoniseeriva meetmena kehtestada vaid miinimumnõuded, siis jäävad süütegude määratlused raamotsustes üldiselt avaraks. Sarnaselt määratlustega tuuakse ka karistuste puhul välja vaid raskeima karistuse miinimummäär.³³ See joon paistab selgelt välja raamotsusest organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta. KTÜ definitsioon on struktureerituse ja organiseerituse osas väga laialivalguv ning koosseisuga hõlmatavad süüteod on sätestatud minimaalse karistusmäära kaudu. Seda minimaalset olemust on tajutud ja mitmete autorite poolt teravalt kritiseeritud, kuid subsidiaarsuse põhimõtte kohaselt, mis on üks Euroopa Liidu õiguse keskseid põhimõtteid, on kohustuslik teha EL-i ainupädevusse mittekuuluvate valdkondade otsused liikmesriikide kodanikele võimalikult lähedasel tasandil.³⁴ Seega peab mõnna, et EL-i karistusõigus ei saa ega tohigi liikmesriigi karistusõigusesse ülemäära sekkuda ning koosseisu täpsem sisustamine peabki jääma iga riigi seadusandja ja õigusmõistja kanda. EL kehtestab vaid miinimumstandardid, millest liikmesriigid võivad soovi korral alati valida karmima lähenemise. Palermo konventsioonis toodud definitsioon on küll raamotsuses toodust mõnevõrra konkreetsem, kuid kannab endas samuti laiendava tõlgendamise trendi ja sellega kaasnevaid probleeme.³⁵ Laiendav tõlgendamine loob ühest küljest teatava paindlikkuse ja sellega eelise KTÜ koosseisu alusel süüdistuse esitamisel, kuid teisest küljest ka ohu hõlmata kuritegeliku ühenduse koosseisu alla süütegusid, mis oma raskusastmelt ei peaks sinna ehk kuuluma. See tähendab omakorda riski mina vastuollu õigusselguse põhimõttega.³⁶

Lisaks määratletuse probleemile heidetakse õiguskirjanduses nii Palermo konventsioonile kui raamlepingule ette ühtse mudeli puudumist koosseisu kriminaliseerimisel. Mõlema järgi tuleb kriminaliseerida kuritegelikus ühenduses osalemine ning mõlemad annavad valida Mandri-

---

³² Calderoni, F. A Definition that Could not Work: the EU Framework Decision on the Fight against Organised Crime. - European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2008/16 (1), lk 270-272.

³³ Chaves, M. Criminal Law in the EU: greater harshness through harmonisation? European Union Studies Association. Biennial Conference 23-25.04.2009, lk 5.

³⁴ *Ibidem*, lk 5-6.

³⁵ Otsetõlge inglise keelest (*...one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention...*). Vastavalt konventsiooni artiklitele 6, 7, 8 ja 23 tuleb lisaks rasketele kuritegudele kriminaliseerida kuritegelikul teel saadud vara omandamise ja varjamise, rahapesu, korrupsiooni ning õigusemõistmise takistamise süüteod.

³⁶ Chaves, lk 16.

Euroopaliku ja *common law* mudeli vahel.³⁷ Liikmesriikide osas üldlevinuks on mandri- ehk kontinentaaleuroopa mudel, mis kriminaliseerib KTÜ-s osalemise ja seega eeldab kuritegeliku ühenduse kui sellise olemasolu tõendamist. *Common law* mudeli kohaselt on sanktsioneeritud KTÜ-ga seotud kuriteo toimepanemise kokkulepe ja isiku vastutusele võtmiseks tuleb tõendada temapoolne nõusolek kuritegu toime panna.³⁸ Kõrgenenud ühiskonnaohtlikkust nähakse sealjuures selles, et suureneb kuriteo toimepanemise õnnestumise võimalus ning tõuseb samade isikute poolt ühiselt järgnevate kuritegude toimepanemise tõenäosus. Nimetatud lähenemist kasutatakse lisaks Ühendkuningriikide jurisdiktsioonidele ka riikides, mille õigussüsteemid on tugevalt inglise õigusest mõjutatud. EL-is kuuluvad nende hulka Küpros, Iirimaa ja Malta. Rootsi ja Taani ehk põhjamaade kriminaalõiguses puuduvad kuritegelike ühenduste poolt või nende raames toimepandud kuritegude jaoks eraldi koosseisud. Seal lähtutakse kriminaliseerimisel isikute grupis toimepandud süütegude üldreeglitest ning raskendavate asjaolude instituudist. Isiku vastutusele võtmine eeldab kõigepealt vastava eelduskuriteo tõendamist.³⁹ Eelnevast nähtub, et iga lähenemise puhul lasub tõendamiskoormus erineval asjaolul, mis ilmselt raskendab politsei- ja justiitskoostööd. Euroopa Komisjoni poolt läbi viidud uurimus tuvastas aga, et üldiselt on raamotsus liikmesriikide poolt üldse alakasutatud: raskete või organiseeritud kuritegude uurimisel on tavapärasem praktika seada fookus pigem nõ eelduskuriteo kui KTÜ kuriteo tõendamisele.⁴⁰

Nagu eelnevast nähtub oli Euroopa Ühenduse ühismeede aluseks ÜRO nn Palermo konventsioonile ning konventsioon omakorda EL Nõukogu raamotsusele. Seetõttu on ka kõigis kolmes õigusaktis sisalduvad KTÜ definitsioonid väga sarnased. Kuigi iga järgnevaga üritati eelnevat parendada, jäid põhiprobleemid pärast 10-aastast tööd endiselt samaks. Paremat lahendust senini välja töötada ei ole õnnestunud ja ka EL-i sisene karistusõiguse harmoniseerimine ei ole selles osas olulist vilja kandnud. Liikmesriikide lähenemine jaguneb endiselt kolme erineva õigustraditsiooni vahel, KTÜ definitsioon on väga avar ning konkreetsed juhised tõlgendamise ning fookuse andmise osas puuduvad. Nii valib iga riik endiselt ise, kui laialt KTÜ koosseisu siseriiklikult tõlgendada ning milliste konkreetsete tunnuste järgi KTÜ-d määratleda. Nii mõnigi kord minnakse lihtsama vastupanu teed ja kriminaalasju menetletakse pigem kergemini tõendatava eelduskuriteo kui KTÜ koosseisu alusel.

---

³⁷ Calderoni, lk 275-277.

³⁸ Study strengthening the fight against serious and organised crime, lk 93.

³⁹ Rattam, lk 8-9.

⁴⁰ Study strengthening the fight against serious and organised crime, lk 46.

1.2 KURITEGELIKU ÜHENDUSE KOOSSEISU ARENG EESTIS

Enne karistusseadustiku jõustumist 01.09.2002. a kehtis Eestis nõukogude korra jäänukina kriminaalkodeks⁴¹ (edaspidi KrK). Mõistmaks kuritegeliku ühenduse koosseisu olemust ning kujunemist Eesti õiguskorras, tuleb esmalt vaadelda, kuidas oli kriminaalkodeksis sätestatud vastav süütegu ning millised olid selle koosseisutunnused.

Nõukogude Liidu ajal kehtinud Eesti NSV kriminaalkodeks ja peale Eesti Vabariigi taasiseseisvumist 01.06.1992. a kehtima hakanud kriminaalkodeksi esimene redaktsioon KTÜ koosseisu ei sisaldanud. KrK § 75 sätestas banditismi süüteo – riiklikule või ühiskondlikule asutusele, ettevõttele või üksikisikule kallaletungimise eesmärgil loodud relvastatud bande organiseerimine või selles osalemine. KTÜ koosseis ilmus esmakordselt Eesti õiguskorda 24.05.1996. a jõustunud kriminaalkodeksi muutmise seadusega⁴². Kriminaalkodeksi uue redaktsiooni 11. peatükk sätestas kuriteod, mis sisaldasid ründeid avaliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu. 11. peatüki kuriteod olid jagatud ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastasteks kuritegudeks vastavalt sellele, millist õigushüve teoga rünnati.⁴³ KrK § 196¹ lõike 1 legaaldefiniitsiooni kohaselt iseloomustasid kuritegelikku ühendust järgmised tunnused:

- a) see koosneb kolmest või enamast isikust;
- b) see on püsiv;
- c) seda iseloomustab ülesannete jaotus isikute vahel;
- d) selle eesmärk või tegevus on suunatud esimese või teise astme kuritegude toimepanemisele.

Veel 1996. aastal oli levinud seisukoht, et kehtiv kriminaalõigus kujutab endast sisuliselt senist nõukogude kriminaalõigust ning tuleb võtta suund uue, euroopaliku kriminaalõiguse loomisele. Otsustati läbi viia kehtiva kriminaalõiguse ja halduskaristusõiguse täielik ja radikaalne reform,⁴⁴ mis päädis uue ja tervikliku karistusseadustiku loomisega. 01.09.2002. a jõustus karistusseadustik,⁴⁵ mis kriminaliseeris kuritegelikesse ühendustesse kuulumise ja nende

---

⁴¹ Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288.

⁴² Haldusõiguserikuumiste seadustiku, kriminaalkodeksi jt seaduste muutmise ja täiendamise seadus – RT I 1996, 31, 631.

⁴³ Rebane, I. (koost.) Eesti NSV Kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980, lk 559.

⁴⁴ Seletuskiri karistusseadustiku eelnõu 119 SE I juurde, p 1.

⁴⁵ Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504.

organiseerimise väga sarnaselt 1996. aasta KrK-le. KarS § 255 lõike 1 järgi iseloomustasid kuritegelikku ühendust järgmised tunnused:

- a) see koosneb kolmest või enamast isikust;
- b) see on püsiv;
- c) seda iseloomustab ülesannete jaotus isikute vahel;
- d) selle tegevus on suunatud esimese astme kuritegude toimepanemisele või ametivõimude ebaseaduslikule mõjutamisele.

Kuritegeliku ühenduse säte paigutati KarS-i 16. peatükki, kus on sätestatud avaliku rahu vastased süüteod. Avaliku rahu all mõeldakse ühiselu aluseid ja suhtlemiskorda ühiskonnas, mis eksisteerib sõltumata konkreetsest riigivõimust või selle vormist eesmärgiga tagada ühiskonnaliikmete turvalisus. 16. peatükk jaguneb omakorda kolmeks jaoks: avaliku julgeoleku vastased süüteod, avaliku korra vastased süüteod ja avaliku võimu teostamise vastased süüteod. KTÜ paragrahv paikneb neist esimeses, st tegemist on avaliku julgeoleku vastase süüteoga. Avaliku julgeoleku all tuleb mõista nii kõigi ühiskonnaliikmete objektiivselt ohutut eksistentsi riigis kui ka elanikkonna subjektiivset usaldust sellise olukorra edasikestmisesse.⁴⁶ See tähendab ühiskonnaliikmete ootust ohutule elule ja sellise olukorra kestvale jätkumisele. Kuritegelik ühendus kujutab juba oma olemasoluga ja selles sisalduva kuritegeliku potentsiaaliga ning sellega kaasneva nn negatiivse võimuga⁴⁷ riivet ühiskonnaliikmete julgeolekutundele ja avalikule rahule kvalitatiivselt täiesti teisel määral kui mõne üksiksüüteo täidepanemine.⁴⁸ Sealjuures on koosseisu loomise eesmärgina välja toodud vajadus instrumendi järele, mis annaks võimaluse võtta vastutusele kuritegeliku hierarhia tipus olevaid isikuid, kes üldjuhul ise ühegi konkreetse kuriteoga vahetult seotud ei ole.⁴⁹

15.03.2007. a jõustus KarS § 255 lg 1 muudatus, millega laiendati kuritegeliku ühenduse mõistet selliselt, et see hõlmab teise astme kuritegude toimepanemise, mille eest ettenähtud vangistuse alammäär on vähemalt kolm aastat. Paragrahvi toimeala ülemäärase laiendamise vältimiseks lisati koosseisu subjektiivse elemendina varalise kasu saamise eesmärk.⁵⁰ Senine

---

⁴⁶ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2021, lk 813.

⁴⁷ Anvelti järgi tuleb negatiivset võimu mõista kui kehtiva avaliku korra varjus tegutsevat sotsiaalset jõudu, mis eitab positiivse õiguskorra domineerimist ühiskonnas ja reguleerib sotsiaalseid suhteid läbi omavoli. Tavapäraselt tekib negatiivne võim tingimustes, kus avalik võim ja kehtiv õigus jäävad ühiskonna vajalikul määral organiseerimisel nõrgaks. – Anvelt, A. Organiseeritud kuritegevus kui reaalne negatiivne võim tänapäeva Eesti ühiskonnas. *Juridica V/2000*, lk 320-329.

⁴⁸ KarS komm vlj, § 255/1.2.

⁴⁹ *Ibidem*, § 255/1.3.

⁵⁰ Karistusseadustiku ja selle muutmise seaduse muutmise seadus – RT I 2007, 13, 69.

alternatiivne eesmärk ametivõimude ebaseadusliku mõjutamise näol jäeti sättest välja, kuna see võimaldas seadusandja hinnangul sätte ülemäära laiendavat tõlgendamist.⁵¹ Lisaks leiti, et enamuse ametivõimude ebaseadusliku mõjutamise juhtudest on nagunii juba kaetud KarS-i muude koosseisudega (nt korruptsioonikuriteod, vägivald õiguskaitseasutuse töötajate ja võimuesindajate suhtes, valeandmete esitamine jmt).⁵² Muudatuste tegemine tulenes vajadusest viia paragrahv kooskõlla Palermo konventsiooniga⁵³, millega Eesti 2002. a detsembris, so kolm kuud peale KarS-i kehtima hakkamist liitunud oli ja mis jõustus 29.09.2003. a. Palermo konventsiooni kohaselt peab olema karistatav sellisesse ühendusse kuulumine, mille tegevus on suunatud süütegudele, mille eest näeb siseriiklik õigus ette karistuse ülemäärana vähemalt 4-aastase vangistuse. KarS-i sanktsioonisüsteem ei näinud tol ajal üldjuhul ette nelja-aastast vangistuse ülemäära: teise astme süütegude puhul oli seadusandja näinud ette kas kolmeaastase või viieaastase vangistuse ülemäära. Seega laiendati KarS §-i 255 toimeala ka teise astme süütegudele, mis on karistatavad kuni kolmeaastase vangistusega. Selline lahendus võimaldas efektiivselt hõlmata kõik kuritegeliku ühenduse eelduskuriteod, sealhulgas intellektuaalse omandi rikkumised, kui need on toime pandud ärilisel eesmärgil (näiteks piraatkaubaga kauplemine).⁵⁴

Selguse tagamiseks on järgnevalt välja toodud KarS § 255 lg 1 15.03.2007. a redaktsiooni KTÜ legaldefinitsioon:

- a) see koosneb kolmest või enamast isikust;
- b) see on püsiv;
- c) seda iseloomustab ülesannete jaotus isikute vahel;
- d) see on loodud varalise kasu saamise eesmärgil;
- e) selle tegevus on suunatud teise astme kuritegude toimepanemisele, mille eest ettenähtud vangistuse ülemäär on vähemalt kolm aastat, või esimese astme kuritegude toimepanemisele.

Viimati muudeti karistusnormi 01.01.2015. a, mil jõustusid karistusõiguse revisjoni käigus tehtud karistusseadustiku suuremahulised muudatused, millega jäeti varalise kasu saamise eesmärk kuritegeliku ühenduse koosseisu subjektiivse tunnuseks KarS § 255-st välja. Eelnõu seletuskirja koostajad põhjendasid seda asjaoluga, et kuritegeliku ühenduse ohtlikkus ei sõltu

---

⁵¹ KarS komm vlj § 255/3.1.1.

⁵² Eelnõu 931 SE I seletuskiri, p 3.6.

⁵³ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2003, 1, 1. 4.

⁵⁴ Eelnõu 931 SE I seletuskiri, p 3.6.

sellisest eesmärgist. Revisjoni ajal veel kehtinud sõnastusele heideti ette, et KarS § 255 järgi ei saa vastutusele võtta isikut, kes kuulub ühendusse, mille eesmärk on näiteks rassiline diskrimineerimine või vägivald, kuid millel puudub varalise kasu saamise soov.⁵⁵

Varalise kasu saamise eesmärgi osas vajab selgitamist, et kuigi Palermo konventsiooni ning raamotsuse artiklite sõnastuse kohaselt peab kuritegeliku ühenduse eesmärk olema otseselt või kaudselt rahalise või muu materiaalse kasu saamine, ei tähenda see otseselt rahaliselt mõõdetavat kasu. Raamotsuse preambuli p. 4 kohaselt on liikmesriigil õigus kuritegeliku ühendusena klassifitseerida ka teistel eesmärkidel tegutsevaid gruppe, kelle eesmärk ei ole rahalise või muu ainelise kasu saamine.⁵⁶ Palermo konventsiooni seletuskirja kohaselt tuleb finantsilist või muud materiaalist kasu tõlgendada väga laialt. Nii võib konventsiooni kohaselt materiaalseks kasuks olla igasugune isiklik kasu, nagu näiteks seksuaalne rahuldus. Kuna Eesti õiguse majandusliku varamõiste järgi ei moodusta vara need asjad või huvid, millel ei ole majanduslikku väärtust,⁵⁷ siis tekkinuks vastuolu Palermo konventsiooni varamõistega. Seetõttu on tervitatav varalise kasu saamise eesmärgi eemaldamine subjektiivse koosseisu elemendina. Negatiivse poole pealt ei lange see aga kokku 1970 aastatel domineerima hakanud teadusliku illegaalse ettevõtluse lähenemisviisiga, mis pidas organiseeritud kuritegevuse eesmärgiks just varalist kasu.

KarS § 255 lg 1 kehtiva redaktsiooni⁵⁸ legaldefiniitsiooni kohaselt iseloomustavad kuritegelikku ühendust käesoleval hetkel seega järgmised tunnused:

- a) see koosneb kolmest või enamast isikust;
- b) see on püsiv;
- c) seda iseloomustab ülesannete jaotus isikute vahel;
- d) selle tegevus on suunatud teise astme kuritegude toimepanemisele, mille eest ettenähtud vangistuse ülemmäär on vähemalt kolm aastat, või esimese astme kuritegude toimepanemisele.

Kokkuvõtlikult nähtub eelnevast, et kuigi väidetavalt on kuritegeliku ühenduse organiseerimise ja sellesse ühendusse kuulumise kriminaliseerimisel aluseks võetud Palermo konventsioon, on kehtiv KarS § 255 lg 1 koosseis väliselt sarnasem 1996. aastal vastu võetud KrK muudatustega

---

⁵⁵ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, 554 SE, lk 70; A. Soo., M. Truu. Kuritegelikku ühendusse kuulumine (ja kuritegeliku ühenduse organiseerimine). RKKKo 21.02.2019. a otsus asjas 1-16-6452. Juridica VII 2019, lk 535.

⁵⁶ EL raamotsus 2008/841/JSK 24.10.2008. – ELT L 300/42.

⁵⁷ KarS komm vlj, § 209/3.3.

⁵⁸ Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.

kui konventsiooni sätetega. Esimesed kolm KTÜ koosseisutunnust on püsinud muutumatuna juba 28 aastat alates koosseisu esmakordsest kehtestamisest kriminaalkoodeksis 24.05.1996. a. Väiksemaid kohandusi on tehtud vaid neljandas koosseisutunnuses. Sealjuures jääb arusaamatuks, miks ei kehtestatud KarS § 255 lg 1 neljandat koosseisutunnust 2002. a koheselt konventsiooniga kooskõllalisena? Esimeses peatükis käsitletud probleemistikast tulenevalt tekib kogumina veelgi põhimõttelisem küsimus: kuivõrd rahvusvaheliste õigusaktide eelselt kehtestatud KTÜ koosseis ei ole peale eelduskuritegude täpsustamise väliselt muutunud, siis pole selge, milline on seadusandja seisukoht koosseisu ülejäänud elementide tõlgendamise osas - kas seadusandja nõustub Palermo konventsioonile ja raamotsusele vastava nõ kaasaegse, rahvusvahelise kriminaalõiguse laiendava käsitlusega või mitte? Senini on koosseisu sisulist poolt kujundanud suurel määral pigem kohtupraktika.

2. KarS § 255 KURITEGELIKU ÜHENDUSE KOOSSEISUELEMENTIDE ANALÜÜS

Järgnevas peatükis analüüsitakse, kas ja mil määral vastab Eestis kehtiv KTÜ koosseisu elementide käsitus teiste EL liikmesriikide vastavatele KTÜ käsitlustele. Samuti analüüsitakse koosseisuelementide kooskõla riigiülese õigusloome ning organiseeritud kuritegevuse tulevikutrendide kontekstis. Selleks vaadeldakse vastavalt KarS § 255 lg 1 hetkel kehtivale redaktsioonile igat objektiivse koosseisu tunnust eraldi ning võrreldakse ÜRO, EL-i ja EL-i liikmesriikide vastavate käsitlustega.

Käsitletavate riikide valimi tuumiku moodustavad Saksamaa, Itaalia ja Austria, mis kõik kuuluvad ühtsesse Mandri-Euroopa õigustraditsiooni ja on oma olemuslikelt põhimõtetelt sarnased. Saksa õigus on võetud Eesti õigussüsteemi aluseks ning on maailmas kõige põhjalikumalt läbi töötatud õigus, kuna sisulised lahendused on seal põhjalikult läbi kaalutud ja kujunenud pika õigusteadusliku diskussiooni ning kohtupraktika tulemusena. Saksa õiguse põhimõtted on kontinentaaleuroopalikus õigusruumis väga tihti kriminaalõiguse aluseks.⁵⁹ Lisaks võib ka KarS kommenteeritud väljaande §-i 255 juurest leida hulgaliselt viiteid just Saksa õiguskirjandusele, mistõttu saab järeldada, et olulist eeskuju koosseisu sisustamisel on võetud just Saksa õigusest. Austria õigus on Saksa õigusega olemuslikult sarnane, kuid oma lähenemiselt organiseeritud kuritegevuse kriminaliseerimisele siiski mõnevõrra erinev, sisaldades KTÜ koosseisu kõrval ka kvalifitseerivat kuritegeliku organisatsiooni koosseisu. Itaalia omab organiseeritud kuritegevusega võitlemisel Euroopas kõige pikaajalisemat kogemust ning sarnaselt Austria karistusseadustikule sisaldab Itaalia karistusseadustik enamohalikku koosseisu, kuid seda maffia-laadse kuritegeliku ühenduse näol. Olenevalt käsitletava alaprobleemi olemusest ja kontekstist või silmatorkavast erinevusest Eesti õigusega on sisse toodud näiteid ka teiste EL liikmesriikide põhjal, mis ei pruugi kuuluda samasse õigustraditsiooni ega olla Eesti õigusega muul viisil olulises puutumuses. Näiteks on mõnevõrra pikemalt käsitletud Slovakkia ja Leedu õigust, mis mõlemad eristavad KTÜ ja organiseeritud grupi koosseisu ning võivad seeläbi aidata mõista nende sisustamise ja piiritlemise põhimõtteid.

---

⁵⁹ Sootak, J. Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa 2009, lk 348.

2.1 KOLM VÕI ENAM ISIKUT

2.1.1 Käsitlus Eesti õiguses

Karistusseadustiku § 255 lg 1 näeb kuritegeliku ühenduse esimese koosseisutunnusena ette, et ühendus peab koosnema kolmest või enamast isikust.⁶⁰ Nende isikute hulka kuulub ka ühenduse juht. Järelikult ei ole kuritegeliku ühendusega tegemist nt abielupaari näol, kes kooskõlastatult panevad pidevalt toime vargusi.⁶¹ Küll aga võib tekkida küsimus KTÜ jaatamise osas, kui neile lisandub näiteks veel kolmas perekonnaliige. Ühenduse juhi olemasolu ei ole sealjuures obligatoorne, koosseis on täidetud ka kolme lihtliikme olemasolu korral. Tunnust võibki tinglikult pidada formaalseteks, sest see põhineb lihtsal matemaatikal. Samas võib praktikas siiski tõstatuda küsimus konkreetse isiku piisavas seotuses, et teda saaks käsitleda ühenduse liikmena, millest omakorda sõltub liikmete arv ja lõpuks ka kuritegeliku ühenduse olemasolu kui selline (nt on süüdistuses ühenduse liikmetena märgitud kolm isikut, kuid ühe puhul pole tõendatud, et ta ikkagi oli ühenduse liige). Lisaks võib tekkida küsimus, milline tähendus on juriidilisel isikul KTÜ liikmena ehk KarS § 255 lg 1 koosseisu subjektina.⁶² KarS § 255 lg 1 näeb ette juriidilise isiku vastutuse ning lähtuvalt juriidilise isiku olemusest on selle kuuluvus KTÜ-sse võimalik kas oma organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja kaudu, kes ka füüsilise isikuna kuulub KTÜ-sse või moodustab juriidiline isik ise sisuliselt kuritegeliku ühenduse. Viimase puhul tuleb ära näidata, et äriühingul on iseseisev roll ja positsioon kuritegeliku ühenduse struktuuris, mis erineks põhimõtteliselt sellisest äriühingust, mida kasutatakse pelgalt kuritegude toimepanemise vahendina.⁶³ Kuritegelikku ühendusse kuulumine on oma olemuselt vältav süütegu, mis algab ühenduse liikmeks astumisega ja lõpeb liikmestaatuse lakkamisega.⁶⁴ Liikmeks olemine on lõpule viidud hetkest, kui isik alustab oma aktiivse panuse andmisega KTÜ tegevusse.⁶⁵

Kuritegelikule ühendusele iseloomulikke tunnuseid on lähemalt käsitletud eeskätt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18.01.2010. a otsuses nr 3-1-1-57-09 (nn Kohtovi süüdistusasi) ja täpsustatud 21.02.2019. a otsuses nr 1-16-6452 (nn Tõnusoo süüdistusasi). Kuna toimepandava kuriteo liik omab teatavat mõju ühenduse struktuurile ja liikmetevaheliste suhete iseloomule, siis olgu siinkohal selgitatud, et esimene ühendus tegeles regionaalse narkokuritegevusega ning

---

⁶⁰ Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.

⁶¹ KarS komm vlj § 255/3.2.

⁶² A. Soo, M. Truu, lk 535.

⁶³ HrjMK 06.01.2023, 1-19-705, p 694.

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-132-12, p 10; KarS komm vlj, § 255/2.

⁶⁵ KarS komm vlj, § 255/5.1.

teine piiriüleste varavastaste kuritegudega. Kohtovi süüdistusasjas on Riigikohus ühendusse kuuluvuse osas selgitanud, et kuritegelikku ühendusse kuulub isik, kes organisatsiooni osana allub selle taatele ja aitab oma tegevusega kaasa ühenduse eesmärkide saavutamisele. Seejuures ei pea see isik vahetult osa võtma ühenduse poolt toimepandavatest kuritegudest.⁶⁶ Kuritegelikku ühendusse kuulub KarS § 255 lg 1 tähenduses ka isik, kes üksnes toetab sellise ühenduse eksisteerimist ja seda isegi väliselt täiesti õiguspärasel moel, nt raamatupidamisteenuse osutamisega. St kuritegelikku ühendusse kuuluja ei pea KarS § 20 mõttes olema puutumuses kas kavandatavate või juba toimepandud üksikkuritegudega. Sealjuures märkis Riigikohus, et sellise väliselt neutraalse teo panuse sanktsioneerimise õigustamiseks kuni 12-aastase vangistusega, peab ühendus evima spetsiifilist kuritegelikku intensiivsust ja sellest nähtuvat ohtlikkust. Organisatsiooni osaks olemist võib kolleegiumi hinnangul iseloomustada kui kuritegeliku ühenduse liikmete omavahelist tihedat subjektiivset seost, mis lihtsustab konkreetsete üksikkuritegude toimepanemist ning võimaldab alla suruda või suisa elimineerida personaalse vastutuse tunde, sh ka võimaliku vastumeelsuse konkreetse üksikkuriteo toimepanemise suhtes. Organisatsiooni liikmete omavaheline tihe seos tähendab üldjuhul ka ühenduse identiteedi olemasolu (nö oleme meie ja on nemad), mis võimaldab neil tunda end ühtse, kokku kuuluva tervikuna.⁶⁷ Kohtupraktika järgi viitab ühenduse identiteedile näiteks pidev „meie“ vormi kasutamine, ühised ponnistused kuriteo toimepanemiseks vajalike vahendite hankimisel ja vajadusel üksteise abistamine rahaliste vahenditega.⁶⁸

Selgitades isiku liikmelisuse tähendust ühenduses, lisas Riigikohus, et KarS § 255 on nn organisatsioonidelikt, mis tähendab, et selle liikmete toimepandud kuriteod peavad olema spetsiifiliselt seotud ühenduse ja selle eesmärkidega. Seega peavad isikud kuriteo toimepanemise ajal tegutsema teadmiselega, et nad kuuluvad kriminaalsesse organisatsiooni ning tegu pannakse toime viimase huvides ja selle eesmärke silmas pidades.⁶⁹ Peab märkima, et organisatsioonidelikti mõistet kasutas Riigikohus oma senises praktikas esimest korda. See on koosseisutüüp, mis näitab isiku (teo toimepanija) teatavat organiseeritust ehk kuuluvust organisatsiooni ning selle isiku (ühenduse liikme) ja ühenduse tihedat omavahelist suhet. Organisatsioonidelikti mõiste kasutusele võtmine rõhutab, kui intensiivne ja tunnuslik peab olema isiku ja ühenduse kui organisatsiooni seos, et saaks rääkida kuritegelikust ühendusest.⁷⁰

---

⁶⁶ RKKKo 3-1-1-57-09, p 13.1.

⁶⁷ RKKKo 1-16-6452, p 37-39.

⁶⁸ HrjMK 1-16-9171, p 381-384; HrjMK 1-16-2411, lk 132.

⁶⁹ RKKKo 1-16-6452, p 39.

⁷⁰ A. Soo, M. Truu, lk 537.

Seevastu liikmete vahelised isiklikud suhted mängivad kohtupraktika järgi kuritegelikus ühenduses väiksemat rolli kui näiteks grupis.⁷¹ Autor näeb siin teatud vastuolu objektiivse olukorraga, kuivõrd Justiitsministeerium leidis juba 2011. aastal oma aruandes kuritegevusest Eestis⁷², et KTÜ-des on sovetiaegne hierarhiline ülesehitus asendumas tutvustel põhinevate võrgustikega.

Nagu ülalpool mainitud, iseloomustab kuritegelikku ühendust ühe tunnusega organisatsiooni tahe, millele selle liikmed alluvad ning mida võib teisisõnu nimetada ühenduse liikmete ühiseks ja üleseks tahteks. Just eeskätt see ühenduse tahe loob kuritegeliku ühenduse eksisteerimises avalduva spetsiifilise ohu õiguskorrale, kuna ta ei ole tavajuhtumil ühenduse üksikliikme poolt juhitud ning võimaldab vajadusel suruda üksikliikme tahte tahaplaanile, sh nt vastumeelsuse kuriteo toimepanemiseks. Kriminaalkolleegium ei näe alternatiive rääkimaks ühenduse tahtest teisiti kui ühenduse (üksik)liikmetele siduva otsustusvõimu olemasolu kaudu. Ühenduses peavad seega eksisteerima selle liikmete poolt tunnustatud ja siduvate otsuste tegemise jaoks pädevad isikud või isikute kogumid. See tahe võib kujuneda ka n-ö demokraatlikul printsiibil, mis väljendub näiteks kogunemises ja hääletamises. Ühenduse liikmed peavad sellisel moel kujunevat ühenduse tahet aga tunnustama, nad peavad seda aktsepteerima ning peavad sellele ka alluma.⁷³ Niisiis: kui isik tunnustab ühenduse tahet, soostub sellega ja allub sellele ning aitab kaasa ühenduse huvide ja eesmärkide saavutamisele, võib teda käsitada kuritegeliku ühenduse liikmena.⁷⁴ Mingit formaalset sisseastumismenetlust või liikmeskonda vaja ei ole, kuigi teatud sisseastumis- ja liikmeksõlekuprotseduurid võivad liikmemaksu või ühiskassa näol teatud tüüpi ühenduste puhul eksisteerida. Liikmeks olemine eeldab kavandatud püsivat või vähemalt pikemaajalist aktiivset panust ühenduse tegevusse, mis tegelikkuses võib piirduda ka ühekordse käitumisaktiga (nt kinnipidamise korral). Isiku puhul, kes võib olla läbinud isegi mingi formaalse sisseastumisprotseduuri, aga jäänud üksnes temast endast lähtuvatest põhjustest passiivseks, on liikmega tegemist üksnes siis, kui ainuüksi juba antud isiku liikmeksõleku fakt tõstab vastava ühenduse kuritegelikku potentsiaali (nt mõjujõu suurendamiseks värbab ühendus liikmeks mõne maailmas autoriteeti omava isiku). Väliselt neutraalsete ja õiguspäraste tegude puhul on vaja põhjalikult hinnata, milline oli isiku ja tema spetsiifilise tegevuse (nt

---

⁷¹ RKKKo 1-16-6452, p 19.

⁷² A. Ahven, U. Klopets jt. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn: Justiitsministeerium 2012, lk 32.

⁷³ RKKKo 1-16-6452, p 40.

⁷⁴ A. Soo, M. Truu, lk 536.

raamatupidamine, aga ka õigusteenuse osutamine) osa ühenduse huvide ja eesmärkide saavutamisel.⁷⁵

Tulenevalt organiseeritud kuritegevuse avaldumisvormide mitmekesisusest on võimalik, et KTÜ mõiste hõlmab ainult selle organisatsiooni tuumikut, mitte aga kõiki allstruktuure. Näiteks ei käsitleta prostitutsiooniäri korral prostituute üldjuhul ühenduse liikmetena, kuigi nad alluvad ühenduse taatele ja aitavad kaudselt kaasa ühenduse eesmärkide saavutamisele.⁷⁶ Kohtupraktikas ei ole KTÜ liikmeks peetud ka näiteks bordelli uksehoidjat, kes olles küll teadlik meelelahutusasutuse muust tegevusest, töötas seal ametliku töölepingu alusel.⁷⁷

2.1.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil

Järgnevalt vaadeldakse koosseisuelemendi vastavust Palermo konventsiooniga ja EL raamotsusega.

Palermo konventsiooni kohaselt peab kuritegelikku ühendusse kuuluma vähemalt kolm isikut. Raamotsuse järgi peab ühenduses olema rohkem kui kaks isikut. Kuivõrd Eesti karistusseadustik näeb ette, et kuritegelikku ühendusse peab kuuluma vähemalt kolm isikut, on KarS § 255 lg 1 selles osas nii konventsiooni kui ka raamotsusega kooskõlas. Palermo konventsiooni artikli 5 kohaselt peab olema kriminaliseeritud kas isikutevaheline kokkulepe osaleda kuritegeliku ühenduse poolt süüteo läbiviimisel (*common law* mudel) või kuritegelikku ühendusse kuulumine (kontinentaaleuroopa mudel) või mõlemad kumulatiivselt. Eesti rakendab kontinentaaleuroopa mudelit, mis tähendab, et tõendada tuleb eelkõige ühenduse olemasolu. Raamotsuse kohaselt kuulub KTÜ-sse isik, kes tahtlikult ning teadlikuna ühenduse eesmärgist ja üldisest kuritegelikust tegevusest või ühenduse kavatsusest panna toime kõnealuseid kuritegusid, võtab aktiivselt osa sellest kuritegelikust tegevusest või muust tegevusest, sealhulgas varustades viimast teabe või materiaalsete vahenditega, värvates uusi liikmeid, rahastades ühenduse tegevust mis tahes viisil, olles samas teadlik, et tema osalus aitab kaasa ühenduse kuritegelikule eesmärgile (kontinentaaleuroopa mudel). Samuti näevad nii konventsioon kui raamotsus ette, et kriminaliseerida tuleb ka muul viisil ühenduse tegevusele kaasa aitavad teod. KarS § 255 on ka käesolevas osas rahvusvahelise õiguse aktidega täielikus kooskõlas.

---

⁷⁵ KarS komm vlj, § 255/3.8.

⁷⁶ KarS komm vlj, § 255/3.9.

⁷⁷ RKKKo 3-1-1-132-12.

On mõnevõrra üllatav, et rahvusvahelises õiguses on peetud kuritegeliku ühenduse kui rahvusvahelise mõjuga ohtliku entiteedi jaatamiseks piisavaks kõigest kolme isiku koondumist ühenduseks, kusjuures nende hulka võivad kuuluda ka isikud, kes pelgalt oma legaalse tegevusega aitavad kaasa organisatsiooni eesmärkide täitmisele (nt raamatupidamine, õigusabi või vara kasutada andmine). Samas esineb *common law* süsteemis, mis kriminaliseerib kokkuleppe KTÜ raames kuriteo toimepanemiseks, näiteid, kus piisab ka kõigest kahest isikust (Kreeka ja Malta). Kolme isiku piisavuse põhjuseks võib tõenäoliselt pidada asjaolu, et see on vähim isikute arv, mille puhul saavad avalduda minimaalsed organisatsioonilised tunnused, nagu üksikliikmetest kõrgemalseisev iseseisev ühenduse tahe.

2.1.3 Käsitlus EL liikmesriikides

Üldiselt vastavad kõik Euroopa Liidu liikmesriigid nii Palermo konventsiooni kui raamotsuse nõuetele kuritegeliku ühenduse liikmete arvu osas. EL-is läbi viidud uuringu kohaselt osutavad 16 liikmesriiki (Austria, Belgia, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Iirimaa, Itaalia, Küpros, Leedu, Läti, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Soome, Tšehhi, Ungari) oma seadustes selgesõnaliselt, et kuritegelik ühendus peab koosnema vähemalt kolmest isikust. Seitse liikmesriiki (Bulgaaria, Luksemburg, Madalmaad, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Sloveenia) ei kirjuta seaduse tasandil liikmete arvu ette ja jätab minimaalse isikute arvu siseriiklike kohtute määrata. Kaks liikmesriiki (Kreeka ja Malta, mis kriminaliseerivad KTÜ-sse kuulumise asemel KTÜ raames kuriteo toimepanemise kokkuleppe) nõuavad kuritegeliku ühenduse jaoks vähemalt kahte liiget.⁷⁸ Malta on sealjuures kuritegelikku ühendusse kuuluvate isikute suurema arvu puhul (10 või rohkem)⁷⁹ näinud raskemate rikkumiste jaoks, mida ei ole seoses artiklis 2 nimetatud põhisüüteoga raamotsuses reguleeritud, ette karmimad sanktsioonid.⁸⁰ *Kodiçi Kriminali Malta* § 83A lg 3 kohaselt tuleks sel juhul põhikaristust (2 - 9 aastat vangistust olenevalt teo panusest ühenduse eesmärkidesse) tõsta ühe kuni kahe astme võrra. Ka Itaalias suurendatakse karistumäära, kui kuritegeliku ühenduse liikmete arv on 10 või rohkem. Selle põhjuseks on seisukoht, et mida suurem liikmete arv, seda intensiivsem on ka ühenduse poolt tekitatud sotsiaalne häiritus.⁸¹ Itaalia karistusseadustikus on koosseisu juures *expressis verbis* eraldi välja

⁷⁸ Study strengthening the fight against organised crime, lk 16.

⁷⁹ Malta karistusseadustik, § 83A (3). Arvutivõrgus: <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng>

⁸⁰ Komisjoni aruanne euroopa parlamendile ja nõukogule, lk 7.

⁸¹ Vitali, M. The crime of criminal association. 14.12.2023, p 5. Arvutivõrgus: <https://www.diritto.it/il-delitto-di-associazione-a-delinquere/> (18.04.2024).

toodud kaks raskendavat asjaolu, millest teiseks on liikmeskonna poolt relvade kandmine.⁸² Sellest võib teha järelduse, et Itaalia seadusandja näeb KTÜ ohtlikkust määravate lisaasjaoludena eelkõige selle liikmete arvu suurust ning relvastatust. Sarnaselt Itaaliale eristab ka Austria karistusseadustik kuritegelikku ühendust ning selle ohtlikumat avaldumisvormi, ettevõttelaadset kuritegelikku organisatsiooni.⁸³ Kui esimene eeldab kolme liiget, siis teine, raskem vorm, juba suuremat arvu liikmeid, mis seaduse tasandil ei ole küll paika pandud, kuid kohtupraktika järgi tähendab umbes kümmet isikut.⁸⁴ Saksa karistusseadustik toob välja kataloogi eriti ohtlikest juhtudest, mille korral rakendub raskem karistusemäär (maksimaalse 5 a asemel 10 a vangistust), kuid liikmete arvu suurust nende hulgas ei mainita.⁸⁵ KTÜ ohtlikkus tuleneb Saksa õiguskirjanduse järgi sellest, et organiseeritus ja ühistest huvidest ajendatus loob kõrgendatud stiimuli kuritegusid toime panna, vähendab indiviidi reserveeritust ja isikliku vastutuse tunnet, mis koostoimes hoogustavad kuritegude toimepanemist ning tõstavad toimepanemise efektiivsust.⁸⁶ Läti karistusseadustik § 89.1 (1) näeb ette KTÜ kvalifitseeriva koosseisu vähemalt viieliikmelise kuritegeliku ühenduse osas, kui ühenduse eesmärgiks on eriti rasked riigivastased, inimsusevastased või sõjakuriteod. Karistuseks on sealjuures vabadusekaotus 8-17 aastat koos vara konfiskeerimisega.⁸⁷ On siiski kaheldav, et selline grupp kuulub traditsioonilise KTÜ mõiste raamidesse, kuna üldjuhul peetakse KTÜ eesmärgiks materiaalse kasu saamist. Siiski ilmestavad eelnevad näited kogumis, et mitmed liikmesriigid on pidanud vajalikuks minimaalselt nõutud kolme isiku kõrval kehtestada kuritegeliku ühenduse suurema liikmete arvu osas kvalifitseerivaid tingimusi. Nii 2017. kui 2021. a EL-i SOCTA raportid kinnitavad, et suurem osa EL-i organiseeritud kuritegelikke grupe on pigem suure liikmeskonnaga (raporti järgi tähendab see 6 või enam liiget). Sealjuures on enam kui 6-liikmeliste organiseeritud kuritegelike gruppide arv viimaste aastate jooksul kasvanud 76%-lt 2017. aastal 79%-le 2021. aastal.⁸⁸ Kuivõrd KarS § 255 näeb KTÜ-s osalemise eest ette vabadusekaotuse 3-12 a, siis võiks autori arvates sellises väga laias karistusmääras orienteerumiseks kaaluda suurema liikmete arvu elemendi rakendamist. Suurem liikmete arv võiks seisneda 6...10 või enamas liikmes.

---

⁸² Itaalia karistusseadustik, art. 416 (4) ja (5).

⁸³ Austria karistusseadustik, § 278a.

⁸⁴ Leukauf/Seininger StGB⁴ § 278a Rz 2.

⁸⁵ Strafgesetzbuch (StGB) 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322), § 129 lg 5. Arvutivõrgus: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_129.html

⁸⁶ Kindhäuser/Neumann/Paeffgen/Salinger. Strafgesetzbuch: Nomos Kommentar, 6. Auflage 2023, § 129 Rn 2.

⁸⁷ Läti karistusseadustik, § 89.1 (1).

⁸⁸ Study strengthening the fight against serious and organised crime, lk 6.

Selgitades Tõnusoos süüdistusasjas isiku liikmelisuse tähendust, nimetas Riigikohus KarS §-i 255 esimest korda organisatsioonideliktiks, mis tähendab, et selle liikmete toimepandud kuriteod peavad olema toime pandud viimase huvides ja eesmärke silmas pidades. Organisatsioonidelikti olemust on põhjalikult lahatud Saksa õiguses.⁸⁹ Uurides Saksa karistusseadustiku kommentaare ja seal viidatud lahendeid nähtub, et Riigikohus on mõiste sisu KTÜ kontekstis üsna täpselt kokku võtnud. Kohtulahendites mõistet kasutades viidatakse eelkõige toime pandud kuritegude seotuse nõudele ühenduse huvide ja eesmärkidega. Näiteks on kohtupraktikas selgitatud, et KTÜ peaesmärgile vastavate kuritegude kõrval kuuluvad selliste tegude alla ka põhitegusid ettevalmistavad kuriteod, mis võimaldavad tagada liikmelisuse salajasust või ühenduse ülalpidamist.⁹⁰ Ühenduse tegevuse toetamise osas on välja toodud, et sinna alla võib liigitada isegi ühenduse tugevdamine propaganda abil, kui see on toime pandud piisava intensiivsusega ja isikutel on vahetu seotus ühendusega⁹¹. Toetamist mõistetakse kui ühingu jätkuva eksisteerimise või selle eesmärkide elluviimise edendamist.⁹² Vähemalt kolme liikme olemasolu vajadust selliste kuritegude toimepanemisel on Saksa õiguskirjanduses selgitatud asjaoluga, et kahest isikust koosneva grupi puhul ei saa rääkida iseseisvast ühenduseülesest tahtest. Samuti puuduks grupi dünaamikast tulenev üksikliikmete kontrollile mittealluv abstraktse ohu risk.⁹³ Liikmelisus ei pea olema järjepidev, kuid minimaalne isikute arv peab olema täidetud kogu aja. Vastasel juhul loetakse eelmine KTÜ lõppenuks ja nõutava arvu taastäitumist peetakse juba uue ühenduse asutamiseks.⁹⁴ Sarnaselt Eesti õigusele peavad isikud tegutsema ühenduse huvides ja alluma ühenduse tahtele jättes individuaalse tahte tahaplaanile. Kas see tahe kujuneb demokraatlikul või käsu-alluvuse põhimõttel, ei ole sealjuures relevantne. Seoses EL-i õigusele lähenemisega langetati 2017. a Saksa õiguses nõudeid otsustusvõimu kriteeriumile ja KTÜ alla liigitatakse ka hierarhilised ühendused, kus järgitakse pelgalt autoritaarse juhi tahet, kuna ka sellisel juhul on liikmed oma isikliku huvi tahaplaanile seadnud.⁹⁵ Eesti õiguse puhul jääb sellest üksi väheks ja üldjuhul nõutakse lisaks ühenduse identiteedi ehk nn meie tunde olemasolu.

---

⁸⁹ RKKKo 1-16-6452, p 39.

⁹⁰ Saksamaa Föderalkohtu (BGH) 11.06.1980.a lahend 3 StR 9/80, Rn 14. Arvutivõrgus: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/534f50b0-f028-41d5-ae45-df8832799516> (18.04.2024).

⁹¹ BGH 25.07.1984 - 3 StR 62/84, Rn 5. Arvutivõrgus: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/67b4b34f-5060-4948-91fb-b041bf11afc5> (18.04.2024).

⁹² Schönke/Schröder/Sternberg-Lieben/Schittenhelm, 30th edition 2019, StGB § 129 Rn. 15.

⁹³ Münchener Kommentar zum StGB, 4. Auflage 2021, § 129 Rn. 4, 15.

⁹⁴ NK-StGB § 129 Rn. 32.

⁹⁵ MüKoStGB/Schäfer/Anstötz StGB § 129 Rn. 24.

2.2 PÜSIV ÜHENDUS

Teiseks kohustuslikuks elemendiks, mis KarS kehtiva regulatsiooni puhul kuritegeliku ühenduse süüteo osas tuvastada tuleb, on ühenduse püsivus. Kuigi seadus seda *expressis verbis* välja ei too, on püsivusega lahutamatult seotud eelkõige ühenduse struktuur. Kõnekeeles viitab termin „püsivus“ justkui mingile ajaliselt mõõdetavale perioodile, kuid KarS § 255 puhul peetakse selle all silmas pigem ühenduse struktuuri tugevusest või keerukusest tulenevat jätkusuutlikust, kuna ühenduse tegelik ajaline kestus sõltub eelkõige välistest faktoritest (nt sellest, kui kauaks jääb ühendus õiguskaitseorganite poolt avastamata). Kuivõrd õiguspraktikas on kõige problemaatilisem just ühenduse piisava struktureerituse hindamine, siis käsitletakse seda elementi võrreldes teiste tunnustega mõnevõrra põhjalikumalt. Et tagada EL-i liikmesriikide käsitluste parem jälgitavus ja anda neist põhjalikum ülevaade, on viie valitud liikmesriigi käsitlused liikmeriikide üldise käsitluse kõrval eraldi välja toodud.

2.2.1 Käsitlus Eesti õiguses

Riigikohtu praktika järgi iseloomustab kuritegelikku ühendust selle püsivus, ja mitte niivõrd liikmeskonna püsivus, vaid ühenduse kui organisatsiooni püsivus. St, et ühendus on võimeline tegutsema pikemat aega ehk temas peituv struktuurne potentsiaal ei ammendu ühe aktsiooniga. Ühenduse kui organisatsiooni püsivus tähendab omakorda ka seda, et selle struktuur võimaldab liikmetel (kaasa arvatud juhil) vahetuda nii, et ühendus jätkab enda eesmärgiks seatud tulemuse poole pürgimist. Püsivust toetab ülesannete jaotus ühenduse liikmete vahel, mis tähendab, et kõigil ühenduse liikmetel on kindel koht ühenduse struktuuris ja nad annavad sellest lähtuvalt panuse ühenduse eesmärkide realiseerumisele. Seejuures ei ole isikult oodatav panus seotud isiku endaga, vaid tema paiknemisega ühenduse struktuuris, mis tähendab, et liikme vahetumisel võtab uus liige üldjuhul eelmise liikme ülesanded üle. Ühenduse juhi asendatavuse kriteerium tähendab muu hulgas seda, et konkreetne kuritegelik kooslus ei saa olla loodud ning koos püsida pelgalt selle liidri autoriteedile tuginevalt, kuna tema ühendusest eemaldamine (nt surm või ka vahistamine) tooks sisuliselt vältimatult kaasa senise organisatsiooni lagunemise või vähemalt halvaks selle tegevuse ja järelikult ei olnud struktuur püsiv.⁹⁶

Kohtupraktika järgi ei pea selleks, et kindlustada KTÜ püsivus, kindlasti kohe leidma liidri asemele kellegi kuskilt väljastpoolt ühendust. Pigem vastupidi, kui keegi ühendusest on

---

⁹⁶ RKKKo 3-1-1-57-09, p 13.2 - 13.3; KarS komm. vlj, § 255/3.3.

võimeline jätkama vahistatud liikme ülesandeid ja kadunud liikme ettevõtmised ei jää pooleli, on see märk kuritegeliku ühenduse püsivusest.⁹⁷ Tõnusoo asjas leidis kohus, et grupi tegevus kasvas välja pelgalt M. Tõnusoo soovist varastatud sõidukite müügiga illegaalselt tulu teenida ja tema kadumisel oleks ühenduse tegevus olnud halvatud, mistõttu ei saa KTÜ-d jaatada. Tegemist oli olukorraga, kus oli juht, siis „tükk tühja maad“ ja siis tulid nõ „töösipelgad“, kes panid toime üksikkuritegusid ja kes ei oleks olnud võimelised ühenduse juhtimist üle võtma.⁹⁸ Otsuses 1-19-705 ehk nn Hirve ja Gammeri süüdistusasjas põhistas maakohus õigeksmõistvat kohtuotsust sellega, et kogu süüdistus oli sisuliselt üles ehitatud liidrite isikutele ning nende rollile kuritegude vahetul korraldamisel ja oluliste otsuste vastuvõtmisel, samuti nende isiklikele suhetele teiste väidetava ühenduse liikmetega. Seega tulenes ohtlikkus õiguskorrale (avalikule julgeolekule) konkreetsetest isikutest ning nende võimekusest kaasata üht või teist isikut varalise kasu saamiseks, mitte ühendusest kui sellisest.⁹⁹ Otsuses 1-15-9694 ehk nn Gavrilini süüdistusasjas eitas Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium püsiva ühenduse olemasolu, kuna ühenduse juhi rohkem kui kuuajaseks autoõnnetuse tõttu haiglas viibimise perioodiks peatus liikmete aktiivne kuritegelik tegevus narkootikumide suures koguses käitlemise osas. Samuti puudusid märgid, et keegi grupist oleks juhi liidrirolli üle võtnud ning kui kaks liiget hiljem enda varjamise eesmärgil Eestist lahkusid, siis nende positsioone ei täidetud. Sellest järeldas kohus, et ühendusel puudus suutlikkus liikmeskonna vahetumisel, sh juhi väljalangemisel, oma tegevust jätkata. Lisaks leiti, et liikmed koondusid üksnes liidri isiku ümber ning seosed nende endi vahel olid praktiliselt olematud, mistõttu puudus omavaheline vastastikune sõltuvus ja usaldus ning kokkukuuluvustunne.¹⁰⁰ Töö autor leiab, et asendatavuse kriteerium ei eelda juhi või liikme asendamist esimesel võimalusel või et konkreetsete isikute positsioon tuleb igal juhul taas täita. Liikmete asendatavuse kriteerium tähendab Riigikohtu tõlgenduse järgi, et ühenduse struktuur peab võimaldama selle liikmetel (sh juhil) vahetuda nii, et ühendus jätkab seatud tulemuse poole pürgimist. Juhi haigestumine või vahi all viibimine ja sellest tulenev paus kuritegude toimepanemisel ei tähenda aga veel ühenduse eesmärgi poole pürgimise lõplikku katkemist. KTÜ-d ei saa võrrelda tavapärase ettevõttega, kus töötatakse rangelt graafiku alusel ja lähtutakse lepingulistest tähtaegadest või paika pandud töönormidest. Eeldusel, et struktuur võib aja jooksul muutuda või on üles ehitatud viisil, kus kõigi allüksuste järjepidev toimimine ei ole eesmärgi saavutamiseks tingimata hädavajalik, vaid aitab pelgalt

---

⁹⁷ TlnRgKKKo 31.08.2020. a otsus nr. 1-16-2411, lk 91.

⁹⁸ RKKKo 1-16-6452, p 18 ja 41; TlnRgKKKo 1-16-2411, lk 91.

⁹⁹ HrjMK 06.01.2023, 1-19-705, p 705 ja 706.

¹⁰⁰ TrtRnKo 18.09.2018, 1-15-9694, p 285-287.

kasumit maksimeerida või tegevust hõlbustada, ei pruugi mõne üksiku liikme asendamise vajadust üldse tekkida (nt liidri isiklik autojuht). Hetkel puuduvad kohtupraktikas juhised selle kohta, millise aja jooksul peab asendamine toimuma ning milliseid asjaolusid selle juures arvestada. Olukorda, kus asendatavuse kriteeriumi täidetust hinnatakse pelgalt selle reaaliseerumise järgi, ei saa autori arvates aga õigeks pidada. Näiteks oli anonüümse tunnistaja kirjelduste järgi Okunevi kuritegeliku ühenduse juhiks alates selle asutamisest '90ndatel aastatel kogu aja vaid Gennadi Okunev ise. Gennadi Okunev oli ühtlasi tuntud oma jäiga ja range juhtimisstiili poolest ehk tegemist oli selgelt autoriteeti omava liidriga.¹⁰¹ Hüpoteetiliselt, kui mingil ajahetkel oleks liider vahistatud ja tema vahi all viibimise ajaks oleksid ülejäänud liikmed kas kinnipidamise hirmus või juhi tuleviku osas täpsemat selgust oodates aktiivse kuritegude toimepanemise ajutiselt peatanud, riigist lahkunud või teise grupeeringusse üle läinud, siis tekiks absurdne olukord, kus analoogia korras tuleks lugeda püsiva ühenduse nõue mittetäidetuks ja eitada KTÜ-d, sest autoritaarse juhi positsioon jäi taastäitmata. Ka mitmetasandiline hierarhiline struktuur ei taga isenesest, et juht ka realselt asendatakse ning ühendus jätkab tegutsemist nõ sama kehana. Ühtlasi on võimalik, et ühendus jätkab edasist tegutsemist pelgalt inertsist varasemalt välja kujunenud standardse tegutsemismudeli järgi ja seda isegi brigadiride tasandil. Kuna juhi asendatavust ja juhi äralangemise mõju võib olla ühenduse sisemaailmast tervikpilti omamata keeruline hinnata ja faktiliselt saab seda teha vaid retrospektiivselt, siis ei tohiks autori hinnangul juhi püsivuse kriteeriumile püsiva struktuuri olemasolu tõendamisel omistada ülemäära suurt tähtsust nagu senises kohtupraktikas seda näib olevat tehtud.

Ühenduse väljakujunenud ja kindel struktuur võimaldab ühtlasi eksisteerida üksikliikmetest kõrgemal tahtel, seda üksikliikmetele vajadusel peale suruda ning tegutseda sihipäraselt konkreetse eesmärgi nimel, mis seda ühendust iseloomustab. Kriminaalkolleegium ei näe alternatiive rääkimaks ühenduse tahtest teisiti kui ühenduse liikmetele siduva otsustusvõimu olemasolu kaudu. Ühenduses peavad seega eksisteerima selle liikmete poolt tunnustatud ja siduvate otsuste tegemise jaoks pädevad isikud või isikute kogumid. See tahe võib kujuneda ka n-ö demokraatlikul printsiiбил, mis väljendub näiteks kogunemises ja hääletamises. Ühenduse liikmed peavad sellisel moel kujunevat ühenduse tahet aga tunnustama, nad peavad seda aktsepteerima ning peavad sellele ka alluma.¹⁰² Kindla struktuuriga püsivas organisatsioonis peavad seda struktuuri moodustavad isikud olema omavahel teatud reeglitele allutatud suhtes.

---

¹⁰¹ HrjMK 15.12.2022, 1-19-6226, lk 18-19.

¹⁰² RKKKo 1-16-6452, p 40.

Kriminaalkolleegiumi hinnangul on raske ette kujutada kindlalt toimivat kuritegelikku struktuuri, mille liikmed on omavahel äärmiselt lõdvalt seotud, kuid toimivad siiski n-ö ühtse organismina ühise eesmärgi nimel (s.h üldisele tahtele alludes) ning kujutavad pelgalt enda olemasoluga ohtu avalikule rahule ja julgeolekule. Ka ühenduse liikmeid iseloomustav omavaheline subjektiivne seotus eeldab üldjuhul teatud reeglite olemasolu, millele tuginevalt see struktuur moodustub, koos püsib, üksikliikme tahte vajadusel tahaplaanile surub ning seeläbi pürib seatud eesmärkide poole.¹⁰³ Reeglite puudumist näitab kohtupraktika järgi näiteks see, kui narkootikumide käitlemisega tegelevas ühenduses otsustavad liikmed omaalgatuslikult ühenduse juhi teadmata ja heakskiiduta käia muudest allikatest narkootilist ainet toomas või otsustavad ise, millal ja kui palju juhi käest ainet müügiks võetakse. Samuti ühenduse siseselt üksteise tagant varastamine ja pidev võlgu olemine.¹⁰⁴

Riigikohtu praktikas on nimetatud mitmeid tunnuseid, mille esinemise korral on alust kahtlustada kuritegeliku organisatsiooni olemasolu. Esile on toodud ühenduse liikmete täpset tööjaotust, mitmetasandilist tegutsemist ning struktuuriüksuste ja allüksuste olemasolu. Täiendavalt veel aruandmiskohustust, ühiskassat, liikmemaksu, distsipliini, liikmete ja nende omaste eest hoolitsemist, konspireeritust ja ebaseadusliku tegevuse varjamist äriühingute abil.¹⁰⁵ Need asjaolud pole üksikuna võttes kuritegeliku ühenduse tuvastamisel veel määravad, vaid neid tuleb hinnata kogumis.¹⁰⁶ Näiteks Kohtovi süüdistusasjas saab Riigikohtu hinnangul ühenduse püsivat struktuuri järeldada hierarhilisest ülesehitusest, ühenduse üle aasta kestnud järjepidevast toimimisest ja ülesannete selgest jaotusest ning asjaolust, et ühenduse liikmed küll vahetusid, kuid ühenduse tegevus jätkus. Samuti sellest, et kõigi Nikolai Kohtovist allpool asetsevate liikmete vahel olid ülesanded selgelt jaotatud.¹⁰⁷ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi hinnangul on oluline eristada KTÜ-sid eeltoodud iseloomustavate omaduste kaudu selgepiirilistest kaastäideviijate gruppidest, mis võivad olla isegi püsivama liikmeskonnaga ja tegutseda pikema aja vältel, kuid mis ei lähe kaugemale teadlikust ja tahtlikust koostegutsemisest üksikkuritegude toimepanemisel. Sealjuures on kohus välja toonud mitu 2017. aastasse langevat lahendit ja nentunud neile viidates, et täiesti võimalik on tuvastada kuritegelikke struktuure, mis vastavad eespool nimetatud KTÜ tunnustele. Lahenditest ilmneb, et kõigis kuues viidatud kohtulahendis käsitletud KTÜ-d tegelesid salasigaretide või

---

¹⁰³ *Ibidem*, p 42-43.

¹⁰⁴ Tartu RnKo 1-15-9694, p 289-290.3.

¹⁰⁵ RKKKo 1-16-6452, p 44.

¹⁰⁶ A. Soo., M. Truu, lk 538.

¹⁰⁷ RKKKo 3-1-1-57-09, p 15.1.

narkootikumide smuugeldamise, väljapressimiste, vähemal määral ka kelmuste ja võltsimiste toimepanemisega, olid oluliselt suurema liikmeskonnaga kui kolm isikut ning toimisid nn '90ndate vangla subkultuurist tulenevatel põhimõtetel (range hierarhia ja alluvussuhted, mitmetasandiline kindel struktuur, ühiskassa, tsentraliseeritud vara jagamine, sisemised reeglid ja vajadusel nende kehtestamine vägivallaga, vaikimine jms).¹⁰⁸ Vahetult peale kirjeldatud riigikohtu otsust on Tartu Ringkonnakohus oma 25.02.2019. a lahendis nr 1-16-9978 sedastanud, et kuritegeliku ühendusena saab kvalifitseerida üksnes sellised kuritegude toimepanemisele suunatud isikute ühendused, millel on keskmise mõistliku kõrvaltvaataja seisukohast selgelt äratuntav nõ maffialik või vähemalt üldarusaadavalt organiseeritud kuritegevusele omane iseloom. KTÜ-st tulenevat märkimisväärset ohtu avalikule julgeolekule näitab sealjuures näiteks see, kui ühendus kasutab oma eesmärkide vahetuks saavutamiseks või seda toetavaks tegevuseks vägivalda või teisi hirmutavaid meetmeid, ostab ära riigiametnikke, mõjutab või üritab mõjutada poliitikat, meediat, avalikku haldust või majandust, on saavutanud või üritab saavutada turgu valitsevat või vähemalt olulist positsiooni mingil tegevusalal.¹⁰⁹ Autor nõustub, et kirjeldatud traditsioonilistele '90ndate alguse allilma grupeerimistele sarnaseid ühendusi esineb, kuid teadaolevalt on pärast 2017. aastat suur hulk taoliste KTÜ-de juhtidest ja liikmetest järjepidevalt kohtu ette viidud ning registreeritud kuritegude statistika ja muude andmete põhjal ei nähtu käesoleval ajal varasemaga võrreldavat organiseeritud kuritegevuse aktiivsust.¹¹⁰ Siit tõusetub küsimus, kas KarS § 255/256 peaks olema mõeldud just nimelt nende konkreetsetele klassikalistele KTÜ tunnustele vastavate enamohtlike kuritegelike ühenduste vastu võitlemiseks või peaksid KTÜ-ks kvalifitseeruma ka uued, mõnevõrra lödvema struktuuri ja sisemiste reeglitega tänapäevastele kuritegevuse trendidele vastavad ühendused? Kuivõrd KTÜ kujutab endast ohupotentsiaali, mis kaasneb juba ühenduse loomisega, mitte aga alles siis, kui ühendus hakkab oma kuritegelikke eesmärke realiseerima,¹¹¹ siis tundub autori arvates mõistlik kohtupraktikas püsiva ühenduse elemendile seatud kriteeriumeid mõnevõrra langetada. Ei ole ju ühenduse loomise hetkel veel võimalik hinnata, kas keegi hierarhias all pool on võimeline mingil hetkel juhtimist üle võtma või ei. Karistusseaduse määratletusnõude ja meelevaldse vabaduse võtmise keeluga vastuollu sattumise vältimiseks ei pea ühenduse püsivusele ja ülesannete jaotusele esitatud nõudmisi

---

¹⁰⁸ RKKKo 1-16-6452, p 44.1-45; RKKKo 1-18-10100/141, p 8.

¹⁰⁹ Tartu RnKo 1-16-9978, p 201 ja 207.

¹¹⁰ Vt. Berendson, R. Elmar Vaher: 20 grupeerimist ohtlikud on kuni üheksa; anonüümsete tunnistajate ütlused HrkMK 15.12.2022.a otsuses nr 1-19-6226, lk 17.

¹¹¹ RKKKo 3-1-1-127-13, p 7.

tingimata karmistama, nagu hindas ringkonnakohus asjas 1-16-9978,¹¹² vaid neid võib ka seaduse tasandil täpsustada. Koosseisuelementidele esitatud nõuete alandamise vastu räägib siinjuures aga asjaolu, et seadusandja on KarS § 255 puhul kehtestanud suhteliselt range karistusmäära. Kui enamikus Lääne-Euroopa riikides nähakse KTÜ-sse kuulumise kuriteo eest rangeima karistusena ette kuni 5-aastane vabadusekaotus, siis Eestis 3-12 aastane vabadusekaotus.¹¹³ Siinjuures tuleb aga arvesse võtta, et mitmetes riikides on kehtestatud lisaks spetsiaalsed raskendavad asjaolud, mis tõstavad märgatavalt maksimaalset karistusmäära. Näiteks Itaalias tõuseb vabadusekaotusliku karistuse määr KTÜ relvastatuse puhul 1-5 a pealt 5-15 aastale, Leedus samadel asjaoludel 3-15 a pealt 6 a kuni eluaegseni, Saksamaal olenevalt KTÜ tegevuse suunatusest 5 a pealt 10-le aastale ja Prantsusmaal olenevalt eelduskuriteo karistusmäärast samuti 5 a pealt 10-le aastale. Maltas tõuseb karistuse määr, kui liikmeid on rohkem kui 10.¹¹⁴ Kuivõrd Eesti karistusseaduses selliseid spetsiaalselt KTÜ koosseisu juurde kuuluvaid kvalifitseerivaid asjaolusid ega eraldiseisvaid koosseise ei ole ja käesoleva uurimistöo maht ei võimalda süüvida põhjalikumalt liikmesriikide kriminaalõiguse karistuse kujunemise süstemaatikasse, siis eelnevalt väljatoodu valguses ei paista autori hinnangul Eestis kehtestatud karistuse määr võrreldes teiste riikidega sugugi ülemäära range.

2.2.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil

Kuritegeliku ühenduse koosseisu kriminaliseerimisel võttis Eesti seadusandja aluseks Palermo konventsiooni¹¹⁵, kuid Palermo konventsioon ise on väga üldsõnaline ja raskesti määratletav. Konventsiooni artikkel 2 punkt c, mis sätestab struktureeritud grupi mõiste, ütleb, et struktureeritud grupp ei eelda keerukat struktuuri (ingl. k *developed structures*) ja selles ei pea olema vormiliselt määratud rolle ega püsivat liikmeskonda. Konventsiooni seletuskirjast nähtub, et mõistet “struktureeritud grupp” tuleb kasutada laias tähenduses ehk selle alla kuuluvad nii grupid, mis on hierarhilised või muu läbimõeldud struktuuriga, kui ka mitte-hierarhilised grupid, kus liikmete rollid ei ole formaalselt defineeritud. Seega struktureeritud grupp ei ole ilmingimata formaalset tüüpi organisatsioon, millel on struktuur, püsiv liikmelisus ning selgelt määratletud rollide ja ülesannete jaotus. See peab olema lihtsalt midagi enam kui juhuslikult süüteo vahetuks toimepanemiseks moodustatud grupp ning selle alla kuuluvad kõik

---

¹¹² Tartu RnKo 1-16-9978, p 201.

¹¹³ EU Study strengthening the fight against organised crime, lk 17.

¹¹⁴ EU Study strengthening the fight against organised crime. Annex 3, lk 117-130.

¹¹⁵ KarS komm vlj § 255/3.1.2.

juhtumid, mis sisaldavad konventsiooniga hõlmatud kuritegude organiseeritud ettevalmistamise elemente.¹¹⁶ Raamotsuse artikkel 1 järgib konventsiooni struktureeritud ühenduse definitsiooni praktiliselt sõna-sõnalt ja märgib, et struktuur ei pruugi olla väljakujunenud. Eesti kohtupraktika, mis eeldab, et kuritegeliku ühendusena saab kvalifitseerida üksnes sellised kuritegude toimepanemisele suunatud isikute ühendused, millel on keskmise mõistliku kõrvaltvaataja seisukohast selgelt äratuntav nõ maffialik iseloom, ei paista autori silmis rahvusvahelise õiguse laiendava käsitlusega sugugi ühtivat. Thierry Cretin, endine Prantsuse prokurör ja kohtunik ning hilisem Euroopa Komisjoni peadirektori vastase üksuse direktor, on nentunud, et maffiat ja tavapäraselt organiseeritud kuritegevust tuleb teineteisest eristada. Tavapäraselt kuritegelikku ühendust kirjeldab ta kui ühendust, mille tegevus on struktureeritud ja organiseeritud selleks, et saada võimalikult suuremat kasumit ja vähendada arresterimisohtu.¹¹⁷ Prokurör Aro Siinmaa järgi on sellest pragmaatilisest ja tänapäevasest määratlusest lähtunud ka Palermo konventsiooni autorid ning puudub igasugune mõistlik põhjus organiseeritud kuritegevust Eesti õigusruumis kuidagi teisiti mõtestada, eeldades sellelt ranget struktuuri, kindlat juhtimisstiili, selgepiirilist käsuliini, karmi distsipliini jms.¹¹⁸ Rahvusvahelises õiguskirjanduses on avaldatud seisukohta, et struktureeritud ühenduse mõiste negatiivse defineerituse tõttu on selle kontseptsioon liiga avar ja võib enda alla hõlmata väga laia ringi organisatsioonilisi mustreid, mis tõenäoliselt ei õigusta samasugust tähelepanu ja karistamist. Ühe lahendusena on nähtud KTÜ definitsioonile või eelduskuritegudele eristatavate tunnuste lisamist. Raamotsuses ei ole näiteks mingit viidet ajalisele kestusele, ettevõttega sarnanemisele, vägivallale/hirmutamisele või puutumatussele. Selliste tunnuste lisamine parandaks normi selgust ja täpsust. See tõstaks tõenäoliselt ka õiguskaitseorganite töökoormust tõendamisel, kuid tagaks sealjuures normi rakendamisel parema kooskõla karistusõiguse põhiprintsiipidega.¹¹⁹

Nii Palermo konventsiooni kui raamotsuse järgi peab ühendus toimima ka teatud ajavahemikul (ingl. k *over/for a period of time*). Seega ei tohi olla tegemist juhuslikult üheks korraks formuleeritud grupiga. Konventsiooni kohaselt tuleb sisustada nimetatud nõuet nii, et kuritegelik ühendus tegutseb mingi aja jooksul ning piisab, kui ühendusel on teatud aja vältel tuvastatav struktuur. Seega ei pea ühendus tingimata tegutsema püsivalt (ingl. k *permanently*), vaid piisab, kui vähemalt teatud perioodil on tema tegevuses näha selliseid jooni, mis annavad

---

¹¹⁶ United Nations legislative guides for the implementation of the United Nations convention against transnational organized crime and protocols thereto p 28, lk 14.

¹¹⁷ Cretin. Mis on maffia? Katse määratleda maffiat. – *Juridica* 1999/7, lk 352–363.

¹¹⁸ Siinmaa, lk 475 ja 482.

¹¹⁹ Calderoni, lk 279-280.

mõista, et ühendusel on loodud potentsiaalselt jätkuv ülesehitus. Ka raamotsuse kohaselt peab ühendus olema stabiilne või vähemalt võimeline tegutsema pikema aja jooksul. Kuivõrd KarS § 255 lg 1 järgi peab kuritegelik ühendus olema püsiv ning järeltus selles osas tehakse struktuuri püsivuse järgi, võib lugeda teatud ajavahemikul toimimise nõuet Eesti seadusandluses täidetuks. Enamustes EL liikmesriikides on nimetatud nõue sõnastatud nii, et kuritegelikul ühendusel peab olema jätkuv kestus (ingl. k *continuous duration*).¹²⁰

Europoli 2021. a tõsiste ja organiseeritud kuritegevuse ohtude hindamine (SOCTA) märgib, et organiseeritud kuritegevuse rühmituste võrgustikud on struktuuri osas järjest enam muutlikud või paindlikud (ingl. k *fluid*). Kui SOCTA 2017. a aruandes leiti, et enamikul kuritegelikel võrgustikel oli hierarhiline struktuur (60%), siis 2021. aasta aruandes märgiti, et enamikul ELis tegutsevatest organiseeritud kuritegevuse rühmitustest on struktuur paindlik. See annab tunnistust kuritegelike võrgustike kiirest kohanemisvõimest: nad võtavad erinevaid struktuurivorme ja nad on oportunistlikult valmis kohanema või võtma kasutusele uusi tegutsemisviise, mis sobituksid nende tegutsemiskeskonna ja -kontekstiga. Seetõttu on oluline, et ka seadusandja ja õigusmõistja käiksid organiseeritud kuritegevuse rühmituste arengutega sama sammu ning ei jääks omaaegsetesse dogmadesse ülemäära kinni. Samas aruandes osutatakse sarnasustele EL-i paindlike organiseeritud kuritegevuse rühmituste ja ärikeskkonna vahel: kuritegeliku võrgustiku tuum, mis koosneb juhtivatest kihtidest ja valdkonna operaatoritest, on ümbritsetud paljude osalistega, kes on seotud tugiteenuseid pakkuva kuritegeliku infrastruktuuriga, nagu maaklerid, dokumendivõltsijad, tehnilised eksperdid, õigus- ja finantsnõustajad, rahapesijad ja muud teenusepakkujad”.¹²¹ Europol hindas juba 2003. a klassikalise kujutluse kuritegelikust ühendusest kui hierarhiliselt struktureeritud kooslusest järjest enam vaidlustatavaks. Arengud näitasid, et aina suurem protsent mõjukatest organiseeritud ühendustest olid üksikutest organitest koosnevad, vabama liikmelisuse ning vähemmärgatavate käsuliinidega.¹²² Veelgi enam – on arvatud, et sisemine struktureeritus on omane ainult traditsioonilistele Itaaliast pärit nn maffiagrupeeriingutele ning kuivõrd kuritegelike ühenduste varalised huvid on majanduslikus mõttes halvasti kaitstud, on mitmetasandilisuse loomine neile pigem täiendavaks riskiks.¹²³ Eelpool kirjeldatud arenguid on kinnitanud ka Justiitsministeerium oma 2011. aasta aruandes kuritegevusest Eestis. Aruandes

---

¹²⁰ Calderoni, lk 275; Rattam, lk 40-41.

¹²¹ SOCTA 2021.

¹²² Europol, 2003 European Union Organised Crime Report. Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities 2003, p 8.

¹²³ C. Eckes, T. Konstadinides. Crime within the Area of Freedom, Security and Justice. A European Public Order. New York: Cambridge University Press 2011, lk 172.

leitakse, et Eesti kuritegelikes ühendustes on sovetiaegne hierarhiline ülesehitus asendunud tutvustel põhinevate võrgustikega, kes tegutsevad tihti nõ projektipõhiselt, sarnanedes dünaamika poolest pigem eraettevõtetega.¹²⁴ Eesti kohtupraktikast on siin sobivaks näiteks nn Hirve ja Gammeri süüdistusasi, kus legaalse toitlustusäri varjus ja kõrvalt pandi toime mitmeid eriilmelisi majanduskuritegusid, kasutades selleks isiklike suhete baasilt ettevõtte palgaliste raamatupidajate, juristi, õigusnõustaja, finantsjuhi ja toitlustusasutuse juhi tugiteenuseid. Kuna kohus ei pidanud isikute seotust ühenduse eesmärgiga piisavaks, siis KarS § 255/256 koosseisu ei loetud täidetuks.

Nagu eelpool kirjeldatud, on Eesti kohtupraktikas ja õiguskirjanduses püsivat struktuuri iseloomustavate tunnustena nimetatud suurt hulka erinevaid kriteeriumeid: liikmete täpset tööjaotust, mitmetasandilist tegutsemist, territoriaalsete või funktsionaalsete struktuuriüksuste ja allüksuste olemasolu, aruandmiskohustust, ühiskassat, liikmemaksu, sisemisi reegleid, distsipliini, liikmete ja nende omaste eest hoolitsemist, konspireeritust ja ebaseadusliku tegevuse varjamist äriühingute abil. Sealjuures eeldatakse, et struktuur peab olema väljakujunenud ja kindel¹²⁵. Lisaks on seadusandja KTÜ mõistet kitsendanud obligatoorse isikutevahelise ülesannete jaotuse nõudega, mida konventsioon ega raamleping vajaliku tunnusena ette ei näe (ülesannete jaotust käsitletakse punktis 2.3). Kuivõrd rahvusvahelised õigusaktid ei eelda keerukat ega väljakujunenud hierarhilist struktuuri, sovetiaegne hierarhiline ülesehitus on enamjaolt asendunud tutvustel põhinevate võrgustikega ning KTÜ-d kasutavad ümbritseva keskkonnaga kõige paremini sobituvaid ja ühenduse eesmärgi kõige efektiivsemalt saavutada võimaldavaid toimimisvorme, siis tekib küsimus, kas Eesti õigusemõistjal on jäänud need asjaolud märkamata või on teadlikult võetud suund määratleda KTÜ-na eelkõige klassikalistele allilmagrupeerimistele omase range sisemise struktureeritusega enamohthlike ühendusi? Rahvusvahelise õiguse ja organiseeritud kuritegevuse analüüside valguses ei näi selline suunitlus kindlasti kohane. Samuti tekitab see lünga vähemohthlike kuritegelike ühenduste osas, kelle liikmete tegevus klassifitseerub taaskord pelgalt kaastäideviimiseks.

2.2.3 Käsitus EL liikmesriikides

EL-is läbi viidud uurimuses on leitud, et üldiselt vastavad liikmesriikide kuritegeliku ühenduse koosseisud struktuuri ja püsivuse osas raamotsuse nõuetele. 14 liikmesriiki (Austria, Belgia,

---

¹²⁴ Ahven, Klopets jt, lk 32.

¹²⁵ RKKKo 1-16-6452, p 42 ja 43.

Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Luksemburg, Madalmaad, Malta, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Saksamaa, Sloveenia ja Ungari) ei viita oma seadustes otseselt struktureeritud ühendusele. 7 liikmesriiki (Belgia, Horvaatia, Iirimaa, Küpros, Soome, Rumeenia ja Slovakkia) mainivad struktureeritud ühendust lisades sellele ühe või mitu raamotsuses viidatud lisakriteeriumit (näiteks, „ei ole moodustatud süüteo vahetuks toimepanekuks juhuslikult“). Neli liikmesriiki (Eesti, Läti, Leedu ja Tšehhi) on kuritegeliku ühenduse mõistet edasi arendanud, nõudes lisaks ka ülesannete või rollide jagamist liikmete vahel. Kuigi see on kooskõlas EL-i õigusega ja kriminaalõiguse kasutamise piiramise üldpõhimõttega, toob see kaasa süüteo ulatuse piiramise.

Mis puudutab püsivust ajalises võtmes (ingl. k *continuity*), siis 17 liikmesriiki (Belgia, Horvaatia, Hispaania, Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Luksemburg, Läti, Madalmaad, Malta, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Sloveenia, Tšehhi) ei ole seaduse tekstis KTÜ kestust maininud. Viis liikmesriiki (Austria, Belgia, Eesti, Ungari ja Saksamaa) määravad seaduse tekstis kindlaks organisatsiooni kestuse, näidates, et see peab olema püsiv (ingl. k *permanent*) (Belgia ja Eesti) või loodud pikaks ajaks (ingl. k *established for the long term*) (Austria, Saksamaa ja Ungari). Kolm liikmesriiki (Rumeenia, Soome ja Slovakkia) nõuavad, et organisatsioon peab olema toimiv teatud aja jooksul (ingl. k *over a period of time*). Uurimuses tuuakse välja, et kuigi Eesti ja Belgia sõnastus, mis eeldab KTÜ-lt püsivust, on ühest küljest küll kooskõlas EL-i kriminaalõiguse piiramise üldpõhimõttega, võib see teisest küljest kuriteo ulatust võrreldes raamotsuse nõuetega ülemääraselt kitsendada.¹²⁶

2.2.3.1 Käsitus Slovakkia õiguses

Slovakkia karistusseadustik¹²⁷ sisaldab nii organiseeritud grupi kui kuritegeliku ühenduse koosseisu, mis mõlemad eeldavad vähemalt kolme isiku osalust. Organiseeritud gruppi tuleb sealjuures mõista siiski tavapärase grupiviisilise täideviimisena. Vastavalt seadustiku § 129 lg-le 2 defineeritakse organiseeritud gruppi kui süüteo toimepanemiseks moodustatud liikmetevahelise ülesannete jaotusega ühendust, mille tegevust iseloomustab planeerimine ja koordineerimine, mis suurendab kuriteo eduka toimepanemise tõenäosust. KTÜ-d defineeritakse vastavalt seadustiku § 129 lg-le 4 seevastu kui struktureeritud ühendust, mis eksisteerib teatud aja jooksul ja tegutseb kooskõlastatult eesmärgiga panna toime üks või mitu kuritegu, rahapesukuritegu või korrupsioonikuritegu otseselt või kaudselt rahalise või muu

¹²⁶ Study strengthening the fight against serious and organised crime, lk 16.

¹²⁷ Slovakkia karistusseadustik – 300/2005 Z. z.

eelise saamise eesmärgil. Seega eristab KTÜ-d grupist eelkõige suunatus rasketele kuritegudele, keerukam struktureeritus ja (materiaalse) eelise saamise eesmärk. Ülesannete jaotus ja koordineeritud tegutsemine on iseloomulikud mõlemale. Organiseeritud gruppi käsitletakse raskendava asjaoluna kui süüteo enamohtlikku toimepanemise viisi. Erinevalt Eestist käsitletakse Slovakkia karistusõiguses ka KTÜ raames kuriteo toimepanemist raskendava asjaoluna. Sealjuures liigitatakse KTÜ karistusseadustik § 141 järgi „ohtlikuks grupiks“ võrdsustades selle oma ohupotentsiaalilt terrorirühmitusega. Eraldiseisva kuriteona käsitletakse vaid KTÜ kavandamist, asutamist ja toetamist.¹²⁸ Autori arvates näitab see, et lisaks enamohtlikule „organiseeritud“ grupiviisilisele toimepanemisele evib KTÜ lisaks ka terrorirühmitustele sarnase kõrgendatud ohu potentsiaali. Slovakkia Ülemkohtu praktika järgi eristab KTÜ-d organiseeritud grupist eelkõige keerukas juhtimine ning stabiilne vertikaalne sisemine organisatsioonistruktuur, millel on vähemalt osaliselt ülemus- ja alluvussuhete formaalsed tunnused.¹²⁹ Kuritegeliku grupi sisemist struktuuri iseloomustavad kohtu hinnangul stabiilsed suhted eri tasandil olevate isikute vahel ja range reeglite järgimine. Organisatsiooniline struktuur koos keeruka juhtimisega tagab, et kuritegelik rühmitus suudab oma eesmärgi tõhusamalt saavutada.¹³⁰ Veel on ülemkohus öelnud, et struktureeritud gruppi tuleks mõista kui inimesi, kes on varasemalt ette määratud missiooniks vajalikule positsioonile spetsiaalselt valitud ja ette valmistatud ning kes on ühtlasi teatud tasemel teadlikud oma positsioonist ja rollist ühenduses. Organiseeritud grupp on seevastu pigem juhuslikult hetkesündmuste ajendil moodustunud inimgrupp, millel on küll teatud liikmetevaheline ülesannete jaotus, kuid see põhineb pigem juba olemasoleval positsioonil või oskustel.¹³¹ Erinevalt eelnevalt välja toodud lahenditest on ülemkohus väljendanud KTÜ osas ka mõnevõrra leebemat kriteeriumit. Näiteks on leitud, et Palermo konventsioonis toodud struktureeritud ühenduse määratlus kehtib hoolimata kriminaalkoodeksi muudatustest ja seetõttu võib lisaks eelpool kirjeldatud kvaliteediga kooslusele kvalifitseeruda KTÜ-ks ka ühendus, mille struktuur on lihtsam, alluvussuhted vähem eristatavad ja alluvus toimib ainult seal, kus see on vajalik rühma tõhusaks toimimiseks. See tähendab, et rühma sidusus ja kestvus on väiksem ning ka konspireeritus madalam või puudub üldse. Samuti puuduvad rituaalid ja muud irratsionaalsed elemendid ning otsustavaks ühendavaks teguriks on ühine ärihuvi – kasum.¹³² Nendest ülemkohtu otsustest on näha, et Slovakkia karistusõiguses ei ole selget konsensust KTÜ

---

¹²⁸ Slovakkia karistusseadustik § 129 lg 2 ja lg 4; § 138; § 141; § 296.

¹²⁹ Najvyšší sud Slovenskej Republik 09.05.2012. No: 2 Tost 8/2012

¹³⁰ Najvyšší sud Slovenskej Republik 06.12.2012. No: 5 Ndt 18/2012.

¹³¹ Najvyšší sud Slovenskej Republik 11.01.2016. No: 2 Ndt 27/2015.

¹³² Najvyšší sud Slovenskej Republik 24.04.2014. No.: 5 To 9/2013.

definiitsiooni osas. Saab välja tuua, et peamiselt eristatakse KTÜ-d organiseeritud grupist tema kõrgema sisemise struktureerituse ja toimimise planeerituse järgi ning nõuded selles osas on üldiselt kõrged. Samas viitab kohtupraktika, et ülemkohtu tasandil on märgatud teatud vajadust lähendada praktikat struktuuri elemendi osas rohkem Palermo konventsioonile.

2.2.3.2 Käsitlus Leedu õiguses

Sarnaselt Slovakkiale eristab Leedu karistusseadustik organiseeritud gruppi ja kuritegelikku ühendust. Organiseeritud grupp kujutab süüteo grupiviisilise täideviimise keerukamat viisi, mille puhul piisab sarnaselt Eestile kahest isikust, kuid eksisteerima peab ülesannete või rollide jaotus. KTÜ on seevastu ühendus, kus vähemalt kolm isikut, keda ühendavad püsivad vastastikused suhted ja rollide või ülesannete jaotus, ühinevad ühe või mitme kuriteo toimepanemise eesmärgil. Riigivastased ja terroristlikud grupid võrdsustatakse KTÜ-ga.¹³³ Sellist lakoonilist formaalset sõnastust täiendab informaalsete tunnustega oluliselt ülemkohtu praktika. 19.06.2023. a lahendis nr 2K-7-38-1073/2023 sedastab kriminaalkolleegium, et KTÜ määratlemisel keskendutakse värskemal kohtupraktikal peamiselt selliste sisemiste struktuurielementide hindamisele nagu hierarhiline ülesehitus, püsiv struktuur, juhtimine, tegevuste planeerimine, kasumi taotlemine, distsipliini ja allumise tagamine, perioodilised koosolekud, hästiorganiseeritud kuritegude toimepanemine, detailne rollide ja ülesannete jaotus, kontroll käskude täitmise üle, konspiratiivne suhtlus, ühiskassa, materiaalsed vahendite olemasolu kuritegude toimepanemiseks, mõne kuritegeliku valdkonna monopoliseerimine jms, kuid jäetakse tähelepanuta varasem kohtupraktika, mis käsitles ka muid rahvusvahelisel tasandil kujunenud põhimõtteid ja praktikaid. Nimelt võib 2006. a ülemkohtu praktika järgi KTÜ olemasolu jaatada ka siis, kui kõik selles osalejad on pelgalt liikmed, tegutsedes ilma selge organisatsioonilise hierarhia ja formaalse juhita. Kohus juhtis sellega tähelepanu asjaolule, et rahvusvaheliste organisatsioonide dokumentidele ja teadusuuringute allikatele tuginedes on hierarhiline struktuur iseloomulik vaid kolmandikule tänapäevastest kuritegelikest rühmitustest ning Leedu üldine kohtupraktika on selles osas liiga range. Iga juhtumi puhul tuleb kaaluda selliseid tunnuseid nagu struktuuri stabiilsus ja järjepidevus, vägivalda ja korrupsiooni kasutamine, paindlikkus, organiseeritus, kuritegude organiseerimise mehhanismid ja skeemid

---

¹³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 26.09.2000 – No VIII-1968, § 25, § 249. Arvutivõrgus: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28b18041843311e89188e16a6495e98c?jfwid=-g0zrz3g06> (18.04.2024).

ning ohtlikkus.¹³⁴ Hinnang KTÜ olemasolule tuleb anda aga vastavuses konkreetse juhtumi asjaoludega, sest erinevatele kuritegudele suunatus eeldab mõnevõrra erinevate tunnuste prevalveerimist ning kõigi elementide koostoimes kogumina, mitte analüüsid iga elemendi esinemist eraldi ja teha otsus pelgalt nende summa pealt.¹³⁵ Autori arvates saab sellest 2023. a otsusest selgelt järeldada, et Leedu ülemkohus on näinud vajadust vastavalt rahvusvaheliste õigusaktide suunitlustele lõdvendada vahepeal kujunenud ranget struktuurikeskset KTÜ tõlgendust, mis sarnaneb eelnevalt välja toodud tunnustelt märkimisväärselt Eesti kohtupraktikas kirjeldatud nn „ponjatijate“ alusel toimivate ühenduste käsitlusega.

2.2.3.3 Käsitlus Saksa õiguses

Saksa kehtiva karistusõiguse järgi on KTÜ kuritegude toimepanemisele suunatud rohkem kui kahe inimese pikaajaline organiseeritud ühendus, mis on sõltumatu rollide määratlusest, liikmelisuse järjepidevusest ja struktuuri vormist, et järgida kõikehõlmavat ühist huvi.¹³⁶ Koosseisu täidetud hinnatakse seega isikulise, organisatsioonilise, ühenduseülese ühise huvi ja ajalise elemendi alusel. Eelkõige iseloomustab KTÜ-d tema loomupärane grupispetsiifiline dünaamika ja kuritegude toimepanemiseks loodud sisemine struktuur.¹³⁷ Koosseisu sõnastus kehtib alates 2017. a ja on kehtestatud seoses vajadusega viia õiguslik olukord kooskõlla EL raamotsusega 2008/841/JSK organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta.¹³⁸ Võrreldes rahvusvaheliste standarditega keskendus varasem redaktsioon liialt klubi- või parteilaadsete ühenduste struktuuri tuvastamisele¹³⁹ ning vajab kohandamist rohkem realistliku pildiga ohtlike hierarhiliste kuritegelike ühenduste osas.¹⁴⁰ StGB § 129 varasem redaktsioon KTÜ definitsiooni otsesõnu ei sisaldanud ja see tulenes ühinguseaduse sätetest. Koostoimes ühinguseadusega mõisteti KTÜ-na vähemalt kolmest inimesest koosnevat teatud ajaperioodiks loodud organisatsioonilist ühendust, mis üksikisiku tahet alla surudes taotleb ühiseid eesmärke terviku

---

¹³⁴ The interpretation of the signs of a criminal association should not be limited to the assessment of the internal structure of the group of accomplices. Information of the Supreme Court of Lithuania. 19.06.2023. Arvutivõrgus: <https://www.lat.lt/nusikalstamo-susivienijimo-pozymiu-aiskinimas-neturetu-apsiriboti-tik-bendrininku-grupes-vidines-strukturos-vertinimu/1427> (18.04.2024).

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 19.06.2023, 2K-7-38-1073/2023, p 76.5-98. Arvutivõrgus: <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=88993859-d161-4129-b9e4-30b152033648> (18.04.2024).

¹³⁶ StGB § 129 lg 1 ja 2.

¹³⁷ Schönke/Schröder § 129 Rn. 3.

¹³⁸ Kriminaalõigussüsteemi muutmise seaduse eelnõu – Nõukogu 24.10.2008. a raamotsuse 2008/841/JI, mis käsitleb võitlust organiseeritud kuritegevusega, rakendamine. Saksa Liidupäeva 22.02.2017.a trükised 18/11275. Kättesaadav: <https://dserver.bundestag.de/btd/18/112/1811275.pdf> (18.04.2024).

¹³⁹ StGB § 129 oli algselt oma päritolu järgi suunatud poliitilistele ühendustele. – Schönke/Schröder § 129 Rn. 1.

¹⁴⁰ MüKoStGB § 129 Rn. 32.

tahtest lähtuvalt ja mille liikmed on omavahel seotud nii, et nad tunnevad end ühtse grupina. Selline KTÜ mõiste välistas mitmed organiseeritud kuritegevuse struktuurid. Näiteks ei võimaldanud kitsendav kohtupraktika KTÜ-de hulka arvata hierarhiliselt organiseeritud ohtlikke gruppe, mis jõustasid ühenduse taht läbi autoritaarse juhtkonna, kuna taolisest juhtimisstiilist järeldati ühise identiteedi puudumist. Ülemkohus oli näidanud juba pea 10 aastat välja soovimatust minna kaasa EL-i karistusõiguse nõuetega ning iseriiklik kohtupraktika oli üleküllastunud koosseisule esitatavatest arvukatest lisakriteeriumitest, mis kahjustasid normi arusaadavust ja kasutatavust. Kuna seadus oli sõnastatud väga abstraktselt ja ülemkohus ei näidanud üles valmisolekut oma suunitlust muuta, siis ei jäänud seadusandjal muud üle, kui seadust muuta.¹⁴¹ Seadusemuudatusega vähendati nõudeid organisatsiooni struktuuri ja otsustusvõimu elemendile. Ka uue redaktsiooni järgi tuleb arvesse võtta mitmeid erinevaid kriteeriume, kuid mõnevõrra erineva rõhuasetusega. Käesoleva alapeatüki kontekstis on oluline käsitleda organisatsioonilise, ühenduseülese huvi ja ajalise elemendi kriteeriumit.

Kuigi 2017. a seadusemuudatusega alandati nõudeid ühenduse struktuurile, eeldatakse KTÜ-lt siiski teatud väljakujunenud organisatsioonilist taset. Nimelt peab sisemine organiseeritus olema piisavalt tugev, et KTÜ eesmärgid realiseeruksid kindlate grupireeglite järgi ning liikmete individuaalne mõju jääks teisejärguliseks. Sealjuures on aga loobutud ühise eesmärgi nimel koostöö tegemise, rollijaotuse ja ülesannete määratletuse nõudest. Seega on fookus viidud struktuurielementide pealt ühenduse dünaamikale. Õiguskirjanduses väljendatud seisukoha järgi ei piisa organisatsioonilise struktuuri tõendamisel siiski pelgalt seoste üldisest kirjeldamisest, vaid KTÜ tegelikku korraldust tuleb igakülgsest selgitada ja konkreetsete faktidega toetada.¹⁴² Sarnast kriitikat väljendas Riigikohus ka Tõnusoo süüdistusasjas: kuivõrd süüdistustes polnud kirjeldatud ei KTÜ struktuuri ega liikmetevahelist ülesannete jaotust, vaid pelgalt üksikkuritegusid, siis ei olnud võimalik sisustada KTÜ-d, sinna kuulumist ja selle juhtimist iseloomustavaid spetsiifilisi tunnuseid.¹⁴³

Nagu eelpool mainitud suunati 2017. a seadusemuudatusega rõhuasetus struktuurilt ühenduseülese huvi kriteeriumile. Kohtupraktika järgi tuvastatakse ühenduseülese huvi mitmete erinevate tegurite koostoime alusel. Sellisteks teguriteks on organisatsiooni struktuuri ja materiaalsete ressursside ulatus ning maht, ühese otsustusmudeli olemasolu, reeglite rikkumise karistatavus, liikmeskonna suurus ja asendatavus, ühine inventar, ühiskassa,

---

¹⁴¹ Saksa Liidupäeva trükised 18/11275, lk 7-8.

¹⁴² MüKoStGB § 129 Rn. 16-21.

¹⁴³ RKKKo 1-16-6452, p 46-48.

varivõimu taotlemine ning prominentsete isikute mõju. Mida tugevamalt on sellised kriteeriumid esindatud, seda tõenäolisem on, et üksikisikud ei ole huvitatud ainult oma individuaalsete huvide teostamisest, vaid ka laiematest eesmärkidest, nagu organisatsiooni iseseisev jätkuv olemasolu või võimu omamine. Ei ole vajalik, et ilmneksid kõik elemendid ega isegi mitte enamik. Oluline on see, kas üksikjuhtumi asjaolud tervikuna võimaldavad järeldada, et taotletakse ülekaalukat ühist huvi. Saksa karistusseadustikus on KTÜ kõrval kasutusel ka jõugu mõiste, mida eristab KTÜ-st eelkõige ühenduseülese tahte madalam kvaliteet, mistõttu võivad jõugus ühenduse liikmed osaleda pelgalt isiklike eesmärkide parema saavutamise eesmärgil. Ülekaaluka ühenduseülese huvi olemasolu valgekraeelses kuritegevuses on jaatud näiteks kaasuses, kus idamaadest pärineva usaldusel põhineva traditsioonilise *hawala*-finantssüsteemi rakendamisel, mis võimaldab mitteametlikke ülekandeid ilma sularaha liigutamata, kasutati laiaulatuslikke piiriüleseid struktuure.¹⁴⁴ St, et ettevõttelaadse struktuuri kasutamine koostoimes eelpoolkirjeldatud asjaoludega saab olla valgekraeelses kuritegevuses ühenduseülest huvi tõendavaks asjaoluks. Kui kasutatakse aga ainult niisuguse äriühingu ettevõtlustegevust, mis tegutseb turul ka seaduslikult ja mille äriiline eesmärk ei ole eelkõige kuritegude toimepanemine, siis ei saa pelgalt ühe elemendi, näiteks ettevõtte kõrge organiseerituse alusel, ühenduseülese huvi olemasolu veel järeldada.¹⁴⁵ Kuigi kohtupraktika on seda siiani eitanud, on õiguskirjanduses avaldatud arvamust, et KTÜ koosseisu sõnastuse alusel saab valgekraeelse kuritegevuse puhul ühenduseülene huvi seisneda ka pelgas liikmete individuaalsete varalise kasu poole püüdlemise eesmärkide kogumis, kuivõrd ühenduse ja indiviidi eesmärgid langevad suures osas kokku.¹⁴⁶ Seaduse varasem redaktsioon ja kohtupraktika keskendusid ühenduseülese huvi asemel ühenduse eesmärgi elemendile ja nõudsid lisaks väljakujunenud grüpiidentiteeti. Uue definitsiooni puhul grüpiidentiteedi olemasolu enam vajalik ei ole ja KTÜ alla liigitatakse ka ühendused, kus liikmed alluvad pelgalt autoritaarse juhi tahtele. Sõnastuse muutmise soovis seadusandja vähendada otsustusvõimu elemendi tähtsust ühise huvi kujundamisel võimaldamaks efektiivsemalt võidelda just valgekraeelses kuritegevuses aktiivsete kuritegelike ühenduste vastu.¹⁴⁷ Ka Eesti kohtupraktika eeldab üksikliikmetest kõrgemat tahet kui ühenduse liikmetele siduvat otsustusvõimu. Just

---

¹⁴⁴ BGH 02.06.2021 - 3 StR 61/21, Rn 6, 16. Arvutivõrgus: <https://openjur.de/u/2364779.html> (18.04.2024).

¹⁴⁵ BGH 02.06.2021 - 3 StR 21/21, Rn 44-45. Arvutivõrgus: <https://openjur.de/u/2364768.html> (18.04.2024).

¹⁴⁶ Heil, J.M., Vogt, A. Gewinnerzielung als übergeordnetes gemeinsames Interesse einer Vereinigung nach § 129 Abs. 2 StGB. Zur Frage der Anwendbarkeit des § 129 StGB im Zusammenhang mit einer kriminellen wirtschaftlichen Betätigung – zugleich Anmerkung zu BGH, Urt. v. 2.6.2021 – 3 StR 21/21. Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft 2/2022, lk 350-360. Arvutivõrgus: https://www.zfistw.de/dat/ausgabe/2022_4_ger.pdf (18.04.2024).

¹⁴⁷ NK-StGB § 129 Rn. 46; Schönke/Schröder § 129 Rn. 4a.

eeskätt see ühenduse tahe loob kuritegeliku ühenduse eksisteerimises avalduva spetsiifilise ohu õiguskorrale, kuna ei ole tavajuhtumil ühenduse üksikliikme poolt juhitav ning võimaldab vajadusel suruda üksikliikme tahte tahaplaanile, sh nt vastumeelsuse kuriteo toimepanemiseks.¹⁴⁸ Sealjuures ei ole aga piisav, et see tugineks pelgalt juhi autoriteedil ning endiselt tahetakse näha ka ühise eesmärgi ja grupiidentiteedi ehk „meie“ tunde olemasolu.

Mis puudutab püsivust ajalises võtmes, siis Saksa õiguse järgi peab KTÜ olema loodud pikemaks ajaks. Õiguskirjanduse järgi tähendab see, et ühendus ei tohiks olla kokku tulnud pelgalt ühe konkreetse kuriteo toimepanemiseks või lühiajaliselt ühekordse eesmärgi saavutamiseks.¹⁴⁹ Mingit minimaalset kestuse aega määratud ei ole ja eeldatakse, et kuritegelikud ühendused luuakse tavaliselt määramata ajaks. Samas loetakse õiguskirjanduses piisavaks ka võimalust teha koostööd piiratud aja jooksul määramata arvu kuritegude toimepanemiseks.¹⁵⁰ Seega erinevalt Eesti kohtupraktikast, kus püsivust nähakse struktuuri jätkusuutlikkuses, seisneb Saksamaa lähenemise puhul püsivus abstraktsemas pikema aja jooksul tegutsemise eesmärgis.

Kuivõrd sarnaselt Saksa õigusele võib ka Eesti kohtupraktikas täheldada KTÜ koosseisu üleküllastumist sellele esitatavate arvukate lisakriteeriumitega, mis kahjustavad normi arusaadavust ja kasutatavust, siis võiks kaaluda Saksa õiguse eeskujul seaduse muutmist, suunates osa struktuurile koondunud rõhuasetusest ühenduseülese huvi elemendi peale. Rõhutas ju Riigikohus Tõnusoos lahendis, viidates organisatsioonideliktile, kuivõrd intensiivne ja tunnuslik peab olema liikme ja ühenduse seos, et saaks rääkida kuritegelikust ühendusest. Autorile tundub, et Riigikohus on selle viitega võimalikuks praktikamuutuseks igatahes ukse lahti teinud.

2.2.3.4 Käsitus Itaalia õiguses

Itaalia organiseeritud kuritegevus on tuntud üle kogu maailma tänu „maffia“ mõistele. Kuna ka Eesti õiguskirjanduses ja kohtupraktikas viidatakse vahel maffia-laadsetele ühendustele ja nende tunnustele,¹⁵¹ siis on oluline vaadelda lähemalt selle mõiste ja Itaalia KTÜ käsitluse tausta.

---

¹⁴⁸ KarS komm. vlj, § 255/3.5.

¹⁴⁹ MüKoStGB § 129 Rn. 27.

¹⁵⁰ NK-StGB § 129 Rn. 36.

¹⁵¹ Vt. KarS komm. vlj, §255/3.1.4; Tartu RnKo 25.02.2019. a otsus nr 1-16-9978, p 201.

Maffia-laadsed ühendused kriminaliseerib Itaalia karistusseadustik *Codice Penale* artikkel 416-*bis*, mis võeti vastu 1982. a. Koosseisu loomiseks andis tõuke 1960ndate alguses toimunud klannidevaheline esimene Sitsiilia maffiasõda¹⁵² ja 1980ndate alguses aset leidnud arvukad maffiaga, eelkõige Cosa Nostra-ga seotud ajakirjanike, õiguskaitseasutuste töötajate, tsiviilisikute ning poliitikute¹⁵³ mõrvad, mis sundisid seadusandjat rakendama maffiaühenduste suhtes oluliselt karmimaid meetmeid. Normiga tunnistati Sitsiilia maffia kui Itaalia sotsiaalkultuuriline nähtus seaduse alusel kuritegelikuks ühenduseks – fenomeniks, mida nii poliitikute kui õiguskaitseasutuste poolt sotsiaalse ja kultuurilise vastupanu tõttu varasemalt eitati.¹⁵⁴ Parema arusaamise maffiaühenduste olemusest annab art 416-*bis* eelkäijaks olev 12.11.1974. a ülemkohtu otsus, kus defineeritakse maffiaühendust kui igat inimeste gruppi, kes läbi kuritegeliku tegevuse proovib säilitada või saavutada kontrolli alade, gruppide või tootmistegevuse üle, kasutades süstemaatilist hirmutamist ja oma liikmete infiltreerimist, et luua allumise ja vaikimise olukord, mis teeb tavapärase riigipoolse karistusliku sekkumise võimatuks või väga raskeks.¹⁵⁵ Kuni art 416-*bis* vastuvõtmiseni esitati Itaalia maffiaga (Cosa Nostra, Camorra, ‘Ndrangheta, Sacra Corona Unita) seotud kuritegude puhul süüdistus nõ tavalise KTÜ sätte, artikkel 416 alusel. Toonane artikkel 416 ei olnud võitluseks maffiatega aga efektiivne, kuna iga liikme iga üksik kuritegu tuli tõendada eraldi ja ühendustele omasest aukoodeksist tuleneva vaikimisvande tõttu oli subjektiivse koosseisu tõendamine keeruline. Art 416-*bis* puhul piisab süüdimõistmiseks liikmeksoleku tõendamisest, kusjuures toimepandavad teod ei pea olema tingimata kuritegelikud (näiteks kontroll majandustegevuse üle). Oluline erinevus art 416 ja 416-*bis* vahel seisneb ka selles, et kui KTÜ poolt toime pandavad kuriteod peavad eelkõige vastama ühenduse huvile, siis maffiate poolt toimepandavate tegude puhul on fookuses tegude toimepanemise meetod ja süüteo toimepanemine ei alga mitte ühenduse loomisega või sellega ühinemisega, vaid juba olemasoleva ühenduse poolt „maffia-meetodi“ rakendamise alustamisega. Sätte legaaldefiniitsioon kujundati Sitsiilia Cosa Nostra tüüpilise *modus operandi* alusel ja see on kohaldatav iga kuritegeliku grupeeringu puhul, mis omadustelt

---

¹⁵² Cassarà, V. The First Mafia War. When the narcotics changed Palermo’s mobs (1962-1969). *Journal of Mediterranean Knowledge*, 7(2) 2022, 163-193.

¹⁵³ Aprillis 1982 mõrvati Sitsiilias *Cosa Nostra* poolt Itaalia Kommunistliku Partei juht ja Itaalia Parlamendi liige Pio La Torre, kes käis esimesena välja idee sätestada Itaalia õiguses „Maffia-laadne ühendus“ kui iseseisev kuritegu. Sama aasta septembris mõrvati veel ka Palermo prefekt, kindral Carlo Alberto Dalla Chiesa, kes omas Sitsiilia Maffiate osas parimat ekspertiisi. – Raport, lk 397-398.

¹⁵⁴ Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime: the effectiveness of specific criminal law measures targeting organised crime. Final report. European Commission, 2015, lk 397-400.

¹⁵⁵ Allegria, A. 29.01.2009. The mafia-type association from a regulatory and criminological point of view. Arvutivõrgus: <https://www.diritto.it/la-associazione-di-stampo-mafioso-dal-punto-di-vista-normativo-e-criminologico/> (18.04.2024).

sarnaneb maffia-laadse ühendusega. Kui art 416 kriminaliseerib kolme või enama inimese ühinemise mitme kuriteo toimepanemise eesmärgil ja karistab selle eest 1-7 aastase vangistusega, siis artikkel 416-*bis* eeldab mitmeid lisakriteeriume.¹⁵⁶ Legaaldefiniitsiooni järgi on ühendus maffia-laadne, kui sellesse kuuluvad isikud kasutavad ühendusega assotsiatiivses sidemes olemisest tulenevat hirmutavat jõudu ning liikmete allumisest ja vaikimisest (*omertà*) tulenevaid tingimusi, et panna toime kuritegusid, omandada otsene või kaudne kontroll majandustegevuse, kasutuslubade väljastamise, riigihangete või avalike teenuste üle, saada ebaseaduslikku kasumit või ebaõiglaseid eeliseid, takistada või segada hääletamisvabadust või hankida valimistel hääli endale või teistele. Hääletamisprotseduuride mõjutamise eesmärgiks on sealjuures infiltreruda poliitsfääri kaudu majandussektorisse. Karistusena näeb art 416-*bis* ette 7-14 aastat vabadusekaotust. Tulenevalt eelnevast on kuritegeliku ühenduse maffia-laadseks tunnistamisel nõutav kolm põhitingimust: 1) ühenduse hirmutav jõud, mis tuleneb liikmeskonnast ja kuritegelikust reputatsioonist (näiteks kuritegelikud saavutused ning järjepidev vägivalda ja ähvarduste kasutamine); 2) allumine, mis põhineb ühenduse hirmutaval jõul ja toimib indiviididele nii ühenduse siseselt kui väliselt; 3) vaikimine ehk *omertà* (ühenduse hirmutaval jõul põhinev ühenduse liikmete, võimalike tunnistajate ja kannatanute vastumeelsus teha koostööd õiguskaitseasutustega). Kõigi kolme tingimuse puhul on määravaks ühenduse hirmutav jõud – ühe, autoritaarse juhi võim ei ole piisav.¹⁵⁷ Kuigi koosseisu sõnastus sisemist organisatsioonilist struktuuri ei nõua, peetakse kohtupraktikas vajalikuks hierarhilise rollijaotuse, logistiliste-organisatsiooniliste struktuuride ja teatava territoriaalse mõju olemasolu ning kavandatavate süütegude kategooria tuvastamist. Kuna koosseis töötati välja Sitsiilia Cosa Nostra alusel, siis eeldatakse ka sellele omaseid organisatsioonilisi tunnuseid. Üldplaanis tunnistatakse siiski kahte tüüpi struktuuriga maffiaühendusi: vertikaalsed, mida juhitakse komisjonide kaudu range sisemise hierarhia alusel ülalt alla (Cosa Nostra) ja horisontaalsed, mis koosnevad paljudest autonoomsetest oma territooriumil täielikku võimu omavatest klannidest (Ndrangheta). On tõenäoline, et kuna maffiaühenduste struktuurid on kompleksed kuid samas muutuvad, siis otsustas seadusandja keskenduda pigem nende ühise *modus operandi* kirjeldamisele. Territoriaalse mõju all peetakse silmas hirmutava jõu mõju olemasolu kogukonnale ühenduse geograafilises tegevuspiirkonnas. Vanem kohtupraktika on välistanud art 416-*bis* kohaldatavuse näiteks juhul, kui ühendus on loonud uue rakukese riigi

---

¹⁵⁶ Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime, lk 397-400; Grandi, C. The contribution of italian case law in defining the notion of “mafia”, lk 5-6. Arvutivõrgus: https://www.lalegislazionepenale.eu/wp-content/uploads/2016/11/internazionale_grandi_2016.pdf (18.04.2024).

¹⁵⁷ Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime, lk 397-403.

osas, kus nende varasem kohalolu puudus, sest olenemata vägivalda ja ähvarduste praktiseerimisest kulub hirmutava mõju väljakujunemiseks teatud aeg. Olukord on erinev, kui ühenduse kuritegelik reputatsioon on tuntud üleriigiliselt (näiteks 'Ndrangheta). Uuema kohtupraktika järgi võib mõju avalduda lisaks territoriaalsusele ka sotsiaalses kontekstis (näiteks illegaalsete immigrantide seas). *Omërta* ja allumise puhul ei ole piisav, kui seda järgivad vaid ühenduse liikmed, vaid sellest peavad olema mõjutatud ka vähemalt ühenduse ohvrid.¹⁵⁸ Kuivõrd maffiate puhul eeldatakse väga kõrget ühiskonnaohtlikkust ja keerukat olemust ning raskesti tõendatavaid elemente on palju, siis jääb süüdimõistmise määr 416-*bis* alusel üldiselt madalaks. Tulenevalt organiseeritud kuritegevuse olemuslikest muutustest Itaalias peab riiklik maffiavastane süüdistusosakond artiklit 416-*bis* kui 1982. a loodud ja Sitsiilia Cosa Nostra ning teiste sarnase ülesehitusega maffiaühenduste vastu suunatud juriidilist tööriista mõnevõrra aegunuks. Kuigi hirmutamine, allutamine ja vaikima sundimine on asjakohased ka tänapäeval, seonduvad kaasaegsete maffiaühenduste tunnused pigem nende ettevõttelaadse iseloomuga ning võimega luua ühenduslülisid poliitika, majanduse, rahanduse ja avaliku haldusega. Kuivõrd tänapäeval on suhteliselt levinum ja lihtsamini tõendatav legaalsesse majandustegevusse infiltreerumine kui klassikalise maffiatele omase vägivaldse tegutsemisviisi kasutamine, peädivad artikkel 416-*bis* alusel alustatud kriminaalasjad tihti süüdimõistmisega mõne muu koosseisu alusel.¹⁵⁹ On avaldatud arvamust, et muutmaks art 416-*bis* kohaldamist avaliku sektori ja organiseeritud kuritegevuse vaheliste illegaalsete suhete võrgustiku osas efektiivsemaks, oleks adekvaatne lisada klassikalise „maffia-meetodi“ kontseptsioonile ka korrupsiooni element kõigis oma väljendusvormides.¹⁶⁰

Võrdluses artikliga 416 ehk nõ tavalise KTÜ kuriteoga, eeldab viimase sõnastus pelgalt kolme või enama isiku ühinemist mitme kuriteo toimepanemise eesmärgil. Et ühendust saaks lugeda kuritegelikuks, peab sellel olema vähemalt minimaalne organisatsiooniline struktuur, mille puhul on vajalik juhtimiselement, kuid mis ei eelda sisemist hierarhiat, stabiilne püsiv liikmeid ühendav side ning määratlemata kuritegelik programm. Liikmeid ühendav side tähendab soovi olla osa ühendusest ja panustada selle tähtajatusse kuritegelikku eesmärki ning see peab olema vähemalt minimaalsel määral väljendatud. Seega peab see ühendav side või ühenduseülene tahe ulatuma kaugemale konkreetsete kuritegude toimepanemisest. Riigikohtu praktika järgi võib

---

¹⁵⁸ Grandi, lk 5-12.

¹⁵⁹ Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime, lk 408-409.

¹⁶⁰ Musacchio, V. 17.09.2020. Combatting the Modern Mafia Phenomenon: Why the Italian 416-bis Criminal Code Must be Modified, Adapted to the Times and Applied to the European Context. Arvutivõrgus: <https://shoc.rusi.org/blog/combating-the-modern-mafia-phenomenon-why-the-italian-416-bis-criminal-code-must-be-modified-adapted-to-the-times-and-applied-to-the-european-context/> (18.04.2024).

liikmeid ühendavaks sidemeks olla ka perekondlik kuuluvus, kui seda kasutatakse muuhulgas ära kuritegude toimepanemiseks. Minimaalselt nõutava isikute arvu puhul võib piisata ka tõendamisest, et ühenduse tegevus eeldas objektiivselt vähemalt kolme erineva isiku rolli, isegi kui kõiki isikuid ei olnud võimalik lõplikult tuvastada. Määratlemata kuritegelik programm tähendab, et ühendus on loodud määramata arvu kuritegude toimepanemiseks. Isegi kui keerukad organisatsioonilised meetmed on loodud, aga seda pelgalt eelnevalt välja töötatud kuritegeliku plaani elluviimiseks ja ei ole seega sobivad ega suunatud määramata rea kuritegude toimepanekuks, siis tuleb KTÜ-d eitada. Art 416 lg 4 ja 5 toovad välja raskendavad asjaolud, mis suurendavad KTÜ-st tulenevat ohtu (relvastatus ja 10-st isikust suurem liikmete arv) ning lg 6 ja 7 raskendava asjaoluna suunatuse teatud siseriiklikult problemaatilistele ja/või laiaulatuslikku organisatsioonilist dimensiooni eeldavatele kuritegudele (nt inimkaubandus, orjastamine, alaealiste vastased seksuaalkuriteod).¹⁶¹

Üldises plaanis sarnaneb KarS §-ga 255 art 416: see on avaliku julgeoleku vastane organisatsioonidelikt, millest tulenev oht seisneb ühenduse pelgas eksistentsis ja mis on seega toime pandud ühendusse kuulumisega, põhitegu ja eelduskuriteod moodustavad reaalkogumi ning ühenduse struktuur peab olema vastavuses selle kuritegeliku eesmärgiga. Võttes arvesse raskendavaid asjaolusid on ka sanktsioonimäär 1-15 aastat vabadusekaotust sarnane KarS § 255 3-12 a määraga. See peabki nii olema, kuna maffia-laadne ühendus on konkreetselt Itaalia kultuurile omane sotsiaalne fenomen, millel ei ole kaasaegse rahvusvahelise õiguse KTÜ kontseptsiooniga otsest õiguslikku seost. Seetõttu ei saa autori arvates pidada õigeks ka Eesti kohtupraktikas paralleeli tõmbamist KTÜ ja maffia-laadse ühenduse vahel. Art 416-bis on küll loodud avaliku julgeoleku kaitseks, aga fookus ei ole suunatud mitte niivõrd organisatsioonilisele struktuurile, kuivõrd maffia fenomeni kontseptsioonile üldiselt, st ühenduse hirmutavale jõule, mis toob kaasa potentsiaalsete ohvrite psühholoogilise alistumise ja keeldumise koostööst õiguskaitseasutustega. Lisaks eeldab 416-bis koos liikmelisusega ka eelduskuritegude reaalsel toimepanemist ja seda läbi eelpoolkirjeldatud nn maffia-meetodi. Veel erineb art 416-bis nii Eesti kui Itaalia KTÜ koosseisudest tegude suunatuse poolest: selleks ei ole pelgalt kuritegude toimepanemine, vaid ka otseselt või kaudselt kontrolli või juhtimise saavutamine legaalse majandustegevuse, lepingute ja avalike teenuste üle, ebaausa kasumi

---

¹⁶¹ Vitali, M. The crime of criminal association. *Diritto*, 14.12.2023, p 2. Arvutivõrgus: <https://www.diritto.it/il-delitto-di-associazione-a-delinquere/> (18.04.2024); D'Ilario, A. Criminal association: distinctive criterion between the crime of criminal association pursuant to art. 416 of the Criminal Code and the institution of the general part of the complicity of persons in the continuing crime. *Giurisprudenzapenale*, 11.01.2015. Arvutivõrgus: <https://www.giurisprudenzapenale.com/2015/01/11/associazione-per-delinquere-criterio-distintivo-tra-il-delitto-di-associazione-per-delinquere-ex-art-416-c-p-e-listituto-di-parte-generale-del-concorso-di-persone-nel-reato-continuato/> (18.04.2024).

teenimine ning hääletamisvabaduse teostamise takistamine.¹⁶² Ka maffiakuriteo karistuse määr on KarS §-st 255 oluliselt kõrgem, nähes ette 10-15 a vabadusekaotust. Arvestades raskendava asjaoluna relvastatust, siis 12-20 a vabadusekaotust.¹⁶³ Jõudes aga organisatsioonilise elemendi nõuete võrdluseni, siis nähtub, et Eesti KTÜ käsitlus kaldub selgelt art 416-*bis* maffia-laadse ühenduse hierarhilise rollijaotusega struktuuri poole. Art. 416 eeldab võrdluseks vaid minimaalset organisatsioonilist struktuuri, mille puhul on vajalik küll juhtimiselement, kuid mis ei eelda sealjuures sisemist hierarhiat.

2.2.3.5 Käsitlus Austria õiguses

Austria karistusseadustiku¹⁶⁴ (edaspidi öStGB) § 128 sätestab kuritegeliku ühenduse ja § 128a kuritegeliku organisatsiooni koosseisu. öStGB § 128 lg 2 järgi on KTÜ rohkem kui kahest isikust koosnev pikaajaline ühendus, mille eesmärgiks on tagada, et vähemalt üks ühingu liige paneks toime ühe või mitu kuritegu /.../. Kuritegelik organisatsioon erineb kuritegelikust ühendusest eelkõige oma kõrgema organiseerituse astme ja suurema liikmete arvu poolest, mis peab ulatuma ca 10 isikuni. Kuritegeliku organisatsiooni säte võeti vastu 1993. a ja selle algseks eesmärgiks oli kriminaliseerida seoses rahapesuvastase võitlusega osalemine rahvusvahelistele maffiaühendustele sarnastes KTÜ-des. Koosseisu algne sõnastus tugines Saksa karistusseadustiku (edaspidi dStGB) tollaegsele KTÜ koosseisule, mis kriminaliseeris jõukude moodustamise. Õige pea mõisteti aga, et see jääb organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses liiga kitsaks. § 278a kehtiv sõnastus võeti vastu 1996. a, mis tähendab aga, et selle loomine ja määratlused ei olenenud käesolevas töös käsitletud rahvusvahelistest õigusaktidest. Koosseisu olulisus Austria karistusõiguses seisnebki peamiselt kriminaalasja salajase uurimise erimeetmete - pealtkuulamise ja läbiotsimise - kohaldamise vahendiks olemises. Autor leiab, et loogiliselt võib koosseisu olemasolu põhjendada Itaalia eeskujuga, kuna tegemist on ühist maismaapiiri omavate naaberriikidega ning tol ajal oli meedia- ja poliitilise pildi keskmesse tõusnud just maffiatest tulenev oht. Lisaks oli akadeemilistes ringkondades muutunud aktuaalseks illegaalse ettevõtluse lähenemisviis.

---

¹⁶² Pagani, C. Criminal association and mafia association. Analysis of the crimes of criminal association and mafia association: similarities and differences between the two institutions. 03.11.2022. Arvutivõrgus: <https://www.dirittoconsenso.it/2022/11/03/associazione-per-delinquere-e-associazione-mafiosa/> (18.04.2024).

¹⁶³ Itaalia karistusseadustik, art 416 ja 416-*bis*. Arvutivõrgus: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/04/18/dei-delitti-contro-l-ordine-pubblico> (18.04.2024).

¹⁶⁴ Austria karistusseadustik – Federal Law Gazette No. 60/1974.

Seoses Palermo konventsiooni ja EL-i ühismeetme rakendamisega 2002. a asendati öStGB § 278 kohane jõukude moodustamine tänapäevase KTÜ koosseisuga. Kaaluti ka vana koosseisu muutmata jätmist ja eraldiseisva KTÜ süüteo kehtestamist, mis oleks nõ vahepealne etapp jõugu ja kuritegeliku organisatsiooni vahel, kuid kuritegude spektri hallatavana hoidmise eesmärgil sellest ideest loobuti.¹⁶⁵ Kuivõrd öStGB § 278a katab § 278 koosseisu, siis on asjakohane vaadelda täpsemalt § 278a koosseisuelemente.

öStGB § 278a kriminaliseerib suurest hulgast isikutest koosneva pikaajalise ettevõtelaadse ühenduse loomise või selles osalemise ja näeb karistusena ette vabadusekaotuse 6 kuust 5 aastani. Et ühendust klassifitseerida kuritegelikuks, peavad seaduse järgi olema täidetud kolm kumulatiivset tingimust: 1) ühendus peab olema suunatud korduvate ja kavandatud raskete kuritegude toimepanemisele, mis ohustavad elu, füüsilist puutumatust, vabadust või vara, või raskete kuritegude toimepanemisele seksuaalse ärakasutamise, inimkaubanduse või lõhkematerjalide, tuuma- ja radioaktiivsete materjalide, ohtlike jäätmete, võltsitud raha või narkootiliste ainete salakaubaveo valdkonnas; 2) ühenduse eesmärk on seeläbi ulatuslikult rikastuda; 3) ühendus kasutab selleks korrupsiooni, hirmutamist või konspiratsiooni.¹⁶⁶

Suuremaks isikute arvuks loetakse kohtupraktikas välja töötatud suunisväärtust ca 10 inimest, mida tuleb vaadelda muude koosseisutunnuste kontekstis. Näiteks võib mõnevõrra väiksemat liikmete arvu kompenseerida organisatsioonilise struktuuri tihedus. Kui liikmeid jääb aga liiga väheks, võib kõne alla tulla § 278, mis eeldab rohkem kui kahte isikut. Kuritegeliku organisatsiooni liikmeks on iga isik, kes liitub teatud või määramata ajaks organisatsiooni struktuuriga ja allutab end selle eesmärkidele ning aitab aktiivselt kaasa organisatsiooni või selle kuritegelike eesmärkide edendamisele või kindlustamisele. Organisatsioon loetakse tekkinuks, kui osalejate vahel on põhimõtteline kokkulepe, mis võib tekkida kas selgesõnaliste deklaratsioonide või kaudse käitumise läbi. Just see kokkulepe kuritegelike eesmärkide ühises taotlemises moodustab ühenduse erilise ohtlikkuse, mis läheb kaugemale üksikute liikmete poolt loodud võimalikest ohtudest.

Seaduse järgi tuleb ühendus kavandada pikemaks ajaks. Kuivõrd ühenduse püsivuse nõue tuleneb juba teatavate kuritegude kavandatavast korduvast toimepanemisest ja organisatsiooni korporatiivsest olemusest, siis on leitud, et seda ei olekski ilmingimata vaja seaduses sõnaselgelt väljendada. Vaevalt et paari nädala pikkune ajavahemik on piisav kuritegude

---

¹⁶⁵ Reindl-Krauskopf / Salimi. KRIMINELLE ORGANISATION (§ 278a StGB). Eine dogmatische Evaluierung des Tatbestandes im Auftrag des Bundesministeriums für Justiz. Uneversität Wien, 30.11.2011, lk 41-50.

¹⁶⁶ Austria karistusseadustik § 278a.

korduvaks toimepanemiseks või et lugeda ühendus ettevõttesarnaseks, kuivõrd ettevõtteid luuakse üldjuhul mõnevõrra pikemaks ajaks. See, kas ühing tegelikult lõpetati enne vajaliku aja möödumist, ei ole oluline, kui pikem kestus oli planeeritud asutamise ajal. Teisest küljest võib pikemaks ajaks asutamine tuleneda ka sellest, et algselt lühikeseks ajaks asutatud ühing jääb püsima ja nii tuleneb pikemaks ajaks asutamine ühingu tegelikust olemasolust. Aktsepteeritav on ka see, kui ühendus jätkab eksisteerimist kuni asjaomaste eesmärkide saavutamiseni.

Seadusandja on keskendunud organiseerituse astmele, mis vastab äriettevõtte omale, kuigi mitte konkreetselt organisatsioonisotsioloogilisele ettevõtte kontseptsioonile. Kuritegelikud organisatsioonid erinevad paratamatult juriidilistest ettevõtetest nende kuritegelikule tegevusele keskendumise ja tavaliselt salajase struktuuri tõttu. öStGB seletuskirja järgi võtab termin „sarnasus ettevõttega“ kokku tööjaotuse, hierarhilise struktuuri ja teatud infrastruktuuri olemasolu komponendid kui organiseeritud tegutsemisele iseloomulikud tunnused. Neid elemente tuleb hinnata siiski kogumis, mis tähendab, et erinevad elemendid võivad teineteist kompenseerida: tugev hierarhia võib asendada vaevu olemasolevat või täiesti puuduvat tööjaotust; samamoodi võib üksikasjalik tööjaotus kompenseerida infrastruktuuri puudumist. Kokkuvõttes on eesmärk saavutada selline organiseerituse tase, mis ei ole omane ühelegi tavapärasele inimeste kooslusele. Tööjaotus on olemas näiteks siis, kui osad liikmed osalevad kuriteo planeerimises, teised teostamises, kolmandad tõendite kõrvaldamises või saagi kindlustamises. Hierarhilise struktuuri all mõistetakse sisesuhetes ülemus- ja alluvussüsteemi, mille puhul ei ole kohtupraktika ja mõningate doktriinide kohaselt siiski vaja formaalset käsuandmisõigust. St organisatsioon ei toimi mitte rangel sisereeglistikul ja autoriteedil, vaid liikmete ühisel huvil saada optimaalset kasumit, vähendada vahelejäämise riski, vältida logistilisi ja operatsioonilisi puudujääke jms.¹⁶⁷ Samuti on mõeldav, et on olemas tippjuhtkond, kes on ainuüksi volitatud otsuseid tegema ja et selle all ei ole edasist hierarhilist struktuuri. Teatud infrastruktuur on olemas, kui ettevõttel on oma organisatsiooniline vara. Selleks võib olla näiteks võltsimisvabrikute olemasolu, kuller- ja transpordilogistika, mitu juhtimiskeskust, teatud sidevahenditega varustatud seadmed (pealtkuulamisvastased mobiiltelefonid või raadioside) jms. Viidata saab sealjuures ainult infrastruktuurile, mida võib pidada organisatsiooni vara osaks või mida kasutatakse ainult ebaseaduslikuks tegevuseks selle eripära tõttu.¹⁶⁸ Eesti kohtupraktikast saab infrastruktuuri olemasolu näiteks tuua nn Medunitsa süüdistusasja nr 1-16-9171, kus ühenduse poolt hangiti narkootikumide smuugeldamiseks

---

¹⁶⁷ Plöchl ^{WK2} StGB § 278a, Rn 6.

¹⁶⁸ Reindl-Krauskopf/Salimi, lk 61-73.

sobivad autod, ehitati need ümber ja anti kullerite käsutusse. Medunitsa kuritegeliku ühenduse puhul oli olemas „sarnasus ettevõttega“ ka tööjaotuse ja hierarhilise struktuuri osas. Samuti kasutati spetsiaalseid konspiratsioonimeetmeid ja ei välistatud korrupsiooni võimalust.¹⁶⁹ Küll aga võib tekkida raskusi ulatusliku rikastumise tõendamisel, kuna väiksemate rahasummade läbikäimise puhul saab alati väita, et hangiti vaid nõ minimaalset igapäevast elatist, et mitte tõmmata õiguskaitseorganite tähelepanu ja mingit „sajandi kuriteo“ eesmärki ei ole kunagi olnud.

Seaduse järgi peab ühendus olema suunatud korduvate ja kavandatud raskete kuritegude toimepanemisele. Tegu on kavandatud, kui see pannakse toime läbimõeldud ja hästi ettevalmistatud viisil. Sealjuures ei pea liikmed kuritegu ise toime panema, vaid võivad täideviimiseks palgata ka kolmandaid osapooli.¹⁷⁰ See, kas kuriteod ka tegelikult toime pannakse, ei ole oluline. Rikkumine loetakse raskeks, kui koosseisus sätestatud kuriteokvalifikatsioon on täidetud. Kohtupraktika ja valitseva arvamuse kohaselt peavad need kuriteod olema seotud olulise ohuga avalikule julgeolekule. See künnis on kõrgem kui §-il 278, mis välistab kuriteo kohaldamisalast „ainult kerge“ varavastase kahju, varguse või pettuse - seega kuriteod, mis ei kahjusta või kahjustavad avalikku julgeolekut ainult vähesel määral. Muuhulgas seaduslike eesmärkide taotlemine ei mõjuta ühenduse kuritegelikuks organisatsiooniks liigitamist, kui seaduslikud eesmärgid moodustavad organisatsiooni eesmärkidest vähem kui poole. §-is 278a nimetatud eesmärgid peavad olema organisatsioonile omased, st need on liikmete tahteülekande objektiks. Liikmed peavad olema neis eesmärkides kirjalikult või suuliselt, sõnaselgelt või kaudselt kokku leppinud, nii et neid saab pidada organisatsiooni kui sellise eesmärkideks.¹⁷¹

Ühendus peab püüdma eelpoolkirjeldatud kuritegude läbi ka ulatuslikult rikastuda. Suures ulatuses rikastumise suunisväärtuseks on kogusumma üle 300 000 EUR, mis võib väljenduda ka finantsilistes eelistes¹⁷².

Viimase tingimusena peab ühendus kasutama korrupsiooni, hirmutamist või kaitsemeetmeid vastutuse vältimiseks. Kaitsemeetmed peavad sealjuures minema kaugemale tavapärastest ettevaatusabinõudest, mida õigusrikkuja võtab ja olema iseäralik organisatsioonist tulenevale ohule. Selliste abinõude alla kuuluvad organisatsiooni struktuuri ja isikliku koosseisu salajas

---

¹⁶⁹ HrjMK 1-16-9171, p 361-409.

¹⁷⁰ Plöchl ^{WK2} StGB § 278a, Rn 10.

¹⁷¹ Reindl-Krauskopf/Salimi, lk 65-68.

¹⁷² Plöchl ^{WK2} StGB § 278a, Rn 20.

hoidmine (mitte ainult välismaailma ees, vaid ka organisatsiooni sisese teabevahetuse piiramise teel ennetamaks kogu organisatsiooni paljastumist, kui üks liige tabatakse), samuti muud strateegiad, mille eesmärk on varjata organisatsiooni tegelikku kuritegelikku suunitlust (nt varifirmade loomine, rahapesu, konspiratiivsete ruumide rentimine, vastuluure õiguskaitseasutuste vastu, neisse infiltreerumine ja kommunikatsiooni jälgimine). Lisaks ka krüpteerimise või koodsõnade kasutamine telefonikõnede puhul, samuti mobiiltelefonide või nende SIM-kaartide sagedane vahetamine.¹⁷³

Kuigi öStGB § 278a sõnastuse aluseks võeti dStGB § 129, paistab neil koosseisudel olevat vähe ühist. Palermo konventsiooni ja raamotsuse KTÜ mõistele vastab öStGB § 278a asemel § 278, mis evib oluliselt madalamaid standardeid. Oma ülesehituselt meenutab § 278a pigem Itaalia maffia-laadse ühenduse koosseisu. Kuritegeliku organisatsiooni erilise ohtlikkuse väljatoomiseks on rõhutatud suures ulatuses rikastumist ning korrupsiooni, ähvardamise ja erilise konspiratsiooni kasutamist. Kui dStGB §-is 129 nõutud organiseerituse astet enne 2017. a seadusemuudatust on iseloomustatud kui § 278 ja § 278a vahemikku jäävat, siis käesolevalt on § 129 lähenenud oluliselt §-le 278. Lisaks on § 278a kiminaalõiguslik eesmärk kitsam, olles piiratud teatavate raskete kuritegude rühmadega. Õiguskirjanduses on avaldatud arvamust, et ka märkimisväärne oht avalikule julgeolekule kuulub pigem § 278 konteksti, mitte § 278a raske kuriteo juurde¹⁷⁴. Seega, kuigi öStGB § 278a näol on Euroopa õigusruumis tegemist pigem erandiga, mis oma olemuselt sarnaneb Itaalia õiguse maffia-laadse ühenduse kontseptsioonile, pakub see väga selget ja hästi struktureeritud tõlgendust KTÜ ettevõttelaadsuse puhul ning annab väärtuslikku mõtteainet ühenduse organiseerituse hindamise aluste osas.

2.3 ISIKUTEVAHELINE ÜLESANNETE JAOTUS

2.3.1 Käsitlus Eesti õiguses

Kolmanda tunnusena peab KarS § 255 lg 1 järgi kuritegelikus ühenduses eksisteerima liikmete vahel ülesannete jaotus. Õiguskirjanduse järgi tähendab ülesannete jaotus, et grupi liikmed on ennast allutanud ühenduse tahtele, ükskõik, kas selle kujunemine põhineb autoritaarsel või demokraatlikul printsiibil. Seetõttu on kuritegelikul ühendusel alati ka teatud organisatsioonistruktuur, mis määrab ära ülesannete jaotamise korra ja liikmete pädevuse ning

¹⁷³ Reindl-Krauskopf/Salimi, lk 77-79.

¹⁷⁴ *Ibidem*, lk 102-104.

mis tagab ühenduse püsivuse.¹⁷⁵ Ülesannete jaotust peab iseloomustama teatud organiseerituse aste. Ei piisa pelgalt sellest, et juht jagab telefoni teel korraldusi, nõuab raha, ähvardab jne. Näiteks ülesande jaotatust narkodiileri puhul müüa KTÜ huvides tänaval narkootilisi aineid võiks kinnitada müügitegevuse korraldatus kõrgemalt astmelt, ettekirjutused müümise osas ja hinna kindlaksmääratus.¹⁷⁶ Kohtovi süüdistusajal on Riigikohus sedastanud, et ülesannete jaotatusse korral on kõigil ühenduse liikmetel kindel koht ühenduse struktuuris ja nad annavad sellest kohast lähtuvalt panuse ühenduse eesmärkide realiseerumisele. Liikme vahetumisel võtab uus liige üldjuhul eelmise ülesanded üle. Kuna KTÜ-d on tavaliselt mitteametlikud organisatsioonid, siis ametlikele ühendustele sarnane formaalne tööjaotus ja hierarhia neile enamasti omane ei ole.¹⁷⁷ Kuivõrd ka grupis kooskõlastavad liikmed oma tegevuse ja võivad enne kuriteo toimepanemist välja töötada detailse teoplaani ning jagada ära ülesanded, on KTÜ liikmete vahel välja kujunenud ülesannete jaotus oluliselt kindlam ja püsivam.¹⁷⁸

Jääb arusaamatuks, et kui kuritegelikul ühendusel on alati teatud organisatsioonistruktuur, mis määrab ära ülesannete jaotamise korra ja liikmete pädevuse, siis miks pidas seadusandja vajalikuks tuua lisaks püsiva struktuuri nõudele eraldi välja ka ülesannete jaotuse? Veelgi kaugemale minnes, miks ei peetud vajalikuks Palermo konventsiooni alusel välja töötatud KarS § 255 kehtestamisel KrK-st pärinevat tunnust koosseisust välja arvata? Ühest küljest määrab ühenduse struktuur rollide ja ülesannete jaotumise, teisest küljest toetab ja kirjeldab ülesannete jaotus struktuuri ehk ilmneb esimese läbi. Seega võiks ülesannete jaotust käsitleda lihtsalt ühe struktureeritust iseloomustava tunnusena. Pealegi on ülesannete jaotus iseloomulik igasugusele vähegi koordineeritud grupiviisilisele täideviimisele või keerukate, olemuslikult paljusid osalejaid eeldavate kuritegude toimepanemisele. Kuivõrd KarS § 255 puhul on karistatav ühendusse kuulumine, siis tuleb rollijaotus päevakorda ka alles üksikliikme individuaalse süü suuruse kindlakstegemise ning kvalifikatsiooni määramise (KarS § 255 vs § 256) faasis, mistõttu on autori arvates küsitav selle väärtus püsiva ühenduse elemendist, st struktuurist eraldiseisva koosseisuelemendina.

---

¹⁷⁵ KarS kamm. vlj., § 255/3.4.

¹⁷⁶ Tartu RnKo 1-15-9694, p 288.1 ja 288.4.

¹⁷⁷ RKKKo 1-1-3-57-09, p 13.3.

¹⁷⁸ RKKKo 1-16-6452, p 17.

2.3.2 Käsitlus rahvusvahelisel tasandil

Palermo konventsiooni artikkel 2 (c) järgi ei pea kuritegelikul ühendusel olema formaalselt defineeritud rollijaotust. Prokurör Aro Siinamaa sõnul rõhutas Palermo konventsiooni välja töötanud töögrupi ÜRO-poolne koordinaator hr Laborde pärast konventsiooni vastuvõtmist, et koostajad hindasid kuritegeliku ühenduse defineerimisel kõige progressiivsemaks just loobumist formaalselt määratletud ülesannete jaotuse ja liikmeskonna püsivuse nõudest. Ometi on KTÜ määratletud KarS § 255 lõikes 1 just ülesannete jaotuse kaudu. Siinamaa viitab, et tegemist võib olla triviaalse tõlkeprobleemiga. Nimelt avab konventsiooni artikli 2 punkt a organiseeritud kuritegeliku ühenduse mõiste termini „struktureeritud grupp“ (meil tõlgitud: „korraldatud ühendus“) kaudu. Selle struktureeritud grupi või korraldatud ühenduse sisustab omakorda artikli 2 punkt c, kus on originaalis rõhutatud, et struktureeritud grupp on isikute grupp, mis ei ole juhuslikult moodustatud üksikkuriteo vahetuks täideviimiseks, aga selles ei pea olema formaalselt määratud rollijaotust, liikmeskonna püsivust ega väljakujunenud struktuuri. Konventsiooni eestikeelse teksti alusel jääb seega mulje, justkui pole hoomatud artikli 2 punktide a ja c teineteist täiendavat seost, vaid on ekslikult arvatud, et artikli 2 punktis c kirjeldatakse vastukaaluks artikli 2 punktile a mingit kollektiivset tegevust, mis ei ole käsitatav organiseeritud kuritegeliku ühendusena.¹⁷⁹ Ometi on ka 9 aastat peale Siinamaa sellekohast kriitikat jäänud KarS § 255 lg 1 rollijaotuse elemendi nõude osas muutumatuks.

Raamotsuse artikkel 1 p 2 sätestab, et kuritegelikul ühendus peab tegutsema kooskõlastatult, kuid selle liikmetel ei pruugi olla formaalselt määratletud ülesandeid¹⁸⁰, sellel ei pruugi olla järjepidevat koosseisu ega väljakujunenud struktuuri. Formaalselt määratletud ülesannete puudumine ei tähenda autori arvates seda, et rollide ega ülesannete olemasolu ei ole vaja tõendada. Pigem viitab formaalsuse nõude puudumine, et rollid-ülesanded peavad küll materiaalselt eksisteerima, kuid need ei pea olema rangelt vormiliselt paika pandud, vaid võivad väljenduda ka ühenduse sisulise toimimise ja toimepandavate kuritegude alusel.

Kuigi mõlemad õigusaktid eristavad KTÜ raames kuritegelikes tegevustes osalemist ja muid toetavaid tegevusi, on lähenemised siiski teatud määral erinevad. Konventsiooni art 5 p 1 (a) teeb KTÜ-s osalemise raames vahet eelduskuritegusid sooritavatel ja toetavaid tegevusi sooritavatel isikutel ning käsitleb neid eraldi olevana KTÜ raames raske kuriteo toimepanemise

---

¹⁷⁹ Siinamaa, lk 476.

¹⁸⁰ Kuivõrd konventsiooni ja raamotsuse inglisekeelsetes versioonides kasutatakse rollijaotuse mõistet (ingl. k *roles*), kuid raamotsuse eestikeelses tõlkes ülesannete jaotuse mõistet, siis käsitletakse neid käesolevas töös samatähenduslikuna.

organiseerimisest, juhtimisest, kaasaaitamisest jms. Raamotsuse art 2 a) seevastu hõlmab kõik tegevused, sh teabe ja vahendite pakkumise, uute liikmete värbamise ja rahastamise, KTÜ-s aktiivse osalemise alla, kuna need kirjeldavad ühenduste juhtide ja teiste väliste panustajate tüüpilisi tegevusi.¹⁸¹ Õigusaktide sõnastusest nähtub, et Palermo konventsioon käsitleb isikute rolle KTÜ poolt toimepandava raske kuriteo kontekstis, raamotsus aga KTÜ-sse kui sellisesse panustamise kontekstis. Praktikast ei mängi selline vahetegemine aga rolli, kuna mõlemad õigusaktid eeldavad sisulist rollide-ülesannete jaotuse olemasolu või vähemalt ei välista seda. Lisaks on praktikast KTÜ-des rollid üldjuhul paika pandud ja igal liikmel ka omad kindlad ülesanded.

2.3.3 Käsitlus EL liikmesriikides

Lisaks Eestile on oma seaduses *expressis verbis* ülesannete või rollide jaotumise osas teatavaid täiendavaid elemente nimetanud vaid kolm liikmesriiki (Läti, Leedu ja Tšehhi). Kuigi täiendavate elementide lisamine on kooskõlas EL-i õigusega ja kriminaalõiguse kasutamise piiramise üldpõhimõttega, võib see kaasa tuua süüte ulatuse piiramise.¹⁸²

Nagu varasemalt kirjeldatud määratleb Leedu karistusseadustik KTÜ-na ühendust, kus isikuid ühendavad püsivad vastastikused suhted ja rollide või ülesannete jaotus. Sealjuures on ülesannete või rollide jaotus ka vähemalt kaheliikmelise organiseeritud grupi koosseisutunnuseks.¹⁸³ Seega viitab rollide ja ülesannete jaotus autori arvates pigem ühenduse teatud organiseeritusele. Ka töös käsitletud Leedu kohtupraktika valguses tuleks seda mõista, kui püsivat stabiilset struktuuri ning tegevuse organiseeritust iseloomustava asjaoluna. Tšehhi karistusseadustiku § 129 määratleb KTÜ-d kui sisemise organisatsioonilise struktuuriga, rollide ja ülesannete jaotusega ühendust.¹⁸⁴ Läti karistusseadustiku § 21 lg 1 kasutab KTÜ osas organiseeritud grupi mõistet ja määratleb seda kui ühiselt kuritegude toimepanemise eesmärgil loodud ühendust, kus liikmed on eelneva kokkuleppe alusel ülesanded ära jaganud.¹⁸⁵ Seega kasutab Läti oma koosseisu sõnastuses KTÜ eristamisel struktuuri nõude asemel ülesannete eelneva jaotuse nõuet. Kohtupraktika järgi tuleb ära näidata, kuidas olid ühenduses rollid

---

¹⁸¹ Calderoni, lk 277.

¹⁸² Komisjoni aruanne euroopa parlamendile ja nõukogule, lk 4.

¹⁸³ Vt. p 2.2.3.2.

¹⁸⁴ Tšehhi karistusseadustik, § 129 – 40/2009 Coll. Arvutivõrgus: <https://www.derechos.org/intlaw/doc/cze1.html#p2c10d7> (18.04.2024).

¹⁸⁵ Läti karistusseadustik § 21 lg 1 – LV 199/200, 08.07.1998. Arvutivõrgus: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-criminal-law> (18.04.2024).

liikmete vahel jagatud ja milliseid ülesandeid tuli igaühel oma rollist tulenevalt täita.¹⁸⁶ Austria kuritegeliku organisatsiooni käsitluses kuulub tööjaotus koos hierarhia ja infrastruktuuriga ettevõttele omast struktuuri ja organiseeritud tegutsemist iseloomustavate elementide hulka. Tööjaotus on olemas näiteks siis, kui osad liikmed osalevad kuriteo planeerimises, teised teostamises, kolmandad tõendite kõrvaldamises või kuritegeliku tulu kindlustamises. Eelnevat kolme elementi tuleb hinnata aga kogumis: tugev hierarhia võib asendada vaevu olemasolevat või täiesti puuduvat tööjaotust, samamoodi võib üksikasjalik tööjaotus kompenseerida infrastruktuuri puudumist. Kokkuvõttes on eesmärk saavutada selline organiseerituse tase, mis ei ole omane ühelegi tavapärasele inimeste grupile.¹⁸⁷ Itaalia karistusseadustiku art. 416 ülesannete jaotust ei maini ja prioritseerib eelduskuritegudest kaugemale mineva ühenduseülese tahte olemasolu. Sarnaselt Itaaliaga ei maini ka Slovakkia karistusseadustik KTÜ koosseisu puhul ülesannete jaotust, küll aga sätestab selle *expressis verbis* grupi tunnuseks.¹⁸⁸ Käsitletud kohtupraktika alusel võib järeldada, et KTÜ-lt nõutav struktureerituse element juba hõlmab endas grupile iseloomuliku ülesannete jaotuse.¹⁸⁹ Ka Saksa kehtiv karistusõigus ei maini rollide või ülesannete jaotust. Veelgi enam, StGB § 129 lg 2 järgi on KTÜ organiseeritud ühendus, mis on sõltumatu liikmete rollide määratlusest, liikmelisuse järjepidevusest ja struktuuri vormist. Selline sõnastus vastab otseselt ka Palermo konventsiooni ning nõukogu raamotsuse KTÜ definitsiooniga.

Kokkuvõtvalt ei paista rollide või ülesannete jaotus olevat eraldiseisev KTÜ-spetsiifiline tunnus, kuna see esineb ka tavapärase grupiviisilise täideviimise korral. KTÜ koosseisude võrdlemisel joonistub välja pilt, kus rollide-/ülesannete jaotust kasutatakse pigem üldterminina paralleelselt või koos struktuuri elemendiga. Seetõttu tuleb asuda seisukohale, et rollide/ülesannete jaotuse element iseloomustab pigem ühenduse teatud organiseeritust kuritegude toimepanemisel ja on üheks struktureeritust iseloomustavaks tunnuseks.

---

¹⁸⁶ Latvijas Augstākā tiesa 23.10.2013, SKK-0440-13.

¹⁸⁷ Austria kohta vt. p 2.2.3.5.

¹⁸⁸ Slovakkia karistusseadustik § 129.

¹⁸⁹ Slovakkia Ülemkohtu otsus No: 2 Tost 8/2012; No: 5 Ndt 18/2012; No: 2 Ndt 27/2015.

2.4. TEGEVUSE SUUNATUS II ASTME KURITEGUDE, MILLE EEST ETTENÄHTUD VANGISTUSE ÜLEMMÄÄR ON VÄHEMALT KOLM AASTAT VÕI I ASTME KURITEGUDE TOIMEPANEMISELE

2.4.1 Käsitlus Eesti õiguses

KarS § 255 lõikest 1 lähtudes peab ühenduse tegevuse sihiks olema koosseisus nimetatud raskusele vastavate kuritegude toimepanemine. Nendeks on kõik esimese astme kuriteod ja teise astme kuriteod, mille eest ettenähtud vangistuse ülemmäär on vähemalt kolm aastat ning mis ajaliselt järgnevad KTÜ rajamisele ega ole selle loomise ega toimimisega olemuslikult seotud. Vangistuse ülemmäära tuvastamisel tuleb üldjuhul aluseks võtta vastava kuriteo üldkoosseis. Kvalifitseeritud koosseisu võib aluseks võtta siis, kui juba toimepandud kuriteod sellele vastavad või on ühenduse eesmärgina tõendatavad.¹⁹⁰

Kasutatud sõnastus „tegevus on suunatud“ viitab üheselt kuritegeliku ühenduse kui organisatsiooni teatud selgepiirilisele eesmärgistatusele. See ühendust iseloomustav ja teda kooshoidev üksikisikute ülene eesmärk tuleb igal üksikjuhul tuvastada. Siit joonistub välja üks selge erisus nõ tavalisest grupist, kuna kuritegeliku ühenduse jaatamiseks ei piisa pelgalt ühisest tahtlusest kuritegude toimepanemiseks. Analoogselt Saksa õigusele on tegevus suunatud kuritegude toimepanemisele, kui KTÜ eesmärk, tulenevalt selle tahet mõjutvate isikute ehk juhtide püüdlustest, on toime panna nimetatud tegusid ning kui KTÜ sisemine struktuur on üles ehitatud sellest eesmärgist lähtuvalt. Sealjuures on võimalik ka algselt legaalse organisatsiooni ümberkujundamine kuritegelikuks.¹⁹¹

KarS § 255 sätestatud kuriteokoosseis on formaalne delikt, mis tähendab, et koosseis on täidetud vastavalt kuritegelikku ühendusse astumisega, mitte nende kuritegude toimepanemisega, millele kuritegeliku ühenduse tegevus on suunatud. Seetõttu tuleb vastutus KarS § 255 järgi kõne alla juba siis, kui kuritegeliku ühenduse liikmed ei ole jõudnud veel ühtegi kavandatud kuritegu toime panna.¹⁹² Tuginedes Kohtovi süüasjale on kriminaalkolleegium rõhutanud, et praktikas tähendab selline olukord siiski nii mõnigi kord seda, et õiguskaitseorganitel puudub võimalus kuritegeliku ühenduse olemasolu tõendada. Seega tuleb tõdeda, et lihtsaim viis KarS § 255 lõike 1 järgi süüdistust sisustada, on välja tuua, millised kuriteod on kuritegeliku ühenduse liikmed juba toime pannud. Muudel juhtudel võib

¹⁹⁰ KarS Komm. va § 255/3.7.2.

¹⁹¹ *Ibidem* § 255/3.7.5; RKKKo 1-16-6452, p 42.

¹⁹² KarS Komm. va § 255/3.7.4.

jääda küsitavaks, kas kuriteod, mida juba koondunud organisatsioonil oli plaanis sooritama hakata, olid sellised, mis vastasid KarS § 255 lõikes 1 toodud tunnustele. Veelgi enam, nii mõnigi kord võib osutada võimatuks tõendada isegi seda, et olemasolev ühendus üldse kavatses mõne kuriteo toime panna.¹⁹³ Sealjuures peab kohus aga üleliigseks eelduskuritegude, mis on teadlikult KTÜ huvides ja selle eesmärgi arvestades toime pandud, KTÜ süüdistuses iga süüdistatava osas taas ja taas üle korrata.¹⁹⁴ Eelduskuritegude puhul on oluline silmas pidada, et KTÜ peab eksisteerima enne üksikkuritegude toimepanemist ning kuritegelikku ühendusse kuulumine ja selle raames toimepandavad üksikkuriteod moodustavad reaali-, mitte ideaalkogumi, mistõttu õigeksmõistmine nn üksikkuriteo toimepanemises ei too automaatselt kaasa õigeksmõistmist KTÜ-sse kuulumises ja vastupidi.¹⁹⁵ Ei ole vajalik, et tegevus oleks suunatud mitme kuriteo toimepanemisele, kuivõrd koosseisuga kaitstavat õigushüve kahjustatakse ka ühe, sealhulgas jätkuva või vältava süütega. Selline tõlgendus vastab Palermo konventsioonile. Nimetatud teod ei pea olema ühenduse peaaegu ainuesmärk, enamasti on nende näol tegemist vaheetappidega saavutamaks tegelikke eesmärgi, mis üldjuhul on varaline kasu.¹⁹⁶

Kohtupraktika järgi iseloomustavad organiseeritud kuritegevust eelkõige illegaalsete kaupade (relvad, uimastid, kunstiesemed) ja teenuste (õnnemängud, prostitutsioon) pakkumine, sellise tegevuse põimimine seadusliku majandustegevusega ning kriminaaltulu paigutamine logistiliselt ja majanduslikult atraktiivsetesse majandusharudesse (reisikorraldus, logistika, pangad, hotellid). Siiski ei pruugi see alati nii olla, sest organiseeritud kuritegevusele on omane ka paindlikkus süütegude toimepanemisel ja lai skaala süütegusid. Organiseeritud kuritegevus on suunatud eeskätt näiliselt ohvriteta kuritegudele (majanduskuriteod, uimasti- ja relvaäri), kuritegudele, millest ohver ise osa võtab (keelatud õnnemängud) või ei julge sanktsioonide hirmus kellelegi teatada (prostitutsioon, nn katuse pakkumine). Seega tegutseb kuritegelik ühendus ka tavapärasest konspireeritumalt ja ohustab avalikku julgeolekut.¹⁹⁷ Kohtupraktikas on leitud, et mida mitmekesisem on isikute grupi toimepandavate kuritegude amplituud ja kriminaaltulu teenimise viiside valik, seda suurema tõenäosusega kvalifitseerub see KTÜ-ks. Siiski pole välistatud ka monofunktsionaalne kuritegelik ühendus, kuid üldjuhul peaks seda iseloomustama vähemalt selgelt äratuntav potentsiaal kriminaalset tegevusala vahetada, kui

---

¹⁹³ Soo, lk 148.

¹⁹⁴ TlnRgKKKo 1-16-2411, lk 95.

¹⁹⁵ RKKKo 1-16-6452, p 21 ja 36.

¹⁹⁶ KarS Komm. va § 255/3.7.4 – 3.7.5.

¹⁹⁷ RKKKo 1-16-6452, p 20; KarS Komm. va § 255/3.7.3.

senine kuritegelik skeem osutub mingil hetkel jätkusuutmatuks, ja oma eksistents säilitada, selmet lihtsalt laiali minna.¹⁹⁸

2.4.2 Käsitus rahvusvahelisel tasandil

Palermo konventsiooni artikkel 2 (a) kohaselt peab kuritegeliku ühenduse tegevus olema suunatud ühe või mitme konventsioonis kirjeldatud raske kuriteo toimepanemisele. Raske kuritegu on artikkel 2 (b) kohaselt kuritegu, mille eest on ettenähtud maksimaalse karistusena vähemalt neli aastat vangistust või rangem karistus. Kuigi konkreetseid süütegusid ei ole välja toodud, täpsustab konventsiooni artikkel 3 p 1 (b), et süütegu peab olema rahvusvahelist laadi ja seonduma KTÜ-ga. Sama artikli punkti 2 järgi on süütegu rahvusvahelist laadi, kui see on toime pandud rohkem kui ühes riigis, olulises osas ette valmistatud või juhitud teisest riigist, tagajärjed omavad mõju teises riigis või see hõlmab KTÜ-d, mis tegutseb mitmes riigis. 2021. a SOCTA andmetel liigitub selliste kuritegelike ühenduste alla 70% EL-is tegutsevatest KTÜdest.¹⁹⁹ Artikkel 3 p 1 (b) sätestatud tunnused ei ole siiski mõeldud olema siseriiklikus seaduses konventsiooni alusel moodustatud kuritegude elementideks – seda tuleb arvestada vaid rahvusvahelise õiguslase koostöö korral.²⁰⁰ Sellisel ülimalt avatud eelduskuritegude kataloogil oli kindel eesmärk: mitte piirata kohaldamisala kuritegude suletud nimekirjaga. Palermo konventsiooni koostamise komisjoni sekretäri, hr Dmitri Vlassise sõnul oli teksti koostamise ajal valitsevaks seisukoht, et konventsioon saavutab oma eesmärgid, kui see on juhitud teadmisest, et organiseeritud kuritegevust saab kõige paremini rünnata keskendudes mitte niivõrd kõikidele võimalikele tegevustele, milles organiseeritud kuritegelikud rühmitused osalevad või võivad tulevikus osaleda, vaid nende struktuuridele ja toimimisviisidele.²⁰¹ Konkreetsete kuritegude määratlemine on seega jäetud konventsiooni osaliste otsustada ja võib riigiti erineda. Peamiseks tingimuseks on, et süüteo eest on ettenähtud maksimaalse karistusena vähemalt neli aastat vangistust või rangem karistus.

EL nõukogu raamotsuse 2008/841/JSK artikkel 1 p 1 järgi peab ühenduse tegevus olema suunatud süütegude toimepanemisele, mille karistuse miinimummäär on sarnaselt Palermo konventsioonile vähemalt neli aastat vabadusekaotust. Sellega piiritletakse KTÜ mõiste

---

¹⁹⁸ Tartu RnKo 1-16-9978, p 207.

¹⁹⁹ SOCTA 2021, lk 16.

²⁰⁰ UN legislative guides for the implementation of the United Nations convention against transnational organized crime and protocols thereto, lk 10.

²⁰¹ Digest of organized crime cases. A compilation of cases with commentaries and lessons learned. New York: United Nations 2012, lk 10.

kohaldamine vaid raskete kuritegudega, kuid erinevalt Palermo konventsioonist ei piisa ühe üksiku kuriteo toimepanemisest. Mingeid organiseeritud kuritegevusele omaseid tegutsemisviise (nagu korrupsioon, vägivald, võltsimine, rahapesu jms) ei ole vaja tuvastada. Ühismeetme preambuli p 6 järgi on sellise sõnastuse eesmärgiks hõlmatama kõik kuriteod, mis on tavaliselt toime pandud kuritegelike ühenduste poolt. Rahvusvahelisel tasandil muudab sellise lähenemise problemaatiliseks asjaolu, et sarnaste süütegude karistusmäärad erinevad riigiti ja nii võib sama süütegu ühes liikmesriigis kuuluda KTÜ eelduskuritegude hulka, teises aga mitte. See võimaldab omakorda rahvusvaheliselt tegutsevatel KTÜ-del teadlikult valida, millise jurisdiktsiooni all milliseid kuritegusid toime panna. Samuti võib ülimalt avar määratlus põhjustada ülekriminaliseerimist, kuna KTÜ koosseisu all tulevad kõne alla ka kuriteod, mis oma raskuselt sinna ehk kuuluma ei peaks.²⁰² 2017. ja 2021. a EUROPOL-i ohuhinnangu andmetel on Euroopas KTÜ-de poolt peamiseks toime pandavateks kuritegudeks narko- ja varavastased kuriteod, inimkaubandus, aktsiisipettused ning küberkuriteod, kusjuures 45% KTÜ-dest tegutsevad mitmes erinevas kuriteovaldkonnas.²⁰³

2.4.3 Käsitlus EL liikmesriikides

Euroopa Komisjoni 2022. aasta uurimuse järgi vastavad enamused EL-i liikmesriike raamotsuse nõuetele eelduskuritegude ulatuse osas. Üheksa liikmesriiki (Hispaania, Itaalia, Kreeka, Läti, Madalmaad, Poola, Portugal, Rumeenia, Tšehhi) ei piira seaduse sõnastuse alusel KTÜ eelduskuritegude ulatust. Neliteist liikmesriiki (Austria, Bulgaaria, Eesti, Horvaatia, Iirimaa, Küpros, Leedu, Malta, Prantsusmaa, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Ungari) piiravad reguleerimisala peamiselt kvantitatiivse künnise kaudu. Neist üheteistkümnes (Austria, Bulgaaria, Eesti, Horvaatia, Iirimaa, Küpros, Leedu, Malta, Saksamaa, Sloveenia, Soome) on künnis raamotsuse nõuetest madalam ja jääb vahemikku kaks kuni neli aastat vangistust. Kolm liikmesriiki (Prantsusmaa, Slovakkia, Ungari) piiravad aga kohaldamisala kuritegudega, mille eest karistatakse vähemalt viieaastase vangistusega ja on selles osas raamotsusega vastuolus. Slovakkia puhul tuleneb vastuolu näiteks asjaolust, et vastavalt Slovakkia karistusseadustiku §-le 10 ja § 11 on alla 5-aastase maksimaalse vabadusekaotusega

---

²⁰² Study strengthening the fight against serious and organised crime, lk 48-50.

²⁰³ *Ibidem*, lk 7.

süüteo korral üldjuhul tegemist väärteoga, mitte kuriteoga. KTÜ eelduseks on seaduse §-i 279 järgi aga suunatus kuriteo toimepanemisele.²⁰⁴

Saksa õiguse järgi muutub ühendus kuritegelikuks, kui selle tegevus on suunatud süütegudele, mille eest ette nähtud vangistuse ülemmäär on vähemalt 2 aastat. Seega on Saksa eelduskuritegude lävend lausa poole madalam kui rahvusvahelise õiguse suunised ette näevad. Ühingu tegevust loetakse kuritegude toimepanemisele suunatuks, kui organisatsioon taotleb seda otsustamise eest vastutavate isikute tahte kohaselt. Seejuures ei ole ametlik juhi positsiooni määratletus vajalik, kui ühenduse sisemine struktuur on kavandatud seda eesmärki ratsionaalselt saavutama. Ühenduse kavandatud või toimepandud kuriteod peavad kujutama endast olulist ohtu avalikule julgeolekule ja olema kaalukad. Järeldus selle kohta tehakse toimepandud või kavandatavate kuritegude üldise hinnangu alusel, võttes arvesse kõiki asjaolusid, eelkõige kuriteo liiki, kaasnevaid tegureid, konteksti ja tagajärgi. Õiguskirjanduses nimetatakse piisavalt olulisteks kuritegudeks ka „autonoomsete gruppide“²⁰⁵ vägivaldseid meeleavaldusi ja isegi planeeritud-organiseeritud demonstratiivse väärtusega varakahju põhjustamist nagu *graffiti*²⁰⁶. Sellise varakahju tekitamise puhul tuleb arvestada kahju tekitamise motiivi, loosungite sisu ja millist häirivat mõju see avalikule rahule põhjustab. Täpne süütegu ei pea olema ühenduse asutamise ajal veel määratletud, kui on aimatav, et kavatsetakse toime panna piisava raskusastmega kuritegusid, mis oluliselt ohustavad avalikku julgeolekut. Samuti ei ole oluline, kas planeeritavad kuriteod ka realselt toime pannakse või kas see on KTÜ peamine või lõppeesmärk. Küll aga peab see eesmärk olema subjektiivselt küljest ühenduse liikmetele üheselt siduv ja kohustuslik, aitama kaasa ühenduse eesmärgile ning korreleeruma ühenduse sisemise struktuuriga. On vajalik, et toime pandaks mitmeid sarnaseid või erinevat tüüpi süütegusid. Need ei pea seejuures ilmnema pikema aja jooksul. Ei piisa ühinemisest ühe konkreetse kuriteo toimepanemiseks, isegi kui planeeritud tegu kujutab endast suuremat projekti.²⁰⁷ Kui muus osas langeb käsitlus Eesti omaga kokku, siis siin ilmneb selge lahknevus. Selle põhjuseks võib autori arvates pidada asjaolu, et Saksamaa muutis 2017. a oma sätte nõukogu raamotsusega kooskõlaliseks, Eesti lähtub aga Palermo konventsioonist. Itaalia õigus eeldab KTÜ-lt suunatust mitme kuriteo toimepanemisele. Veelgi enam – eeldatakse määratlemata kuritegeliku programmi elluviimist, mis tähendab, et ühendus on loodud määratlemata rea kuritegude toimepanemiseks, mille elluviimise osas ei ole mingit

---

²⁰⁴ Study strengthening the fight against serious and organised crime, lk 16.

²⁰⁵ Selle all peetakse silmas Punaarmee Fraktsiooni (RAF): 1970-88. a tegutsenud vasakäärmuslik terroriorganisatsioon, mis pidas sõda fašistlikuks peetud Lääne-Saksamaa riigi vastu.

²⁰⁶ See näide käib eelkõige Saksa radikaalsete paremäärmuslaste väljaastumiste kohta.

²⁰⁷ NK-StGB § 129, Rn 47-52; MüKoStGB § 129 Rn. 38-46; Schönke/Schröder § 129 Rn. 6-7a.

kuritegelikku plaani veel välja töötatud. Toime pandud üksikkuriteod moodustavad KTÜ-ga reaalkogumi, kuid viimane ei eelda otseselt ühegi eelduskuriteo reaalsel elluviimist.²⁰⁸ Austria karistusseadustiku § 128 lg 2 järgi on KTÜ eesmärgiks tagada, et vähemalt üks ühenduse liige paneks toime ühe või mitu kuritegu, muu olulise elu- või tervisevastase süüteo, vähemalt keskmise kahjuga varavastase süüteo, varguse või kelmuse /.../. öStGB § 128a sätestatud kuritegelik organisatsioon peab seevastu olema suunatud korduvate ja kavandatud raskete kuritegude toimepanemisele, mis ohustavad elu, füüsilist puutumatust, vabadust või vara, või raskete kuritegude toimepanemisele seksuaalse ärakasutamise, inimkaubanduse või lõhke-, tuuma- ja radioaktiivsete materjalide, ohtlike jäätmete, võltsitud raha või narkootiliste ainete salakaubaveo valdkonnas. Lisaks peab organisatsioon ulatusliku rikastumise eesmärgil kasutama korrupsiooni, hirmutamist või konspiratsiooni.²⁰⁹ Slovakkia on kasutanud lähenemist, kus lisaks KTÜ üldisele suunatusele ühe või mitme kuriteo toimepanemiseks rõhutatakse eraldi kuritegelikul teel saadud vara käitlemist ja korrupsioonikuritegusid. Tõenäoliselt on sellega taotletud nende süütegude kuulumist KTÜ alla olenemata karistuse maksimummäärast.²¹⁰ Prantsuse *Code Penal* §-i 450-1 järgi peab KTÜ olema suunatud ühe või mitme vähemalt 5-aastase vabadusekaotusega karistatava väärteo või kuriteo toimepanemisele.²¹¹

Kokkuvõtvalt kasutavad riigid eelduskuritegude puhul üldplaanis kahte lähenemist: laia või kitsendavat. Eesti kasutab Saksamaaga sarnast laia käsitlust, kus konkreetseid piiranguid seatud ei ole ja eelduskuritegudena hõlmatakse kõik karistusmääradele vastavad kuriteod, kui need korreleeruvad ühenduse tahtega ning ühenduse struktuur on üles ehitatud lähtuvalt selliste kuritegude toimepanemisest. Kuivõrd rahvusvahelised õigusaktid on sätestanud äärmiselt avara miinimumnõude vähemalt 4-aastase või rangema vangistusmäärana näol, siis õigusselguse ja -täpsuse eesmärgil on erinevate kitsenduste või täpsustuste seadmine küll asjakohane, kuid arvestades organiseeritud kuritegevuse muutuvat loomust, võib see hakata piirama KTÜ koosseisu kohaldamisala. Seetõttu peab autor kohaseks koosseisu kohaldamisala avarana hoidmist. Sarnasest seisukohast lähtuti ka Palermo konventsiooni väljatöötamisel.

---

²⁰⁸ Vt. p. 2.2.3.4.

²⁰⁹ öStGB, § 278 ja § 278a.

²¹⁰ Slovakkia karistusseadustik § 129 lg 4.

²¹¹ Prantsusmaa karistusseadustik. – Loi no 92-1336 du 16 déc. 1992, art. 373. Arvutivõrgus: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2024-03-31 (18.04.2024).

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli analüüsida KarS § 255 kuritegeliku ühenduse koosseisuelementide sisustamisega seotud probleemikat EL liikmesriikide samasisuliste koosseisude ja kohtupraktika ning nende aluseks olevate rahvusvaheliste õigusaktide valguses, et anda hinnang koosseisu ja kohtupraktika edasistele arenguvajadustele. Varasemalt ei ole KTÜ koosseisu uurimisele sellest vaatenurgast lähenetud. Töös lähtuti hüpoteesist, et Eesti kohtupraktika kuritegeliku ühenduse koosseisu osas on ülemäära kitsendav ja ei vasta organiseeritud kuritegevuse valdkonnas aset leidvatele arengusuundadele ega EL liikmesriikides rakendatavale parimale praktikale.

Töö esimeses osas uuriti KTÜ regulatsiooni kujunemist Eesti siseriiklikus õiguses ja rahvusvahelises õiguses Euroopa Liidu kontekstis. Riigiüleste õigusaktide analüüsis nähtus, et KTÜ süüteo määratlemine riigiüleses õiguses ei ole olnud piisavalt selge ning on jätnud riikidele laia sisustamisruumi. Et mitte sattuda vastuollu legaliteedi põhimõttega, on KTÜ mõiste täpsem sisustamine siseriiklikult hädavajalik. Sealjuures ei ole sisustamiseks antud aga mingeid täpsustavaid juhiseid. On sätestatud vaid miinimumstandard KTÜ definitsiooni ning eelduskuritegude osas, mistõttu võivad tõlgendused riigiti erineda.

Karistusseadustiku erinevate redaktsioonide võrdlusest ilmnes, et KTÜ koosseis loodi 1996. a KrK § 196¹ näol ja võrrelduna hetkel kehtiva KarS § 255 regulatsiooniga on koosseisu sõnastus säilinud praktiliselt muutumatuna. Ainus nähtav erinevus seisneb eelduskuritegude täpsustamises: II astme kuritegude puhul lisandus vähemalt 3-aastase vangistuse ülemmäära nõue. Kuigi nimetatud koosseisutunnust on muudetud kahel korral ja mõneks ajaks on koosseisu täiendatud ka varalise kasu eesmärgi lisamisega, siis ülejäänud kolm koosseisutunnust esinevad oma 28 aasta taguses algses vormis. Ehkki KarS § 255 on rahvusvahelises õiguses sätestatud miinimumstandarditega kooskõlas, on selle koosseisuelementide kataloog loodud olulises osas enne vastavate rahvusvaheliste õigusaktide väljatöötamist. Seetõttu ei ole selge, milline on Eesti seadusandja seisukoht KTÜ kuriteo muude koosseisutunnuste sisustamisel rahvusvahelise laiendava käsitluse taustal. Siiani on koosseisu sisustamine jäänud peamiselt kohtuvõimu kanda.

Töö teises osas analüüsiti nelja KarS § 255 lg 1 koosseisutunnust eraldiseisvalt võrreldes neid igauht EL liikmesriikide seadusandluse ja kohtupraktikaga ning esimeses peatükis väljatoodud kehtivate riigiüleste aktidega. KarS § 255 lg 1 kehtiva redaktsiooni järgi on nendeks tunnusteks vähemalt kolme isiku ühinemine, püsiv ühendus, liikmetevaheline ülesannete jaotus ja

ühenduse tegevuse suunatus II astme kuritegude, mille eest ettenähtud vangistuse ülemmääraks on vähemalt kolm aastat, või I astme kuritegude toimepanemisele. Analüüsist nähtus, et Eesti käsitus on üldplaanis riigiüleste õigusaktidega kooskõlas, kuid esineb teatavat kitsendamist. Eesti kohtupraktikat analüüsides nähtus, et olemuslikult problemaatilisim koosseisuline tunnus on püsiv ühendus. Püsivuse elemendi raames sai seetõttu põhjalikumalt uuritud KTÜ, maffia-laadse ühenduse ja kuritegeliku organisatsiooni määratlusi viie valitud liikmesriigi kontekstis.

KTÜ liikmete arvu osas tuvastati, et sarnaselt enamuse EL-i liikmesriikidega, vastab Eesti käsitus raamotsuse ja Palermo konventsiooni sellesisulistele nõuetele. Enamjaolt, nagu ka Eestis, on tunnus seaduses selgesõnaliselt sätestatud. Teoreetilised käsitlused liikmelisuse, st ühendusega seotuse osas, ei erine üksteisest märkimisväärselt. Eesti kohtupraktika rõhutab, et isik peab olema allutanud isikliku tahte ühenduse tahtele ning toimepandavad teod peavad olema spetsiifiliselt seotud ühenduse ja selle eesmärkidega. Sama seisukohta jagab Saksa õigus. Analüüsides liikmesriikide käsitusi, selgus, et kuivõrd KTÜ suurus määrab teatud osas selle ühiskonnaohtlikkuse, on mitmed riigid sätestanud suurema arvu liikmete puhul vastavasisulise kvalifitseeriva asjaolu või koosseisu. Maltas ja Itaalias on raskendavaks asjaoluks, kui KTÜ liikmete arv on 10 või enam. Austria sätestab kvalifitseeriva koosseisuna ettevõttelaadse kuritegeliku organisatsiooni ja eeldab sellelt suurema arvu isikute osalemist, mis kohtupraktika alusel on umbes 10 inimest. EL-i organiseeritud kuritegevuse ohuhinnangu järgi oli 2021. a 79% organiseeritud kuritegelikke grupe enam kui 6-liikmelised. Kuivõrd KarS § 255 näeb KTÜ-s osalemise eest ette väga laia karistusemäära (3-12 a), siis võiks autori arvates selle karistusemäära piirides orienteerumiseks kaaluda suurema liikmete arvu elemendi rakendamist kvalifitseeriva asjaoluna. Samuti võimaldaks see eristada suurema liikmeskonnaga traditsioonilisi KTÜ-sid ja väiksema liikmeskonnaga valgekraelisi või moodsaid võrgustikulaadse struktuuriga KTÜ-sid, kus nõ kōva tuumik kasutab lihtliikmete asemel projektipõhiseid alltöövõtjaid.

Püsiva ühenduse elemendi võrdlevast analüüsist nähtus, et kuigi KarS § 255 on küll üldplaanis rahvusvaheliste õigusaktidega kooskõlas, on selle siseriiklik käsitus võrreldes Palermo konventsiooni ja nõukogu raamotsusega selgelt kitsendav ja kuulub EL liikmesriikide käsitluste hulgas rangemate hulka. Liikmesriikide koosseisude analüüsist ilmnnes, et Itaalia ja Austria on kõrgema organiseerituse ja struktureerituse astmega enamohthlike ühenduste tarbeks loonud vastavad koosseisud maffia- ja ettevõttelaadse kuritegeliku organisatsiooni näol. Kuigi Eesti õigus ei erista ohtlikkuse alusel KTÜ erinevaid vorme, jäi töö autorile mulje, et Eesti kohtute arusaam KTÜ olemusest on saanud nendest koosseisudest oluliselt mõjutatud. Kuigi

Justiitsministeerium leidis oma 2011. a aruandes kuritegevusest Eestis, et KTÜ-des on sovetiaegne hierarhiline ülesehitus asendunud tutvustel põhinevate võrgustikega, kes tegutsevad tihti projektipõhiselt ja sarnanevad dünaamika poolest pigem eraettevõtetega, konstateeris Riigikohus 2017. a tehtud nn Tõnusoo lahendis, et KarS § 255 peaks põhimõtteliselt kohalduma nõ. 90ndate vangla subkultuurist tulenevatel reeglitel põhinevatele KTÜ-dele. Vahetult pärast antud lahendit leidis ka ringkonnakohus, et KTÜ-l peab olema keskmise mõistliku kõrvaltvaataja seisukohast selgelt äratuntav nõ. maffialik iseloom. Kuivõrd maffia ja KTÜ on olemuselt täiesti erinevad entiteedid, siis ei tohiks autori arvates KTÜ-lt nõuda maffia-laadsete ühenduste tunnuseid. Lisaks näitavad töös käsitletud organiseeritud kuritegevuse alased uurimused ja aruanded juba pikemat aega KTÜ-de struktuuri paindlikumaks muutumise trendi, eelkõige traditsioonilise hierarhilise juhtimise asendumist võrgustikulaadsete suhetega, mistõttu võib ülemäära range tõlgendus hakata piirama sätte rakendusulatust. Liikmesriikide käsitletute analüüsist selgus ühtlasi, et mitmes riigis on ülemkohus või seadusandja näinud vajadust struktuuri elemendi tähtsuse vähendamise järele. Saksamaa võttis 2017. a sel põhjusel ette koosseisu olulisel määral muutmise. Muutmise elluviimisel oli ka teine põhjus: kohtupraktika oli üleküllastunud koosseisule esitatavatest arvukatest lisakriteeriumitest, mis kahjustasid selle arusaadavust ja kasutatavust. Töö autor tuvastas sarnase probleemi ka Eesti õiguses, lugedes käsitletud riigikohtu praktikast ja seal viidatud lahenditest kokku vähemalt 15 erinevat tunnust, mille alusel on ühenduse püsivust hinnatud. Võimaliku lahendusena näeb autor kahte varianti. Range, kitsendava lähenemise jätkamise puhul oleks lahenduseks Itaalia-Austria käsitletute näitel luua eraldi koosseis KTÜ ohtlikuma vormi tarbeks, mis sisaldaks täpsustavaid koosseisutunnuseid *modus operandi* osas (korruptsiooni, vägivalla, spetsiaalsete konspiratsioonimeetmete kasutamine jms). Hetkel kehtiva koosseisu pelk täiendamine viiks tõenäoliselt vastuoludeni rahvusvahelise õiguse käsitletustega. Rahvusvahelisele õigusele vastavale laiendavale käsitletule ülemineku puhul oleks võimalikuks lahenduseks struktuurile kehtestatud nõuete lõdvendamine dStGB §-i 129 muudatuse eeskujul, millega viidi fookus struktuurilt ühenduseülese huvi elemendile. Vältimaks vastuolu tekkimist legaliteedi põhimõttega, tuleks sealjuures kaaluda koosseisu täiendamist ühenduse ohtlikkust väljendavate raskendavate asjaolude ja juhtude lisamisega. Vajadust muuta karistumäära ei tekiks, kui teha see astmeliseks ja viia sõltuvusse raskendavate asjaoludega. Liikmesriikide praktika põhjal võiksid sellisteks asjaoludeks olla näiteks liikmete suurem arv, relvastatus, vägivalla kasutamine, erilised konspiratsioonimeetmed ja suunatus eriti raskete või siseriiklikult prioriteetsete kuritegude toimepanemisele.

Püsivuse raames käsitleti ka liikmete ja juhi asendatavuse kriteeriumit Eesti õiguses. Autor leidis, et kuivõrd juhi asendatavust ja sellest tulenevat ühenduse eesmärgi poole pürgimise katkemist saab hinnata eelkõige retrospektiivselt ja ka siis ei pruugi põhjused olla selgelt tuvastatavad, siis ei tohiks antud tunnusele struktuuri püsivuse hindamisel ülemäära suurt rolli omistada. Sellist seisukohta toetab Saksa õiguse uuem käsitus, mis tunnustab KTÜ-na ka pelgalt hierarhilisi autoritaarse juhi tahet järgivaid ühendusi, kuna ka sellisel juhul on liikmed oma isikliku tahte tagaplaanile seadnud ja juhitud ühenduseülesest tahtest.

Ülesannete jaotuse elemendi võrdlev analüüs tõi välja, et kuigi sellise koosseisutunnuse kehtestamine ei ole rahvusvaheliste õigusaktidega otseselt vastuolus, on rollide või ülesannete jaotust kui täiendavat elementi oma seaduses nimetanud lisaks Eestile veel vaid kolm liikmesriiki. Sealjuures Saksa karistusseadustikus on sõnaselgelt välja toodud, et KTÜ kui organiseeritud ühendus on sõltumatu liikmete rollide määratlusest. Kuivõrd ülesannete või rollide jaotumise näol on tegemist igasugusele grupiviisilisele täideviimisele omase tunnusega, siis on paljud liikmesriigid oma õiguskirjanduses ja kohtupraktikas käsitlenud seda kui pelgalt ühte võimalikku organiseeritust või struktureeritust iseloomustavat asjaolu. Ka rahvusvahelise õiguse määratluste järgi ei pruugi ühenduses olla selget rollide või ülesannete jaotust. Nendel põhjustel peab töö autor ülesannete jaotuse elementi kui eraldiseisvat koosseisutunnust püsiva struktuuri nõude kõrval üleliigseks ja leiab, et selle võiks koosseisu selguse mõttes nõutavate tunnuste hulgast eemaldada.

Eelduskuritegude analüüsist selgus, et enamuse EL liikmesriikidest vastavad rahvusvahelistes õigusaktides sätestatud miinimumnõudele vähemalt 4-aastase vabadusekaotusliku karistuse määra osas. Üheteistkümnes liikmesriigis, nende hulgas Eestis, on künnis nõuetest madalam, jäädes vahemikku 2-4 a. Kuivõrd rahvusvahelised õigusaktid sätestavad vaid miinimumnõuded, siis on mitmetes riikides kehtestatud selles osas erinevaid kitsendusi või täpsustusi. Üldplaanis kasutatakse kahte lähenemist. Eesti käsitus sarnaneb Saksamaaga, kus eelduskuritegudena hõlmatakse kõik karistusmääradele vastavad kuriteod, kui need vastavad ühenduse tahtele ning ühenduse struktuur on üles ehitatud lähtuvalt selliste kuritegude toimepanemisest. Seevastu Austrias on toimepandavate kuritegude kataloog piiratud elu- ja tervise- ning vähemalt keskmise kahjuga varavastaste kuritegudega. Ettevõttelaadse kuritegeliku organisatsiooni puhul on kataloog veelgi kitsam. Käsitlused lahknevad selles osas, kas ühenduse tegevus peab olema suunatud ühe või mitme kuriteo toimepanemisele. Üldjuhul peab KTÜ olema suunatud mitme kuriteo toimepanemisele, mis on kooskõlas raamotsuse nõuetega. Kuivõrd KTÜ-de

tegevuse amplituud on väga lai ja kiiresti muutuva maailmaga hästikohanev, siis peab autor kohaseks koosseisu kohaldamisala avarana hoidmist.

Eeltoodust tulenevalt saab konstateerida, et analüüsi käigus leidis kinnitust magistritöös püstitatud hüpotees, mis väitis, et Eesti kohtupraktika on kuritegeliku ühenduse mõiste osas ülemäära kitsendav ning ei vasta organiseeritud kuritegevuse valdkonnas asetleidvatele arengusuundadele. Mis puudutab vastavust Euroopas rakendatavale praktikale, siis üldplaanis ei saa Eesti käsitlemist ega koosseisuga kaasnevat probleematikat lugeda enamusest liikmesriikidest märkimisväärselt erinevaks. Küll aga on aina rohkemates riikides hakatud nägema vajadust koosseisule esitatavaid nõudeid lõdvendada ja autor leiab, et ka Eesti seadusandjal tuleks kaaluda sellise suuna võtmist.

COMPARISON OF THE ELEMENTS OF § 255 OF ESTONIAN PENAL CODE AMONG THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES

ABSTRACT

The aim of this thesis is to analyse the mandatory elements of the § 255 criminal association offence in Estonian Penal Code in the light of similar provisions and case law of the EU member states and the international acts underlying them. According to the statistical review of the Ministry of Justice the number of registered criminal association related crimes increased significantly between 2007 and 2017 but after that decreased sharply to few recordings per year and has remained on that level until the present time. There have been three plausible explanations identified for such statistical anomaly. Firstly, highly effective work of the police in the fight against organised crime between 2014 to 2019 led up to numerous arrests and influenced the activity and impact of organised crime groups. However, it was only a half of the most serious criminal associations that were eliminated. Secondly, the Supreme Court of Estonia have given more precise guidelines for applying § 255 of the Penal Code in its 21.02.2019 decision No. 1-16-6452 which narrowed down the possibilities for prosecution, especially of white-collar crimes. The Prosecution Office criticizes the decision for the fact that it was made based on groups operating under the subculture rules of prisons. The main trend in organised crime however is using legal businesses and technology and such criminal groups may differentiate from the traditional ones significantly. The most dangerous organised criminal groups are considered those who can invest significant funds in the legal economy and their own criminal enterprises, thus ensuring economic continuity and the future spread of their criminal activities. The third reason for the statistical anomaly could be the use of effective conspiracy measures and encrypted communication channels as well as the ever-increasing awareness of criminals regarding the tools, methods and tactics used by law enforcement agencies to gather evidence. It was the second reason that was taken as the working hypothesis: Estonian case law has narrowed down the application of § 255 of Estonian Penal Code.

To support the hypothesis combined research methodology of comparative and qualitative analysis was used. To find similarities and differences in the approaches of criminal association offence relevant provisions of supranational acts and different EU member states were examined. The comparative analysis involved mainly the legal order of Slovakia, Lithuania, Germany, Italy and Austria but also included other states whose approaches were found relevant.

The first chapter of the thesis provides an overview of the nature, development and main problems of the regulation in Estonian domestic law and in supranational law in the context of the EU. The aim of the first chapter is understanding the characteristics of the provision, the logics of the legislator and the main problems occurred. For this reason, different redactions of the Penal Code as well as the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (*Palermo Convention*) and EU Council Framework Decision on the fight against organised crime are analysed.

The analyses of Estonian domestic law shows that the provision of criminal association was created in 1996 and compared to the current regulation the wording has remained practically unchanged. The only visible change is the specification of the predicate crimes: the requirement of a minimum prison term of at least 3 years is added. Although this specific element has been changed twice and for some time the provision had been supplemented by the additional element of the objective of financial gain, the remaining three elements appear in their 28-year-old original form. This means that the catalogue of constituent elements was created in a significant part even before the creation of the corresponding supranational acts. Therefore, it is unclear what is the current position of Estonian legislator regarding the other mandatory elements of the provision as until now the defining of the provision has been left to the judiciary.

The analysis of supranational legislation shows that the definition of the criminal association offense in supranational acts has not been sufficiently clear and has left a broad room of interpretation for states. In order not to conflict with the principle of legality, more precise definition of the term is essential domestically. However, no instructions are given for defining. Only the minimum standard regarding the definition and predicate crimes has been set. This results in a wide variety of approaches.

The second chapter focuses on comparing the four mandatory elements of criminal association provision in Estonian Penal Code together with the relevant interpretations of the Supreme Court to currently valid supranational legislation outlined in the first chapter and with respective provisions of EU member states. According to the Penal Code these elements are merger of at least three persons, permanent association, division of tasks and orientation of the association's activities to the commission of crimes of the second degree for which the prescribed maximum imprisonment is at least three years or crimes of the first degree. The analysis shows that the Estonian Penal Code is generally in accordance with international law, but there are some important inconsistencies to point out.

The analyses of the first constituent element shows that like most EU member states, Estonia's law meets the relevant requirements of the Framework Decision and the Palermo Convention. For the most part, as in Estonia, the requirement of at least three members is explicitly stipulated in the law. Theoretical approaches to membership do not differ significantly from one state to another. Estonian jurisprudence emphasizes that a member must have subordinated his personal will to the common will of the association, and the acts performed must be specifically related to the association and its goals. Analysing the approaches of EU member states, it turns out that since the number of members determines the social danger of the association, several states have stipulated a relevant qualifying circumstance or provision for a larger number of members. In Malta and Italy, it is an aggravating circumstance if the number of members is 10 or more. Austria stipulates a corporate-like criminal organization as a qualifying provision and requires participation of a larger number of persons, which according to case law means around 10 people. According to the EU's 2021 organised crime threat assessment, 79% of organised criminal groups have more than 6 members. Since § 255 provides for a relatively wide penalty rate (3-12 years of imprisonment), the author is suggesting to consider the application of the element of a larger number of members as a qualifying circumstance to orientate in the limits of such a wide penalty rate. It would also make it possible to distinguish between more dangerous traditional criminal associations with a commonly larger membership and white-collar or modern ones with a smaller membership or a network-like structure where the so-called core members use independent subcontractors.

The analysis of the element of permanent association shows that, although § 255 of the Penal Code is generally in line with supranational acts, its domestic treatment is clearly narrowing compared to the Palermo Convention and the Framework Decision and is one of the strictest among the EU member states. Analysing the provisions of the member states reveals, that Italy and Austria have created corresponding provisions in the form of mafia- and corporate-like criminal organizations for the case of most dangerous associations with a higher degree of organization and structure. Although Estonia's law does not differentiate criminal associations based on dangerousness, the author of the paper has an impression that the Estonian courts' understanding of the nature of criminal association has been influenced by these provisions of more serious criminal organisations. While the Ministry of Justice found in its 2011 report on crime in Estonia that the Soviet-era hierarchical structure in criminal associations has been replaced by networks based on acquaintances, which often operate on a project basis and are more similar to private companies in terms of dynamics, the Supreme Court stated in the so-

called Tõnusoo decision made in 2017, that § 255 of the Penal Code should in principle apply to associations based on rules arising from the prison subculture of the 90s. Immediately after this, the district court also noted that criminal association must have a clearly recognizable mafia-like character from the point of view of the average reasonable bystander. The author finds that since the mafia and the criminal association are completely different concepts, criminal association should not be required to have the characteristics of mafia-like organisation. Also, such a strict interpretation may limit the scope of application of the provision since studies and reports on organized crime have been showing a trend towards a more flexible structure of criminal groups for a long time. In particular, the replacement of hierarchy with network-like relationships based on acquaintances. In addition, the analysis of the approaches of the member states reveals that in several countries the Supreme Court or the legislature has seen the need to reduce the importance of the structural element. For example, in 2017, Germany undertook a significant change in the provision for this reason. The German case law was also oversaturated with numerous additional criteria presented to the provision, which harmed its comprehensibility and usability. A similar problem can be identified in Estonian law. It can be seen from the practice of the Supreme Court that at least 15 different characteristics have been referred to, based on which a permanence of the association can be assessed. The author of the paper sees two options as a possible solution. In the case of continuing a strict, narrow approach, the solution would be to create a separate provision for the use of a more dangerous associations, which, on the example of the Italian-Austrian approaches, would contain specific characteristics in terms of *modus operandi* such as the use of corruption, violence, special conspiracy measures, etc. Simply supplementing the current provision would probably lead to conflicts with the approach of supranational acts. In the case of a transition to an expanding approach in accordance with supranational acts, a solution would be to loosen the requirements imposed on the structure, following the example of the amendment to § 129 of the dStGB, which shifted the focus from the structure to the element of overarching common interest. To avoid a contradiction with the principle of legality, consideration should be given to supplementing the provision with the addition of aggravating circumstances and cases expressing the danger of the association. There would be no need to change the penalty rate if it were to be graduated and made dependent with aggravating circumstances. Based on the practice of the member states, such circumstances could be, for example, a larger number of members, armament, use of violence, use of special conspiracy measures and targeting the commission of particularly serious or nationally priority crimes.

Within the framework of permanence, the criterion of replaceability of members and the leader is also discussed. The author finds that since the replaceability of the leader and the consequent interruption of the association's goal required in the case law can be assessed primarily retrospectively, and even then, the reasons may not be clearly identifiable, then this characteristic should not be given an excessively large role in the assessment of the stability of the structure.

The analysis of the element of division of tasks reveals that, although the introduction of such feature is in line with EU law and consistent with the general principle of limiting the use of criminal law, in addition to Estonia only three member states have named it as an additional requirement in their domestic law. Moreover, the German Penal Code explicitly states that criminal association is independent of the definition of its members' roles. Although in line with EU law, this additional requirement could result in a restriction of the scope of the offence. As the division of tasks or roles is a characteristic of any kind of group execution, many member states have treated it as one of the circumstances characterizing an organization or structure of an association. For the last reasons, the author of the thesis considers the element of division of tasks as a separate element to be redundant next to the requirement of a permanent structure and should be removed for clarity.

The analysis of the element of predicate offences shows that most member states comply with the requirements set out by the supranational acts. 14 member states restrict the scope mostly through a quantitative threshold stated in the law. In 11 member states, including Estonia, the threshold is lower than the requirement of including all offences punished at least with 4-years of imprisonment, being in the range of 2-4 years. The purpose of such an open catalogue of presumptive crimes was not to limit the scope to a closed list of crimes as the possible activities in which organized criminal groups engage or may engage in the future are not fully predictable. Since supranational acts only stipulate minimum requirements, various restrictions or specifications have been established in this regard in several member states. Generally, two main approaches are used. The approach in Estonia is similar to Germany, where predicate crimes include all crimes corresponding to the penalty rate. These crimes must correspond to the will of the association though and the structure of the association must be built based on the commission of such crimes. However, in Austria, the catalogue of crimes committed is limited. Only crimes against life and health and crimes against property with at least medium damage are included. Inasmuch as the scope of activities of criminal associations is broad and well

adapted to the rapidly changing world, the author considers it appropriate to keep the scope of application of the provision rather wide.

In summary, it can be concluded that Estonian judicial practice has narrowed the concept of criminal association and does not correspond to the development trends taking place in the field of organised crime. As far as compliance with the practices implemented in Europe are concerned, Estonia's approach cannot be considered significantly different from most member states. However, more and more EU member states have seen the need to loosen the requirements for the provision, which should be taken as a signal by the Estonian legislator.

KASUTATUD ALLIKAD

1. Aas, R. Prokuratuuri aastaraamat 2022. Organiseeritud kuritegevus. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2022/organiseeritud-kuritegevus> (18.04.2024).
2. Ahven, A., U. Klopets jt. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn: Justiitsministeerium 2012.
3. Anvelt, A. Organiseeritud kuritegevus kui reaalne negatiivne võim tänapäeva Eesti ühiskonnas. *Juridica* 2000/5.
4. Berendson, R. Elmar Vaher: 20 grupeeringust ohtlikud on kuni üheksa. *Postimees*, 18.04.2018. – <https://www.postimees.ee/4474976/politseijuht-allilmast-20-grupeeringust-ohtlikud-on-kuni-ueksa> (18.04.2024).
5. Calderoni, F. A Definition that Could not Work: the EU Framework Decision on the Fight against Organised Crime. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Vol 16 nr 3, 2008.
6. Cassarà, V. The First Mafia War. When the narcotics changed Palermo's mobs (1962-1969). *Journal of Mediterranean Knowledge*, 7(2) 2022.
7. Chaves, M. Criminal Law in the EU: greater harshness through harmonisation? *European Union Studies Association. Biennial Conference* 23-25.04.2009.
8. Cretin, T. Mis on maffia? Katse määratleda maffiat. – *Juridica* 1999/7.
9. Di Nicola, A. Towards digital organized crime and digital sociology of organized crime. *Trends in Organized Crime* (2022). – <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09457-y> (18.04.2024).
10. D'Ilario, A. Criminal association: distinctive criterion between the crime of criminal association pursuant to art. 416 of the Criminal Code and the institution of the general part of the complicity of persons in the continuing crime. *Giurisprudenzapenale*, 11.01.2015. – <https://www.giurisprudenzapenale.com/2015/01/11/associazione-per-delinquere-criterio-distintivo-tra-il-delitto-di-associazione-per-delinquere-ex-art-416-c-p-e-listituto-di-parte-generale-del-concorso-di-persone-nel-reato-continuato/> (18.04.2024).
11. Eckes, C., Konstadinides, T. *Crime within the Area of Freedom, Security and Justice. A European Public Order*. New York: Cambridge University Press 2011.
12. Eelnõu 554 SE seletuskiri.
13. Eelnõu 931 SE I seletuskiri.
14. Ets, E. Kuritegeliku ühenduse mõiste sisustamisega seotud probleemistik Eesti karistusõiguses. *Magistritöö*. Juhendaja Anneli Soo. Tartu: Tartu Ülikool 2016.

15. Europol, 2003 European Union Organised Crime Report. Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities 2003.
16. EU SOCTA 2021. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment. A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2021. – <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report> (18.04.2024).
17. Fijnaut, C., Paoli, L. Organised Crime and its Control Policies. European journal of crime, Criminal Law and Criminal Justice 3 2006.
18. Fijnaut, C., Paoli, L. Organised Crime in Europe. Concepts, Patterns and Control Policies in the EU and Beyond. Dordrecht: Springer 2004.
19. Hauck, P., Peterke, S. International Law and Transnational Organized Crime. Oxford: Oxford University Press 2016. – https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780191053474_A30389762/preview-9780191053474_A30389762.pdf (18.04.2024)
20. Heil, J.M., Vogt, A. Gewinnerzielung als übergeordnetes gemeinsames Interesse einer Vereinigung nach § 129 Abs. 2 StGB. Zur Frage der Anwendbarkeit des § 129 StGB im Zusammenhang mit einer kriminellen wirtschaftlichen Betätigung – zugleich Anmerkung zu BGH, Urt. v. 2.6.2021 – 3 StR 21/21. Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft 2/2022. – https://www.zfistw.de/dat/ausgabe/2022_4_ger.pdf (18.04.2024).
21. Interpretative notes for the official records (travaux préparatoires) of the negotiation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. United Nations, New York 2004. – https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/Travaux%20Preparatoire/04-60074_ebook-e.pdf (18.04.2024).
22. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna võrguleht. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2023. – <https://www.just.ee/kuritegevus2023/> (18.04.2024).
23. Karistusseadustiku eelnõu 119 SE I.
24. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu 469 SE.
25. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu 586 SE.
26. Kindhäuser, U., Neumann, U., Paeffgen, H-U., Saliger, F. Strafgesetzbuch: Nomos Kommentar, 6th edition 2023.

27. KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE JA NÕUKOGULE, mis põhineb nõukogu 24. oktoobri 2008. aasta raamotsuse 2008/841/JSK (organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta) artiklil 10, COM(2016) 448 final. Brüssel: 2016.
28. Kriminaalkoodeksi muutmise seaduse eelnõu – nõukogu 24.10.2008. a raamotsuse 2008/841/JI, mis käsitleb võitlust organiseeritud kuritegevusega, rakendamine, Bundestagi 22.02.2017.a trükised 18/11275. – <https://dserver.bundestag.de/btd/18/112/1811275.pdf> (18.04.2024).
29. Leis, A., Verte, V. Üks vaade Eesti organiseeritud kuritegevuse hetkeseisule. Prokuratuuri aastaraamat 2019. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2019/uks-vaade-eesti-organiseeritud-kuritegevuse-hetkeseisule> (18.04.2024).
30. Musacchio, V. Combatting the modern mafia phenomenon: why the Italian 416-bis Criminal Code must be modified, adapted to the times and applied to the European context. SHOC, 17.09.2020. – <https://shoc.rusi.org/blog/combating-the-modern-mafia-phenomenon-why-the-italian-416-bis-criminal-code-must-be-modified-adapted-to-the-times-and-applied-to-the-european-context/> (18.04.2024).
31. Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, 4. Auflage. München: C.H. Beck 2021.
32. Obokata, T. The Value of International Law in Combating Transnational Organized Crime in the Asia-Pacific. Asian Journal of International Law 7 2017.
33. Pagani, C. Criminal association and mafia association. Analysis of the crimes of criminal association and mafia association: similarities and differences between the two institutions. Diritto, 03.11.2022. – <https://www.dirittoconsenso.it/2022/11/03/associazione-per-delinquere-e-associazione-mafiosa/> (18.04.2024).
34. Rattam, E. Kuritegeliku ühenduse mõiste määratlemine riigiüleses õiguses. Magistritöö. Juhendaja Priit Pikamäe. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
35. Rebane, I. (koost.) Eesti NSV Kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980.
36. Reindl-Krauskopf/Salimi. Kriminelle Organisation (§ 278a StGB). Eine dogmatische Evaluierung des Tatbestandes im Auftrag des Bundesministeriums für Justiz. Universität Wien, 30.11.2011.
37. Reitsak, K. Organiseeritud kuritegevus. Prokuratuuri aastaraamat 2020. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/organiseeritud-kuritegevus> (18.04.2024).

38. Reitsak, K. Organiseeritud kuritegevus. Prokuratuuri aastaraamat 2021. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2021/organiseeritud-kuritegevus> (18.04.2024).
39. Schönke/Schröder/Sternberg-Lieben/Schittenhelm, 30th edition 2019, StGB.
40. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, 554 SE.
41. Siinmaa, A. Kuritegelikud ühendused: müüdid ja tegelikkus. Juridica VII/2015.
42. SOCTA 2013. EU Serious and Organized Crime Threat Assessment. European Police Office 2013. – <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf> (18.04.2024).
43. SOCTA 2017. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment. Crime in the age of technology. European Police Office 2017. – <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017> (18.04.2024).
44. Soo, A. Kuritegeliku ühenduse mõiste *Ne bis in idem* põhimõtte RKKKo 3-1-1-57-09. Juridica II/2010.
45. Soo, A., Truu, M. Kuritegelikku ühendusse kuulumine (ja kuritegeliku ühenduse organiseerimine). RKKKo 21. veebruari 2019. a otsus asjas 1-16-6452. Juridica VII 2019.
46. Sootak, J. Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa 2009.
47. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
48. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.
49. Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime: the effectiveness of specific criminal law measures targeting organised crime. Final report. European Commission 2015.
50. Study strengthening the fight against organised crime: Assessing the legislative framework. Final report. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2022.
51. The interpretation of the signs of a criminal association should not be limited to the assessment of the internal structure of the group of accomplices. Information of the Supreme Court of Lithuania. 19.06.2023. – <https://www.lat.lt/nusikalstamo-susivienijimo-pozymiui-aiskinimas-neturetu-apsiriboti-tik-bendrininku-grupes-vidines-strukturos-vertinimu/1427> (18.04.2024).
52. Tipold in Leukauf/Steininger, StGB Update 2020 § 278 (Stand 1.2.2020, rdb.at). – https://rdb.manz.at/document/1244_2_stgb_p0278 (18.04.2024).

53. Uku, H., Nahkur-Tammiksaar, D., Pern, T. Prokuratuuri tegevus 2023. aastal. Riigiprokuratuur, 2024.
54. United Nations legislative guides for the implementation of the United Nations convention against transnational organized crime and protocols thereto. New York 2004. – https://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/Legislative%20guides_Full%20version.pdf (18.04.2024).
55. Vitali, M. The crime of criminal association. 14.12.2023. – <https://www.diritto.it/il-delitto-di-associazione-a-delinquere/> (18.04.2024).
56. 2022 INTERPOL global crime trend summary report. Interpol 2022. – <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis2/Our-analysis-reports> (18.04.2024).

SISERIIKLIKUD ÕIGUSAKTID

57. Haldusõiguserikkumiste seadustiku, kriminaalkoodeksi, kriminaalmenetluse koodeksi, apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku, Eesti Vabariigi seaduse "Eesti NSV kriminaalkoodeksi" uue redaktsiooni – kriminaalkoodeksi kehtestamise kohta, kohtute seaduse ning Eesti Vabariigi kohtute arvu ja nende koosseisude ning maa- ja linnakohtute seaduse muutmise ja täiendamise seadus. – RT I 1996, 31, 631.
58. Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504 (kehtetu).
59. Karistusseadustik. – RT I 2007, 13, 69 (kehtetu).
60. Karistusseadustik. – RT I, 17.12.2015, 9 (kehtetu).
61. Karistusseadustik. – RT I, 06.07.2023, 40.
62. Karistusseadustiku ja selle muutmisega seonduvate seaduste muutmise seadus. – RT I 2007, 13, 69.
63. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.

VÄLISMAISED ÕIGUSAKTID

- Code Pénal – Loi no 92-1336 du 16 déc. 1992, art. 373. – https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2024-03-31 (18.04.2024).
64. Codice Penale – Gazzetta Ufficiale n.251, 26.10.1930. – <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale> (18.04.2024).
65. Euroopa Liidu Nõukogu raamotsus 2008/841/JSK 24. oktoobrist 2008 organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta. – ELT L 300/42, 11.11.2008.

66. Euroopa Liidu ühismeede 21. detsembrist 1998, mille nõukogu on vastu võtnud Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 alusel Euroopa Liidu liikmesriikides kuritegelikku ühendusse kuulumise tunnistamise kohta kriminaalkuriteoks. – ELT L 351/1, 29.12.1998.
67. Kodiçi Kriminali Malta. – <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng> (18.04.2024).
68. Kriminālikums. – Latvijas Vēstnesis: 08.07.1998., Nr. 199/200. – <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (18.04.2024).
69. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas – No VIII-1968. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28b18041843311e89188e16a6495e98c?jfwid=-g0zrz3g06> (18.04.2024).
70. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2003, 1, 1.
71. Strafgesetzbuch – BGBl. I Nr. 159/2021. – <https://www.jusline.at/gesetz/stgb> (18.04.2024).
72. Strafgesetzbuch. 13.11.1998, BGBl. I S. 3322. – <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (18.04.2024).
73. Trestni Zákonik č. 40/2009 Sb. – <https://www.derechos.org/intlaw/doc/cze1.html#p2c10d7> (18.04.2024).
74. Trestný Zákon – 300/2005 Z. z., 20.05.2005. – 300/2005 Z.z. - Trestný zákon - SLOV-LEX (18.04.2024).

EESTI KOHTULAHENDID

75. RKKKo 1-16-6452
76. RKKKo 3-1-1-57-09
77. RKKKo 3-1-1-127-13
78. RKKKo 3-1-1-132-12
79. TlnRnKo 1-16-2411/1066
80. TrtRnKo 1-15-9694
81. TrtRnKo 1-16-9978
82. HrjMK 1-16-2411/978
83. HrjMK 1-16-9171
84. HrjMK 1-19-6226
85. HrjMK 1-19-705

VÄLISMAISED KOHTULAHENDID

86. BGH 11.06.1980 - 3 StR 9/80. – <https://research.wolterskluwer-online.de/document/534f50b0-f028-41d5-ae45-df8832799516> (18.04.2024).
87. BGH 25.07.1984 - 3 StR 62/84. – <https://research.wolterskluwer-online.de/document/67b4b34f-5060-4948-91fb-b041bf11afc5> (18.04.2024).
88. BGH 02.06.2021 - 3 StR 21/21. – <https://openjur.de/u/2364768.html> (18.04.2024).
89. BGH 02.06.2021 - 3 StR 61/21. – <https://openjur.de/u/2364779.html> (18.04.2024).
90. Latvijas Augstākā tiesa 23.10.2013, SKK-0440-13 (koopia autori valduses).
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 19.06.2023, Nr. 2K-7-38-1073/2023. – <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=88993859-d161-4129-b9e4-30b152033648> (18.04.2024).
92. Najvyšší sud Slovenskej Republik 09.05.2012, No: 2 Tost 8/2012 (koopia autori valduses).
93. Najvyšší sud Slovenskej Republik 06.12.2012, No: 5 Ndt 18/2012 (koopia autori valduses).
94. Najvyšší sud Slovenskej Republik 24.04.2014, No: 5 To 9/2013 (koopia autori valduses).
95. Najvyšší sud Slovenskej Republik 11.01.2016, No: 2 Ndt 27/2015 (koopia autori valduses).